

VIGILIA

2014 / 12

LUKÁCS LÁSZLÓ: Születése – születésünk
SZÉKELY JÁNOS: Leszállott a mennyből

A Vigilia körkérdése

Bibliai motívumok a mai magyar irodalomban és filmművészetben
Ayhan Gökhan, Babiczky Tibor, Báthori Csaba, Dér András,
Dobai Lili, Esterházy Péter, Gergely Ágnes, Gyórfy Ákos,
Iancu Laura, Kemény István, Lackfi János, Marno János, Nagy
Dénes, Tamás Zsuzsa, Vasadi Péter és Vörös István válaszai

Both Gabi, Halmai Tamás és Kiss Ottó prózái
Beszélgetés Lackfi Jánossal

LUKÁCS LÁSZLÓ:	Születése – születésünk	881
SZÉKELY JÁNOS:	Leszállott a mennyből	888

A VIGILIA KÖRKÉRDÉSE

Bibliai motívumok a kortárs magyar irodalomban és filmművészetben

Ayhan Gökhan, Babiczky Tibor, Báthori Csaba, Dér András, Dobai Lili, Esterházy Péter, Gergely Ágnes, Gyórfy Ákos, Iancu Laura, Kemény István, Lackfi János, Marno János, Nagy Dénes, Tamás Zsuzsa, Vasadi Péter és Vörös István válaszai	895
--	-----

SZÉP/ÍRÁS

FALCSIK MARI:	Ahonnán ott vagyok; Közelgő ünnep; Az én Krisztusom (<i>versek</i>)	938
RÓNAY GYÖRGY:	Három elmélkedés a jászolnál (<i>vers</i>)	940
SÜVEGES GERGŐ:	Az igazi angyal (???)	941
BOTH GABI:	Hóangyal (<i>mese</i>)	943
KISS OTTÓ:	A nagypapa-csillag (<i>mese</i>)	946
HALMAI TAMÁS:	Javasangyal (???)	948
BARTUSZ-DOBOSI LÁSZLÓ:	Virág utcai angyalok (<i>próza</i>)	951
KISSLAKI LÁSZLÓ:	'56 karácsonya (<i>próza</i>)	953

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

BUCZKÓ DÓRA — LENDVAI CSENGE:	Lackfi Jánossal	957
----------------------------------	-----------------	-----

Születése — születésünk

LUKÁCS LÁSZLÓ

Aki a keresztény hagyományok jelképrendszerében nőtt fel, annak természetes a karácsony idilli világa, ahogy már az evangéliumi elbeszélésekben is megjelenik, s ahogy később évszázadok áhítata mesés tündérvilággá varázsolta át. A gyermekségtörténetek minden eszközt felhasználnak, hogy érzékeltessék: az éjszaka sötét csendjében, egy városszéli istálló kietlen nincstelenségében a történelem legnagyobb eseményének lehetünk tanúi. Az Úr anyjala jelenik meg Erzsébetnek és Máriának, s ennek nyomán élet fakad Erzsébet meddő méhéből; majd egy szűzre, Máriára leszáll a Szentlélek, és megfogam benne az Istenfiú élete. Angyal jelenik meg Zakariásnak, aztán Józsefnek is, hogy elmondja nekik, mi történik valójában, és mi az ő teendőjük. Az eseményekbe „személyesen” avatkozik be a Szentlélek is: Erzsébet magzata anyja méhében telik el Szentlélekkel, aztán maga Erzsébet is a Szentlélek által ismeri fel az Úr jövetelét. Mindez azonban csak kísérelés jelensége a legfontosabbnak: a Magasságbeli Fia fogantatik emberré a Szentlélek által.

A Gyermekek születését aztán még tovább színezik az evangéliumok. A minden emberi segítség nélküli vajúdas fájdalmas kiszolgáltatottságát egyetlen félmondat jelzi: „nem kaptak helyet a szálláson”. A városban a szokásos nyüzsgés zajlik, senki se figyel föl a szállást kereső jöttmentekre. Csak a mennyben tudják, mi történik itt lent. Odafent viszont kitör az ujjongás a Gyermekek megszületésekor. Megint angyal jelenti be a „nagy örömhírt” a pásztoroknak és „az egész népnek”: „Ma született az Üdvözítő, ő a Messiás és az Úr”. Ég és föld most már együtt ünnepel határtalan örömben: a mennyei sereg és a környékbeli pásztorok, majd a napkeleti bölcsek és a Szentlélektől megvilágosított igazak.

A századok folyamán a keresztény áhítatnak talán legkedveltebb témájává lett a gyermek Jézus születésének ábrázolása. A középkori misztériumjátékok, Szent Ferenc grecciói betleheme és a reneszánsz festők képei segítik a tapogatózó emberi fantáziát. A zord valóság mesés idillé változik, a jászol mellett ökör és szamár melegengeti a kis Jézust, az „egész világ örvendezik Jézus születésén”. A templomokban és a családi otthonokban megjelennek a betlehemek, gyerekek privilégiumává lesz a sok mókával fűszerezett pásztorjáték. A Születés Titka, az emberi történelem legnagyobb csodája a kereszténységen nevelkedett kultúrák legnagyobb ünnepévé válik, a családok évről-évre visszatérő ünnepévé, az ajándékok körforgása révén pedig a kereskedők főszezonjává — maga a Titok azonban egyre mélyebben elrejtőzik még a hívők tudatában is.

Leginkább talán az ortodox egyház ikonjai őrizték meg mindmáig elgondolkodásra késztetően a csecsemő Istenfiú misztériumát: Mária, karjában a gyermek Jézussal látható ezeken az ábrázolásokon. A csöppnyi gyermek otthonos biztonságban ül az Anya ölében, semmi kétség: az ő fia. Ugyanakkor olyan fenséges kettőjük egymásba simuló alakja, hogy aki a szív nyitott szemével néz rájuk, megérzi: itt valami emberfölötti jelenségnek válik tanújává.

Az egyház értelmet kereső hite évszázadokon keresztül próbálta megfejteni a történelemnek e legnagyobb titkát: kicsoda a Názáreti Jézus? Mit jelent, hogy benne Isten Igéje testté lett? Hogyan lehet ő valóságos Isten és valóságos ember egyetlen személyben? Mi következik ebből az emberre és az emberiségre nézve? Hogyan változtatta meg ez az eldugott és lényegtelennek látszó esemény a történelmet, milyen fordulatot hozott az emberiség történetében? A megtestesülés misztériuma válaszút elé állít mindnyájunkat. Választ kell adnunk a kérdésre: kinek tartjuk azt az embert, akinek születését karácsonykor ünnepeljük? Ebből következik a második kérdés: kicsoda maga az ember, ha az Istenfiú valóban emberré vált Krisztusban?

Az első és a második Ádám

Amióta ember él a földön, foglalkoztatja a kérdés: ki az ember? Költők és filozófusok, gondolkodók és művészek, a hétköznapi gondok-örömök közt élő egyszerű emberek keresik a választ. A vélemények a legnagyobb szélsőségek között mozognak, a csodálattól a megvetésig. Van, aki a hőöket és a szenteket kezdi sorolni, van, aki a gonosztevőket és a bűnözőket. Az egyiknek az ember „sárkányfogvetemény”, aki „fáj a földnek”. A másik szerint viszont: „Az embernél nincs semmi csodálatosabb”. Sőt: Isten „majdnem isteni lényé tette, dicsőséggel és fönséggel koronázta”. Aligha akad ennél nagyobb ellentét, mint ami az emberben összetalálkozik: „sárból és napsugárból” van összegyúrva, „arany a sárban”.

A tudomány szorgosan kutatja, hogyan fejlődhetett ki az ember a környező élővilágból, egyre több ismeretet halmoz fel az ember testi-lelki felépítéséről. Az alapkérdésre azonban mindmáig nem találja a választ. Mi az ember valódi eredete, ősmintája és mi a célja? Mi áll történelmének kezdetén és mi vár rá annak végén? Hogyan oldható fel az ellentét a véges anyagvilágba zárt testi léte és a végtelenre nyíló vágya között? Ha igaz, hogy „az ember alapvetően létvágy”, akkor mi csillapíthatja ezt a vágyat, hogyan teljesülhet az be? Sőt: beteljesülhet-e egyáltalán, vagy lényét végképp abszurdá teszi az életében egymásnak feszülő véges és végtelen?

A Biblia válasza egyértelmű: az ember a Teremtő Isten alkotása, aki „saját képére és hasonlóságára teremtette” őt. Ezt a mondatot elsősorban úgy értelmezték, hogy értelmes és szabad akarattal rendelkező lény, aki a Mindenhatótól felhatalmazást, hatalmat kapott arra, hogy az anyagvilágot megismerje és „uralma alá hajtsa”, mintegy

folytatva a teremtés művét. A „homo faber”, az alkotó ember a „Deus creator”, a teremtő Isten művét folytatja tovább a földön. Ehhez képest szinte mellékes epizódnak látszik az, ami pedig teremtett lényének igazi lényege. Hiszen valójában nem két ajándékot kapott — értelmet és akaratot —, hanem hármat, s éppen ez a harmadik a legfontosabb, ebből következik a másik kettő. Teremtője szeretetből alkotta meg, avval a céllal, hogy szeretetét felismerve, befogadva és viszonzva vele szeretetközösségre lépjen. Az isteni életre törekvő vágyat a Teremtő oltotta belé. A bibliai elbeszélés mitikus fordulatokkal, de pontosan kifejezi ennek a váagnak félresiklását: az ember akkor bukik el, amikor Istentől függetlenül, önmagában akar istenné válni. A teológia ősbűnről beszél, amely aztán áteredő teherként nehezedik rá a történelemre, minden egyes emberre. Mai megfogalmazásban: „az ember az a lét, aki Istennek tervezi meg magát”.

Az ember tragikuma ez: nem ismerte fel, hogy Istennek mindent magába foglaló legbenső lényege, a lét teljessége a szeretet. Az Írás szerint: „Isten a szeretet”. A teológia nyelvén: a Teremtő Isten nem magányos monád, nem csupán „abszolút szellem”, hanem Szentháromság: az Atya és a Fiú között áramló szeretet a Lélekben, a három isteni személy folytonos és kölcsönös önajándékozása. Ádám, az első ember, nem ismerte föl, hogy a teremtés egészen különleges módon folytatja azt a szeretetet, amellyel az Atya odaajándékozza magát a Fiúnak a Szentháromságon belül: mintegy önmagából kilépve, a semmiből létrehozta az univerzumot, és benne a „saját képmására” alkotott embert. E képmás-mivoltnak őseredetije a Fiú: „Krisztus a láthatatlan Isten képmása, minden teremtmény elsőszületője”, tőle kapta isteni vonásait az ő hasonlóságára teremtett ember is. A bukás akkor következett be, amikor az ember erről megfeledkezett. Megtévesztette a kapott hatalom, megrészegette saját nagysága, megörült a világalalom ajándékának, és az kötötte le minden figyelmét. Közben pedig elfeledkezett az Ajándékozóról, arról a szeretetről, amelyet befogadva és viszonzva tudna igazán — istenien — teljessé válni az élete. Így lett sajátos torzóvá, ellentmondások halmazává, akit szétfelező szítenek a kielégítetlen vágyak. A történelem során sokan megpróbálták, hogy minél nagyobb hatalomra tegyenek szert, a világ „isteni” urává legyenek, „isteni” uralkodóvá birodalmak fölött — mindegyik kísérlet rengeteg áldozatot követelő kudarccal végződött. Újra meg újra megbizonyosodott, hogy az értelem és az akarat önmagában mit sem ér, az isteni mindenhatóság titka a szeretetben rejlik. Minden más, evilági isten — bálvány. A végkövetkeztetés: „Már csak egy Isten menthet meg bennünket”. Az Írás szerint: „Én, szerencsétlen ember! Ki szabadít meg? Hála legyen Istennek, Jézus Krisztus által.”

Az Ige testté lett

Aki megteremtette Ádámot, nem nyugodott bele a kudarcba, nem hagyta magára a pórul járt embert, sőt teljessé tette a teremtés ere-

deti tervét, az ember üdvözítését, fölemelését szentháromságos isteni szeretetébe. A teremtés aktusa az üdvözítés művében folytatódik. A Szentháromság örök, benső önajándékozása „nyílt ki” a teremtett világra Ádámban, majd ez vált teljessé a „második Ádám”, az emberré lett Isten Fia megszületésével. A szeretet ajándékos körforgása itt kilép Isten öröklétéből, és belenyílik az ember történelmébe. Az Ószövetségben ég és föld végtelen távol van egymástól, Jahve minden gyengéd és állhatatos gondoskodása ellenére is. Az emberré lett Istenfiában ég és föld összeér egymással. Isten már nemcsak a Magasságbeli, hanem ő az „Emmánuel”: a Velünk-az-Isten, aki nekünk ajándékozta magát.

Az Ige, akibe az Atya egészen beleadja magát, emberré lett. A szeretet legbelső dinamikája: egyé válni a szeretett másikkal. Véges világunkban ezt nem tudjuk beteljesíteni. Egyedül Isten volt képes rá, amikor Fia Szűz Máriától emberként született e világra. Eddig nem ismertük fel Isten harmadik, legfontosabb ajándékát — most ebben az Újszülöttben megtestesült szeretete láthatóvá válik. Belőle tudjuk meg, hogy Isten az önmagából kilépni képes, önmagát elajándékozó teljesség, aki azért teremtette meg az embert, hogy ennek a boldogságnak részesévé tegye.

Hogy a gyakorlatban miben áll ez az isteni létforma, az Jézus életében jelenik meg kortársai és a világ előtt. Amikor a betlehemi Újszülött férfivá lesz, mindenki láthatja: ugyanolyan biológiai szervezete van, mint nekünk, ugyanolyan emberi értelme és emberi akarata. Ugyanúgy alá van vetve a természet törvényeinek, mint mi, benne él korának társadalmi-politikai környezetében, benne él a hétköznapiakban, eszik és iszik, dolgozik és alszik. Érzelmi világa is hasonló a miénkhez, öröm és fájdalom egyaránt éri, szól az emberekhez és meghallgatja őket. Mindenekelőtt része annak az emberi, teremtett világnak, amelyben mindnyájan leéljük az életünket.

És valami mégis egészen más benne. Folyamatos, élő kapcsolatban van Avval, akit Atyjának szólít, Avval, akit a választott nép a mindenség urának, Jahvének tisztelt, aki az egyetlen Isten, kívülre „nincs más isten égen és földön”. Ez a kapcsolat alkotja énjének legbensejét — „személye az örök Istenfiú személye”, mondják a teológusok. Ember, mint akármelyik ember itt a földön, ugyanakkor Istenfia, aki a szeretet örök-isteni dinamikájának erejével emberlétében is egységet alkot az Atyával. Másként szólva: Isten ő, aki öröktől születik az Atyától — isteni léte egy az Atyáéval, örök egymásnak adottságukban, a Szentlélekkel egységben. Ugyanakkor ember, aki a mi történelmi időnkben evilágra születik Mária szűzi méhéből. Evvel azonban nem szakad meg egysége az Atyával, sőt kiegészül a magát odaajándékozó emberi szeretet történetével.

A Szentháromság örök-égi szeretete immár teljessé vált az eget és a földet átfogó egységben. Jézusban Isten egészen egyé vált az emberrel: egy ember egészen befogadta Isten szeretetét, és egészen beleadta magát ebbe a szeretetbe. A „végsőkig”, az emberlét határáig

szerette az Atyát és minden embert, az ellenségeit is. Amikor pedig az Atya feltámasztotta a halálból, testi voltát magával vitte Isten öröklétébe — „helyet készítve” nála minden ember számára.

Csodálatos csere

„Az ember misztériuma csak a megtestesült Ige misztériumában világosodik meg igazán.” Benne vált láthatóvá, hogy Isten lényege az önmagát egészen odaajándékozó és a másikat ajándékként befogadó szeretet — a teológia kifejezésével: az egy Isten „Atya és Fiú és Szentlélek”. „Ő, az Isten Fia, valamiképpen minden emberrel egyesült, amikor testté lett”, és így mutatta meg „az embernek magát az embert”. Az ember nem csupán individuum, magának való és magában álló magányos lény, hanem kapcsolatban élő személy, akinek élete e kapcsolatok hálójában, az odaadás és a befogadás dinamikájában válik teljessé. Jézusban így mutatkozik meg a tökéletesen szabad ember, aki egészen nyitott az Atyára: folyamatos, eleven kapcsolatban van vele; azt teszi, mondja, amit az Atya kíván tőle — „én és az Atya egy vagyunk”. Éppen ezért viszont, az egész lényét átjáró istenkapcsolat következtében, egészen nyitott az emberekre. Tökéletesen szabad, ahogyan előtte és utána senki más: fölötte áll társadalmi konvencióknak, politikai hatalmaknak, szóba áll vámosokkal és bűnösökkel, azonosul minden szenvedéssel, egynek érzi magát a legkisebekkel, a megvetettekkel is. Még az életének sem pusztán a minden embert szükségszerűen utoléró halál vet véget, hanem tudatosan megy elébe a halálának. Küldetésének része, hogy megmutatja a vele szembe fordulóknak: szeretete erősebb minden elutasításnál, túléli még a kivégzését is. Odaadottságát így a kereszten teszi teljessé.

Az Istenfia megtestesülésével nemcsak az ég jött le a földre, de a föld is belenyílt az égbe. Az emberré vált Istenről elmélkedő egyházatyák „csodálatos cserét” emlegettek. A Teremtő Isten teremtett emberi testet vesz magára, hogy átadja nekünk istenségét. De ez nem valami humán fajtanemesítés. Abban a szeretetkapcsolatban ad részt nekünk, amelyben ő él. Így válik teljessé a szeretet körforgása: Isten az ember ajándékává lett, hogy az ember Isten ajándékává válhasson. „Isten embergyermekké lesz, hogy mi emberek istengyermekké lehessünk.” Egy ember, egy „Ádám” a kezdet kezdetén széttepte ezt a kapcsolatot, egy másik ember, „második Ádám” megújítja és teljessé teszi azt. Eggyé lett velünk, hogy mi is eggyé lehessünk vele. Kivételesen minden embert testvérévé tett és így Isten gyermekévé: általa és benne jöhet létre az emberek testvéri közössége, már-már romantikusnak hangzó kifejezéssel az emberiség nagy családjá. Krisztus nemcsak biológiai testet öltött magára, hanem egyetlen testté tette az egész emberiséget: saját titokzatos testévé, amelynek ő a feje. Általa és benne válhat teljessé istengyermekségünk, ennek a testnek tagjai vagyunk.

Az emberré lett Istenfia testvérévé fogadott minden embert, s ezzel lehetővé tette, hogy az örök-isteni élet már itt a földi életben megszülethessen minden emberben. Ez még nem a végső beteljesedés maradéktalan, boldog szeretet-egysége Istenben. Még a hit félhomályában élünk, de aki a hitben őt befogadja, abban megkezdődik az Isten Országa. Amikor Mária kimondta Igenjét, és magába fogadta az Isten Fiát, létrejött Isten Országa a földön. Azóta — és azelőtt — mindazoknak, akik befogadják őt, „hatalmat adott, hogy Isten gyermekei legyenek”.

Jézus születésével a megváltás megtörtént, az emberiség életébe beleszövődött Isten élete. Látszólag nem változott meg semmi, a történelem ugyanúgy folyik tovább, mint eddig: jóság és gonoszság, nagyszerű alkotások és iszonyatos gaztettek követik egymást, mint azelőtt. A világ folyása, a történelem menete mégis alapjaiban más lett. Az Evangélium a történelem legfontosabb eseményéről tudósít: Jézusban Isten született meg a földön, s ezáltal lehetővé vált, hogy az ember megszülethessen Istenben. Akik az Úrhoz tartoznak, magukban hordozzák az Isten Országát, most még csíraszerűen, megpróbáltatásoknak kitéve, de a végső beteljesülés biztos reményével. „Az Isten Országa bennetek van.” A földi gondok nem szűnnek meg, a bennük lévő isteni élet azonban — Isten szeretete bennük és az övék Istenben — világosságot gyújt bennük, amely a sötétben ragyog fel — ez a Szent Éj titka. Isten bennünk és mi Istenben — ez a mi részesezésünk az Ország életében, amely a megtestesüléssel megszületett.

Az egyházatyák más, ennél is merészebb kifejezéssel is éltek: „Isten emberré tette magát, hogy az ember Istenné lehessen”. Isten Igéje, a Logosz magára vette az emberi testet, hogy mindnyájunkat az ő hasonlóságára újjáalkosson és a mennyek országába bevezessen. Az ember teremtett lény marad Isten örökkévalóságában is, nem lényege szerint válik Istenné, de részeseedik Isten életében, átveszi az ő létformáját, az önmagát ajándékozó szeretetet. „Az Atyával egylényegű fiútól különbözve mi nem a természet által, hanem a befogadás által neveztetünk fiúnak.” A nyugati teológia ezt a részeseedést kegyelemnek nevezi, a keletiek megistenülésről beszélnek. Az ember vágya a végtelen és hiánytalan, tökéletes boldogságra csak ebben az isteni létben teljesezhet be. A „fogadott fiúság” kegyelme ez: „Isten elküldte Fiának Lelkét szívünkbe, aki ezt kiáltja: Abba, Atya!” „Amit szem nem látott, fül nem hallott, amit az emberi szív föl nem foghatott: az, amit Isten azoknak készített, akik szeretik őt. Mert arra teremtett minket, hogy az isteni természet részesei legyünk, részt kapjunk az örökkévalóságából, és hasonlóvá legyünk hozzá a kegyelemből megistenülés által; mert a megistenülésért lett minden nem-létező megteremtve és előhozva.”

Világosság a sötétben

Jézus az éjszaka sötétjében születik az Írás szerint. Ő a világ világossága, de a sötétség mégsem fogadta be. Eljöttével végképp ketté

válík a történelem: az őt élet-halálra befogadók és az őt mereven elutasítók táborára; a két véglet között pedig a többség, az ingadozók, a botladozók, a botorkálók tömege. Akik befogadják, azoknak világosságot és békét hoz: békét az Atyával és békét mindazokkal, akik a világosság és a mennyei Atya gyermekei. A „sötétség fiait” azonban taszítja Krisztus fénye. A mennyei világosság fényében a bűn éjszakája még sötétebb és félelmesebb. A megtestesülés és a gonoszság titka szorosan összetartozik. A gyermek hívogat: „Jöjjetek hozzám mindnyájan, akik elfáradtatok és meg vagyok terhelve”. Az angyalzsóra el is indulnak a mások által megvetett pásztorok, a csillag hívására pedig az idegenből érkező bölcsek, és „nagy öröm tölti el őket”. Ugyanakkor viszont a Gyermekek születése fellobbantja Heródes féltékeny haragját, és az életére tör, ahogy később a farizeusok és az írástudók. Az egyik oldalon: megnyílt szívű emberek, mindazok, akik követték az Úr hívását. Velük szemben az önmagát istenítő, önmagába zárult sötétség. Jézus őket is hívja, hiszen „nem tudják, mit tesznek”. Az Újszülött színe előtt szétválnak a szellemek. Minket is választút elé állít: a sötétet vagy a fényt választjuk, a magunkba zárkózás egyedüllétét vagy a másokra kinyílt, a szeretethálóba belefonódó odaadás isten-emberi közösségét.

Jézus nem kényszerít senkit, csupán példát mutat és követésére hív. A világ sötétjében így gyulladnak ki újabb és újabb fénypontok: azok fénye, akik elszánták magukat követésére. Róluk mondja: „ti vagytok a világ világossága”. Ezek a fények is ki vannak téve veszélynek, kormoznak, pislákolnak olykor, ideig-óráig el is sötétülhetnek talán. De a garancia biztos: a világ világossága el nem alszik többé soha, a történelem, minden hányattatás és megpróbáltatás, minden borzalom és gonoszság ellenére az igazi hajnal felé tart, amely Krisztus fölkelő napjának fénye.

Az egyház ezért ad hálát karácsonykor az egész emberiség nevében Annak, aki „az embert csodálatosan megteremtette, és még csodálatosabban újjáalkotta”, hiszen Krisztus „világrajöttének szent titka révén láthatóan megjelent köztünk a láthatatlan, élő Isten. Az idő kezdete előtt született, mégis időbeli létezését vállalt, hogy önmagában fölemeljen mindent, ami veszni indult, így helyreállítsa a világ rendjét, és az elbukott embert ismét a mennyek országába hívja.”

Leszállott a mennyből

1964-ben született Budapesten. Teológus, esztergom-budapesti segédpüspök.

Sokak szerint a kereszténység legfatálisabb tévedése az, hogy egy embert istenít. Azt állítja, hogy benne maga az Élő Isten öltött testet. Isten leszállott a mennyből — ahogyan a hitvallásban imádkozzuk. Ezáltal a kereszténység minden más vallás fölé helyezi önmagát, és sokak szerint szükségképp intoleránssá válik. Most mindenekelőtt a történész szemével szeretnénk feltenni a kérdést, hogy valóban így van-e. Jézus valóban egy nagy ember volt csupán? Értelmezhető-e így a történeti Jézus történetileg is teljesen hitelesnek tekinthető szavai és tettei?

Jézus Messiási és Fiúi öntudata¹

¹Erről bővebben lásd

Eduard Schweizer:

Mit tudunk valóban Jézus életéről? (Ford. Tóth Károly.) Kálvin Kiadó,

Budapest, 1999;

François-Xavier Durrwell:

The Resurrection. Sheed and Ward, London, 1960;

José Caba: *Cristo, mia speranza, è risorto.*

Paoline, Milano, 1988.

Jézus óriási tekintéllyel tanított. Nem azt mondta, mint Mohamed, hogy neki megjelent Gábor angyal, és üzenetet bízott rá. Nem azt mondta, mint Buddha, hogy megvilágosodásban volt része, ezt akarja továbbadni. Nem azt mondta, mint Mózes és a próféták, hogy az Úr szólott hozzájuk. Jézus senkire sem hivatkozott. Jézus az Ószövetség legszentebb szavait újrafogalmazza: „Hallottátok, hogy Isten ezt mondta a régieknek: Ne ölj! Én azonban mást mondok nektek...” (Mt 5,21).

Nem azt hirdette, mint a próféták, hogy hamarosan eljön a beteljesedés, a Messiás országa. Ő ezt prédikálta: „Beteljesedett az idő” (Mk 1,15). A történelem nagy várakozása véget ért. Benne és általa Isten maga valósítja meg országát itt a Földön. Azt állítja, hogy minden ember örök sorsa múlik azon, hogy órá igent mond, vagy pedig nemet. „Aki hallgatja az én szavamat, de tettekre nem váltja, homokra építette a házát” (Mt 7,24–27). „Aki megvall engem az emberek előtt, azt majd az Emberfia is megvallja...” (Lk 12,8). Jézus nyilvánvaló csodákat tett. Ezt még az ellenségei sem tagadták soha. A Talmud varázslónak, boszorkánynak mondja őt (Sanh 43a), a farizeusok azzal vádolják, hogy az ördöggel cimborál (Mk 3,22). Jézus nem azt tanította, hogy kövessétek Istent, szeressétek Istent. Ő azt mondta: „Kövess engem!” (Mk 1,17). „Aki jobban szereti apját, anyját, feleségét, gyermekeit... mint engem, nem méltó hozzám!” (Lk 14,26). Ki ez az ember, aki így beszél? Őrült? Istenkáromló? Vagy pedig valóban igaz lenne, hogy ő nem egyszerűen egy nagy ember, hanem az Élő Isten Fia? Hamar fel is merült a kérdés Jézus körül: „Ki ez?...” (Mk 4,41) és: „Mivé teszed magadat?” (Jn 8,53). Jézus maga szegezi tanítványainak ezt a kérdést, az úgynevezett galileai fordulat után.

Feltehető, hogy Jézusban magában is egyre világosabban megfogalmazódik létének titka. Amikor 12 évesen mindenről megfélelkezve a templomban marad, talán először mondja ki, hogy Isten neki Atyja. Ő Nála van otthon (Lk 2,49). Fordulópont az életében a János-féle keresztség, a mennyei hang: „Te vagy az én szeretett Fiam, benned telik kedvem” (Mk 1,11). Kimegy a pusztába, majd el-

kezdi működését. Újabb fordulat Keresztelő János kivégzése. A hír hallatára Jézus elvonul egyedül (Mk 6,32). Egyre világosabban kirajzolódik előtte az út vége: a kereszt. A galileai fordulat is ebbe az irányba mutat. Istenfiúi öntudata aztán teljes mélységében feltárul az utolsó jeruzsálemi napok drámai eseményei során.

A galileai fordulat után Jézus maga teszi fel tanítványainak a kérdést: „Kinek tartotok engem?” (Mk 8,27–33). A jelenet történeti hitelessége mellett igen sok érv szól: 1) A helyszín kilóg a Márk-féle földrajzi sémából (Galilea, út Jeruzsálembe, Jeruzsálem). 2) Fülöp Cezaréája (ma Banias) egy hatalmas sziklafal előtt épült város, amire utalnak Jézus szavai: „Te Péter (szikla) vagy”. 3) A tanítványok valóban felismerhették már ekkorra, főként a csodái alapján, hogy ő a megígért Messiás. 4) Jézus elfogadja, de azonnal korrigálja hitvallást: „az Emberfiának szenvednie kell”. Ugyanígy tesz a főpap előtt: „Te vagy-e a Messiás, a Magasságos fia?” „Magad mondtad. Látni fogjátok az Emberfiát...” (Mk 14,61–62).² 5) Jézus válaszában keménysége („Takarodj előlem, Sátán!”) szintén a hagyomány történeti hitelességét bizonyítja.

Jézus tehát elfogadja, de egyben korrigálja is Péter válaszát. Ő saját magát soha nem mondta Messiásnak, elsősorban a Messiás alakjához kapcsolódó politikai várakozások miatt. Ehelyett mindig titokzatosan Emberfiának mondja magát. Utal ezzel arra is, hogy kilétét csak Isten tárhatja fel egészen a tanítványok előtt, és az csak feltámadása után válik majd egészen világossá.

Jézus jeruzsálemi bevonulása egyértelmű üzenetet hordoz. Messiásként érkezik, úgy, ahogyan a próféták megírták: „Örülj, Jeruzsálem! Nézd, jön a királyod! Szamárháton érkezik...” (Zak 9,9). A nép megérti Jézus jelképes cselekedetét, és Messiásként köszönti őt: „Áldott az Úr nevében érkező! Áldott atyánknak, Dávidnak elérkező országa!” Zakariás megjövendöli, hogy a végső időkben a Messiás „felépíti az Úr templomát... Nem lesz többé kereskedő az Úr házában” (Zak 6,12; 14,21). Jézus a templom megtisztításával világosan jelzi, hogy ő a Messiás király. Ő a templom ura. Atyja házában teljhatalommal rendelkezik. Jézus tette nyílt kihívás a jeruzsálemi vezetőknek. Vagy elfogadják őt Messiásként, vagy megölik.

Az utolsó vacsorán Jézus a zsidóság legszentebb szertartását önmagára vonatkoztatja, megújítja. Az igazi szabadulás nem az egyiptomi kivonulás, az igazi szövetség őáltala, az ő vérében köttetik meg hamarosan. A perben a főpap felteszi Jézusnak a döntő kérdést: „Te vagy-e a Messiás, az Áldott fia?” Jézus tudja, hogy az élete múlik ezen a válaszon. Így felel: „Magad mondtad. Látni fogjátok az Emberfiát, amint eljön az ég felhőin...” Akit most elítéltek, az fog ítélni fölöttetek az utolsó napon. Jézus ezért a mondatáért vállalta a kereszthalált. Erre rátette az életét.

Jézus történetileg bizonyíthatóan³ hiteles szavai és tettei tehát szétfeszítik az emberség kereteit. A tények egyértelmű tanúsága szerint ő nem úgy beszélt, és nem úgy cselekedett, mint egy „nagy ember”,

²Rudolf Pesch: *Il vangelo di Marco*. II kötet, Paidea, Brescia, 1982, 64–65. 649–650.

³Nyilvánvalóan olyan bizonyosságról van itt szó, amilyenre egy történeti kutatás a források alapján eljutni képes.

proféta vagy vallásalapító. Ám újra felmerül a kérdés: Valóban így van-e? Nem csak egy álmodozó, önmagát is becsapó ember felfokozott cselekedetei ezek? Kicsoda Ő igazából? Igaz-e hogy Ő odafentről való, alászállott a mennyből, ahogyan a hitvallásban imádkozzuk? A halálkiáltása („Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?”) vajon nem csak eggyel több segélykiáltás volt a Földről az ég felé, amelyre nem érkezett válasz? Valóban olyan az Isten, amilyennek Ő mondta, aki az „élők Istene”, Atyja az embernek, aki harmadnap majd válaszol? A kérdésre a húsvét utáni események adják meg a választ.

Jézus feltámadása

Mi is történt valójában Jézus halála után? Mindenekelőtt három tény kell világosan látnunk: 1) A tanítványok nem várták Jézus feltámadását. Ellenkezőleg, minél hamarabb el akarták felejteni mindazt, amit Jézussal átéltek, és amiben keserűen csalódtak. Ki Emmauszba megy (Lk 24,13–24), ki halászni indul (Jn 21,1–3). Nem valamiféle felfokozott várakozásban élük át a húsvét utáni napokat. Nem a lelkesedésük csap át abba a hitbe, hogy Ő mégis él. Nem. A tanítványok úgy gondolják, hogy mindennek vége. 2) Sem a zsidó hagyomány, sem a görög vallási eszmék nem tartalmaztak várakozást egy meghaló és feltámadó Megváltó iránt. A zsidóság a történelem végén várta az általános feltámadást. Egy egyénnek a történelemben való feltámadása nem szerepel a Messiási várakozás eszméi között. A görögök Athénben kinevetik Pált, amikor Krisztus feltámadásáról beszél (ApCsel 17,32). Vagyis a tanítványokat nem a világgépük indítja arra, hogy a húsvét utáni benső élményeiket Jézus „feltámadása”-ként fogalmazzák meg. Ellenkezőleg, a Feltámadottal való találkozások kényszerítik őket arra, hogy gyökeresen újragondolják a világgépüket. 3) Húsvét után gyökeres fordulat áll be a tanítványok életében. Visszatérnek az életveszélyes Jeruzsálembe. Elkezdik hirdetni, hogy Jézus él, ők találkoztak vele, Úr és Messiás, az Isten jobbán van. Ettől kezdve ezeknek a földönjáró, tenyeres-talpas halászoknak másból sem áll az élete, mint Órála beszélni. Boldogan hirdetik, hogy Krisztus feltámadt, és ezért a hitükért aztán legtöbbjük az életét is adja.

Nagypéntek és a tanítványok prédikálása között valaminek történnie kellett. Isten válaszolt a Fia kiáltására. Ez a valami Jézus feltámadása. Jézus feltámadása az az esemény, amely által Ő kilép a történelemből, a tér és az idő korlátai közül. Egyes kutatók történelmen-túli eseménynek nevezik. Amiről a tanítványok tanúságot tesznek, az nem is a feltámadás eseménye, hanem a Feltámadottal való találkozások. Az 1Kor 15,3-ban idézett őskeresztény hitvallás (feltehetően Antiókhia-ból származik és Kr. u. 35 körül fogalmazódhatott meg) így szól: „Krisztus meghalt és eltemették... feltámadt és megjelent...” A halál valóságát a temetés ténye támasztja alá, éppígy a feltámadást a megjelenések.

Az őskeresztény hagyomány nem csak „feltámadás”-nak nevezi a húsvéti eseményt. Egyes szövegek az Isten jobbára való felemeltetéséről beszélnek (Fil 2,6), másutt pedig egyszerűen azt fogalmazzák meg, hogy

Krisztus meghalt, de újra él: „Visszajövök hozzátok. A világ nem lát többé, de ti láttok, mert élek... Azon a napon megtudjátok, hogy én az Atyában vagyok...” (Jn 14,18–20). A megjelenés-elbeszélések visszatérő igéje az ὄφθη (= láttatott). Az ige nem prófétai látomást jelez, hanem a teofániák szakkifejezése (vö. Ter 12,7; Kiv 3,2). Abból a másík, ember számára megközelíthetetlen világból az Isten belép a mi világunkba, megtapasztalhatóvá teszi magát. Jézus Isten világából tér vissza.

A megjelenések leírása erősen eltér az egyes evangéliumokban: Márk nem ír le megjelenés-történeteket, csak utal a húsvét utáni eseményekre: „Feltámadt, előttetek megy Galileába, ott majd látni fogjátok” (Mk 16,6–7). Máté leírása szerint Jézus Galileában jelenik meg a tanítványoknak egy hegyen, ahol a missziós parancsot adja nekik. Lukács ezzel szemben csak jeruzsálemi megjelenésekről ad hírt: emmauszi tanítványok, „megjelent Péternek”, megjelenik a 11-nek egy helyiségben, és még aznap az Olajfák hegyéről szemük láttára az égbe emelkedik. János evangéliuma elmondja a Magdolnának történő megjelenést valamint a két Tamással kapcsolatos megjelenést Jeruzsálemben, illetve a csodálatos halfogás történetét Galileában.

A leírások annyira eltérnek egymástól, hogy nem harmonizálhatók. Az evangéliumok valami olyant akarnak itt leírni, ami leírhatatlan. A Másik Világ betörését ebbe a világba. Jézus, Szent Pál szavai szerint „szellemi testben” támadt fel (1Kor 15,44). Az eseményeknek erre a leírhatatlan jellegére utalnak is az evangéliumi elbeszélések. A tanítványok bezárt ajtók mögött vannak, és Jézus egyszerre közöttük áll, azután majd éppily megmagyarázhatatlanul eltűnik. Nem az arcáról ismerik fel, hanem egy szaváról (Mária!), vagy egy mozdulatáról (a kenyértörés).

A leírások sokfélesége ellenére nagyfokú azonosság van abban, amiről a megjelenések tanúi beszámolnak. Minden esetben a következő alapelemei vannak a találkozásnak: 1) Jézus felismerteti magát. 2) Küldetést ad. Minden a megjelenést átélő tanú meggyőződése, hogy beszélnie kell arról, amit átélt. 3) Ígéretet ad („Én veletek vagyok minden nap...”; „Majd erő tölt el titeket a magasból...”). 4) Eltűnik éppoly megmagyarázhatatlanul, mint ahogyan megjelent.

Jellemzője a húsvéti megjelenéseknek az is, hogy csak a hitben lehetségesek. A valóságnak abban a mélyebb rétegében történnek, amely csak a hit számára hozzáférhető. Jézus nem jelent meg Kai-fásnak, Pilátusnak, vagy a népnek, csak a tanítványoknak, az 500 testvérnek (vö. 1Kor 15,4). Ugyanakkor nem a hit keltette a megjelenés tapasztalatát, hiszen olyanoknak is osztályrészüil jutott, akik pontosan a megjelenés hatására jutottak hitre (Saul, és talán Jakab is).

Mi keresztények hisszük, hogy a történelemnek volt egy nagy-szerű kitüntetett pillanata, amikor az Ég és a Föld összeért, amikor az ember megláthatta Isten arcát. Egy emberi életen, Jézus életén keresztül maga Isten mutatta meg és ajándékozta oda az embernek Önmagát. A kereszténység ki meri mondani, hogy Jézus maga Isten, az Isten Fia, aki egy emberi életen keresztül megjelent nekünk, egygyé

vált az emberrel. Jézus élete, halála és feltámadása által magának Istennek a titka tárult fel a világnak. Mi keresztények hisszük azt, hogy Isten szeretet, és ez a szeretet nem valamiféle személytelen erő (mint például a keleti vallások szerint), hanem konkrét és személyes valóság. A tér és az idő konkrét pontjain elérte az embert. Az idők teljességében pedig végérvényesen Magához kapcsolta. Az egyes ember valóban végtelenül fontos Istennek, helyet készített nekünk Önmagában. A kereszténység alapállításai (M. J. Scheeben megfogalmazásában) — tudniillik hogy Jézus feltámadt, Isten szeretet, és van örök élet — elválaszthatatlanok egymástól. Ugyanannak a titoknak, Isten történelemben megjelent szeretete titkának három arca.

A kereszténység legbelső magja tehát az Önmagát végérvényesen elkötelező, a megtestesült Istenbe vetett hit. Az emberiség sejtette és várta az istenség közeledését, közénk szállását. A legközelebbi párhuzamot talán a bhakti hinduk 'avatara' (= 'leszállás') fogalma jelenti. Az istenség (Visnu) Krisnában újra és újra testet ölt: „Noha születetlen vagyok, és elmúlhatatlan, a létezők ura, mégis, megmaradva természetemben, születek és újra születek az időben, hatalmamnak köszönhetően. Minden alkalommal, amikor az igazság elhomályosul, ó Arjuna, és a gonoszság előre tör, kibocsátom egy részemet a Földre. A jók védelmére, a gonoszok elpusztítására, az igazság megszilárdításáért időről-időre újra születek” (*Bhagavad-Gita* 4,6–8). A gyökeres különbség az, hogy a keleti gondolkodás egy távoli, személytelen istenséget tételez fel, aki ugyan sokszor ölt emberi formát, de éppen ezért ezek a megjelenések sohasem végérvényesek, soha nem egy személyes Szeretet, visszavonhatatlan Önátadás cselekedetei. Egyik sem végleges, az ember mindig csak a megnevezhetetlennel kerül kapcsolatba.⁴ Ezzel szemben, ezt a reményt csodálatosan beteljesítve, felülmúlva állnak a kereszténység nagy hitvallásai: „Isten Fiának hitében élek, aki szeretett engem és föláldozta magát értem...” (Gal 2,20); „Isten szeretet... szeretete abban lett nyilvánvaló, hogy egyszülött Fiát adta oda...” (1Jn 4,8–9).⁵

⁴Joseph Ratzinger: *A föld sója*. (Ford. Diós István.) Szent István Társulat, Budapest, 1997, 210–211.; Jacques Dupuis: *Verso una teologia cristiana del pluralismo religioso*. Queriniana, Brescia, 1998², 378–410. Érdemes arra is odafigyelni, hogy a hindu teológusok nem tulajdonítanak fontosságot Krisna történetiségének. Hogy a hozzá kapcsolódó hagyománynak van-e bármilyen történelmi alapja, az ősrítűk a szótériológiai értékére nézve semmiféle következménnyel sem jár; vö. Jacques Dupuis: i. m. 408.

A krisztológiai dogma megvédése az arianizmussal szemben

⁵Isten megtestesülésének ez az egyedisége nem zárja ki azt, hogy Isten más módokon más vallásokban is megnyilatkozott, közölte Önmagát. Ám ezek a megnyilatkozások mind Krisztusra irányulnak, Őbenne teljeseznek be; vö. Hittani

Áriusz (Kr. u. 256/60–336) alexandriai pap volt, az antiókhiai Lukiánosz tanítványa. Teológiai elképzeléseiben a görög istenfogalomból indul ki. Véleménye szerint Isten örök, változhatatlan, születetlen. A Fiú ezzel szemben született, alkotott (Péld 8,22: „Alkotó munkája elején teremtett az Úr”). Volt idő, amikor nem volt.

Áriusz tanai óriási ellenkezést váltottak ki sokakban szerte az egész Római Birodalomban. A vitázó felek a Nagy Konstantin császár segítségét kérik. Konstantin először Hosius-t — aki Cordoba püspöke, a császár teológiai tanácsadója volt — Alexandriába küldi. Mivel a vitát Hosius nem tudta helyben megoldani, a császár eddig nem látott méretű zsinatot hívott össze. A zsinaton 250–300 püspök, van jelen, köztük két római pap, Szilveszter pápa követei. A zsinat minden valószínűség szerint Cezáreai Euzébiusz hitvallását veszi alapszöveggül, és azt egészítik ki az Áriusz tanaira vonatkozó részekkel.

A zsinat nem új tanítást hoz. Ezt jelzi a kiegészítés elé tett „azaz” (ΤΟΥΤΕΣΤΙΝ) szó. A hitvallás hangsúlyozza, hogy a Fiú „született, nem teremtetett” (γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα); „az Atya lényegéből” való (ἐκ τῆς οὐσίας); egylényegű az Atyával (ὁμοούσιος). „Akik azt állítják, hogy volt idő, amikor nem volt, vagy hogy a nemlétezőből lett, vagy hogy egy más létezőből (ὑπόστασις) vagy lényegből (οὐσία) lett, azokat kiközösíti a katolikus egyház.” A zsinati szöveggel megjelenik a dogmatikus nyelv. A homousios kifejezés egy embrionális dogmatika. Sokak szerint ez a szó „trójai faló” — vele a görög filozófia lopakodik be a keresztény tanításba. Valójában pont az ellenkezője történik. A nyelv hellenizálása óvott meg a tartalom hellenizálásától (Áriusz görög filozófiára alapozott istenképétől). Egy új megfogalmazás kellett ahhoz, hogy a régi hit élő, és ugyanaz maradjon.

A Níceai zsinat utáni évtizedek sok vitát hoztak a zsinati hitvallás körül. A sok vita ellenére elmondható, hogy Áriusz tanítását egy szűkebb kisebbség vallotta. Sok esetben pedig csak nyelvi szakadásról volt szó, a hit lényege egységes és helyes volt (vö. IV. Szirmiumi formula; 359). Szent Atanáz (Kr. u. 299–373) a vita során újra és újra világgossá teszi, hogy a keresztység (az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében) közvetíti a megistenülést. Csak ha a Fiú valóban Isten, akkor tudja az isteni életet, az üdvösséget adni. Hangsúlyozza a Jn 1,1.14 igazságát: „Isten volt az Ige... Az Ige testté lett...” Szent Hiláriusz († Kr. u. 366/68) a *De Trinitate* című művében azt hangsúlyozza, hogy az Atya és a Fiú természetükben (*operatio, virtus, honor, potestas, gloria, vita*) egyek, személyükben különböznek. Átjárják egymást.

A vita majd 50 évig folyt, és Nícea általános elfogadásával zárult. Szent Atanáz levele az afrikai püspököknek jelzi a vita végét: „Nícea örök szikla, határkő, kőbe vésett törvény minden eretnecség ellen... Isten szava, mely örökre megmarad” (PG 26,1032). A későbbi krisztológiai viták során mindegyik fél már Níceából indulnak ki (például Szent Cirill és Nesztóriosz).

A megtestesülés ajándék az egész emberiségnek

Amikor a kereszténység védi a megtestesülés tényét, ezt nem más vallásokkal szemben teszi. Az a tény, hogy Isten ember lett, az egész emberiség kincse. Minden kultúra és minden nép gazdagodik azáltal, ha befogadja Krisztust. Krisztus befogadása nem jelenti a saját kultúra, a saját vallási hagyományokban rejlő értékek feladását. Ellenkezőleg, Krisztus minden hiteles emberi értéket megerősít, megtisztít az esetleges tévedésektől, és felemel.

A modern ember legfőbb problémája az, hogy elszakadt Istentől, a lét Forrásától. Emiatt — XVI. Benedek pápa kifejezésével élve — belső sivatagban él, alig tud valamiért őszintén lelkesedni, az élete elvesztette a célt, az igazi tartalmat. Ezzel együtt a modern ember elvesztette az isteni renddel, a világba a Teremtő által beültetett gyönyörű harmóniával és törvénnyel való kapcsolatát is. Nem akar tudni objektív, örök törvényekről, és a szubjektivizmus önközpontú zsákutcájában vegetál.

Persze az ember a lényé legmélyén kapcsolatban van a Teremtővel, nem tud elszakadni Tőle, hiszen Őbelőle fakad a létünk és Őbenne élünk, mozgunk és vagyunk. Az ember tud a világba beültetett örök isteni rendről és törvényről is. A lehető legliberálisabb ember, aki azt állítja, hogy objektív és minden emberre vonatkozóan érvényes erkölcs nincs, az erkölcs csak különböző népek és korok szokásainak és közmegegyezésének gyűjteménye, az ilyen teljességgel liberális ember is a lényé mélyéig fel lenne háborodva, ha azt hallaná, hogy például Afrikában egy törzs kisgyerekeket megkínoz és megöl. A legliberálisabb ember is azt mondaná, hogy ez felháborító, ennek azonnal véget kell vetni, függetlenül attól, hogy annak a népek mik a szokásai és hagyományai. Vagyis minden ember a lelke mélyéig meg van arról győződve, hogy léteznek objektív erkölcsi törvények, amelyeket minden embernek a Földön be kell tartania.

Az ember a lényé legmélyén tudja, hogy létezik objektív igazság, és az megismerhető. Az ember egy fél életen át erről vitázik, hogy kinek van igaza, ki cselekedett helyesen, és ki nem. Meg vagyunk győződve arról, hogy létezik helyes cselekvés, és annak az útja meg is ismerhető. Ha valaki azt állítaná, hogy „Nincsenek objektív, egyetemesen érvényes igazságok”, akkor ezzel az állításával már meg is cáfolta önmagát. Hiszen ha ez így van, akkor ez a mondat sem objektív, egyetemesen érvényes igazság.⁶ Vannak olyan mondatok az emberi nyelvben, amelyeket nem tudunk értelmesen tagadni. Az emberi gondolkodás és nyelv ugyanis a valósággal van kapcsolatban. A valóságot tükrözi. Az ember a lényé mélyén tudja, hogy objektív igazság, a Teremtő által a világba ültetett rend létezik, meg is ismerhető, és az ember köteles e szerint a gyönyörű isteni harmónia szerint élni.

Az emberiség óriást nyerne, ha a felvilágosodás óta egyre inkább tért hódító szubjektivizmus zsákutcájából kikerülne, és a Teremtett világba rejtett isteni harmóniát felismerné, elfogadná. Ha a törvényhozásban, a tudományban, a kultúrában is ennek az isteni rendnek a harmóniája érvényesülne. Éppen így az emberiség óriásit nyerne, ha elfogadná Krisztust. Ha elfogadná, hogy Isten valóban, az idők teljességében feltárta önmagát és odaajándékozta önmagát az embernek. Ha engednék, hogy az Evangélium igazsága és szeretete átjárja a kultúrákat, a tudományt, a törvényeinket.

Isten leszállott a mennyből, mert neki végtelenül fontos az apró poroszemnyi teremtménye, az ember. Mi nem tudunk Őhöz feljutni, csak Ő tud a mi lét szintünkre, a térbe és az időbe lejönni, hogy fel tudjuk Őt fogni, be tudjuk Őt fogadni. A bűneink bilincseiből, sebzettségéből a magunk erejéből soha nem tudunk kiszabadulni. Isten ember lett, és feláldozta önmagát értünk, értem és érted a kereszten. A létünknek csak az a tény ad igazi tartalmat, reményt. Az emberi szívet csak Isten szeretete tudja betölteni. Az a szeretet, melyről Pál apostol írta: „Szeretett engem, és feláldozta magát értem!” (Gal 2,20). A megtestesülés ezért az egész emberiség, és minden egyes ember legfőbb kincse. Bárcsak minél többen, minél teljesebben befogadnánk ezt a Titkot!

⁶Ez Weissmahr Béla híres retorziós érvelése.

Bibliai motívumok a kortárs magyar irodalomban és filmművészetben

A Vigilia decemberi számában immár hagyományosan közös meditációra hívunk írókat, költőket és művészeket. Ezúton is köszönjük mindazoknak, akik megtisztelték folyóiratunkat írásukkal. (A Szerk.)

A Biblia, mint az európai kultúra egyik meghatározó forrása, évszázadok óta szépirodalmi-képzőművészeti művek és filmek ihletője is egyben. Arra kérjük, mutassa be valamely művén keresztül, hogyan, mely művészi (vagy akár személyes) problémák mentén jutott el egy-egy bibliai történethez, szöveghelyhez, s milyen kihívásokat jelentett, hogy azt a maga számára sikeresen fel is használhassa a létrehozandó művében. Vagy épp az alkotás kudarcához-e új, más irányú felismeréseket? Segítette vagy esetleg épp gátolta-e munkáját valamely elődnek a példája, értelmezői eljárása?

János evangéliuma után

AYHAN GÖKHAN

Költő

Pár hete nincs Bibliám. Itt most nem részletezem, hogy miért. Nem sokkal azután, hogy nem lett Bibliám, kaptam ezt a körkérdést. A Bibliám nem-létét kitöltötte ez a kérdés.

Az Evangélium két János történetét rejti magában, s a *János és János* című verseskötetemben a második Jánoshoz jutottam el lassan. Keresztelő Szent János és Krisztus János nevű tanítványa két izgalmas és figyelmet érdemlő figura, egyik a kezdet, a másik a vég pontjánál van jelen. A Keresztelő Jézus első felismerője, a tanítvány János az Evangélium utolsó krónikása. Az egyik nyit, a másik zár. Két szent, lelkiismeretes portás.

Az evangélista János ugyanakkor az *esemény* középpontjában foglal helyet. Jézus tanítványa, mellette áll, ő a legkedvesebb. Ha egy ateista elgondolás koordinátarendszerében helyezem el az Evangéliumot, s pusztán esztétikai értéke felől ítélem meg a jelentőségét, akkor sem kevesebb élményt nyújt a számomra, mint így, vallásos emberként. Mit jelent az, hogy vallásos olvasó? Változtat a vallásosság, a hit a mondatok szerkezetén, a főneveken, az igéken, a határozókon? Egy rosszul sikerült, Krisztust hirdető mondat az összes jó szándéka dacára rossz mondat marad, nem lép ki a rossz mondat bántó légköréből. Azért is találtam irodalmi feldolgozásra érdemesnek az Evangélium egy-egy történetét, mert meggyőződésem, hogy ateistaként is érdekesnek találnám, vagy ha lazábban akarnám mondani, azt írnam, hogy mert jó, értékes, erős mondatok vannak benne.

Az általam megfogalmazott versekben Krisztus szentség nélkül jelenik meg. A szentség hiányában a mondat hideg marad. Ez foglalkoztatott még, a szentségtől megfosztott mondatok hidege és szilárdsága. Török-e a mondat ebben a megfosztott állapotban, a megaláztatásban? A versekben megpróbáltam megírni, hogy ezeknek a mondatoknak a sötétje hova vezet el, hova mutat? Jézus Krisztus meggyilkolt teste egy darab mondatban. Hogy ez sikerült-e, azt nem tudom. Nyilvánvaló, Jézus története a feltámadás után veszi kezdetét igazán. A feltámadást megelőző rövid időszakban Jézus védtelen, megalázott teste és a tanítványok kétségbeesése történik, irodalmilag ez a drámai rész, a fokozás epizódja a legérdekesebb. A mi van, ha nem támad fel dilemmája. Ez a szakasz, a három nap mélysége, szomorúsága foglalkoztatott. A három napig tartó halál.

„Miért, mit ér a legjobb magyarázat?” Teszi fel a kérdést Heltai Jenő egyik regényében, s ez a mondat a tartalmában hordozott ítéletével jogosan veti fel azt a kérdést, hogyan vehető komolyan — esetemben akár — egy szentté nyilvánított szöveg értelmezése az irodalmi szöveggé alakítás, az irodalmi szövegbe mentés során? Itt a vallásos ember, a hívő teszi fel a kérdést. Az ő válasza elfogult, igazságtalan. Kísérletezés körülbelül az összes bibliai motívummal élő, azt előszeretettel használó műalkotás, vázlatos visszaadása az eredeti alkotott műnek, másolat, mint amikor a feltárt nyomokból, törmelékekből rekonstruálják egy hajdan volt város feltételezett alaprajzát. Bulgakov *A Mester és Margaritájában* feltárja Tróját, míg más szerző egy kunyhó ajtajának a helyét mutatja meg, semmi többet. Mindig hihetetlen volt a számomra, hogy hatalmas és több száz oldalt számláló művek kiindulópontja, magja egy alig néhány sorból álló bibliai történet vagy néhány rövid fejezet. A fentebbiek függvényében én sem tettem mást, mint rekonstruáltam a magam módján, hogy jobban értsem. Hogy mit értsek jobban, erre a választ megtartom magamnak, erre a választ mindenkire rábírom.

Kétely a bizonyosságban

BABICZKY TIBOR

Költő, író

A legegyszerűbbnek tűnő kérdésekre sem tudok egyértelműen válaszolni.

A *Varázshegy* egyik jelenetében Hans Castorp — a láz miatt?, az időn kívüliség élménye miatt? — nem tudja megmondani, hány éves. Pontosabban: meg tudja mondani, de *későn*. Nem jut eszébe. Gondolkodnia kell. Figyelmes írói gesztus, hogy — ezt, legalább — nem véti el.

Habár az életkoromat eddig minden körülmények között sikerült pontosan felidézniem, a kérdés, hogy hiszek-e, mind a mai

napig megtorpanásra kényszerít. Főleg, ha kiegészül egy konkrétummal: hiszek-e Istenben? (A nyelv különös összhangzata, hogy Isten rögtön konkrétumként jelenik meg a mondatban.)

Pedig hány alkalommal mondtam fennhangon a Pápai Református Kollégiumban eltöltött négy évem alatt, hogy „Hiszek egy Istenben...”

Nem is volt nehéz kimondani.

Kimondani nem is volt nehéz.

Aztán évek teltek el. És valamiképpen a hit is, Isten is olyanná lett számomra, mint Szent Ágoston számára az idő. Ha nem kérdezik, pontosan tudom, ha kérdezik, nem tudok felelni.

Hazudnék, ha azt állítanám, hogy az Evangélium — mint írott szöveg — nagyobb hatással volt rám, mint Thomas Mann vagy Charles Bukowski. Mint Kavafisz vagy Yeats. Igaz, kisebb hatással sem volt. Az már más kérdés, hogy az Evangélium mennyire sugárzik át az említett írók művein. Bukowskién, úgy tűnik, egyáltalán nem. Pedig — gondolom én — mégis. Mint ahogyan minden valódi szenvedéstörténet — minden valódi *emberi* történet — Krisztushoz vezet vissza. Néha egy tükröződés pontosabban kirajzolja előttünk egy tárgy *lényegét*, mint a maga a konkrét látvány.

Sokféle hitet láttam, és a sokféle hit mögött rengeteg „képet” Istenről. Nem kizárt, hogy ez a rengeteg kép egyetlen — és ugyanazon — valakit ábrázol. Mégsem tudtam szabadulni a gondolattól, hogy — az isteni teremtés mintájára, annak egyfajta elkeseredett torzképeként — egy ember általi eszközteremtés, vagy éppen eszközhasználat szemtanúja vagyok. Hogy Isten — pontosabban: Isten értelmezése — nem több egy kapaszkodónál. Az ember felszáll egy nyári napon a tömött villamosra egy ismeretlen városban, és — a pályáiv első enyhe kanyarulatánál, amikor a kocsi enyhén megrándul — kapaszkodót keres a feje fölött. Nem tudok szabadulni a szégyenérzettel vegyes tehetetlen fafejűségtől, hogy — kapaszkodás nélkül — csakazértis talpon maradok. Mert érzésem szerint Isten nem a kapaszkodó, de még csak nem is a villamos maga, hanem az ismeretlen város, amelyen a szerelvény keresztülhalad; a körút elegáns kanyarodása, a merőleges sugárutak letisztult, tágas egyenesei, a jobbra-balra nyíló kis utcák titokzatos, minden mérnöki elképzelést meghazudtoló hajlatai. Isten az, ami kívül rekedt — kizárta magát?, kizártuk? —, ami folyamatosan elsuhanó látvány; és mint ilyen csak részleges tapasztalat, hiszen más látni a forróságtól felgyűrődött aszfaltot egy légkondicionált jármű belsejéből, mint sétálni rajta odakint (és elképzelni a hűvös villamosbelső).

Nem kapaszkodom. Ebből következően — én döntöttem így — gyakran elvesztem az egyensúlyom. Nagyobb kanyarokban, vagy egy-egy hirtelen fékezéskor a földre kerülök. Ilyenkor rosszálló tekintettel néznek rám azok, akik kapaszkodnak. És könnyen lehet, hogy nekik van igazuk. De akár igazuk van, akár nem, ez mit sem változtat a tényen, hogy a villamoson kívüli város: létezik. Mint

ahogyan azon a tényen sem, hogy — akár kapaszkodtunk, akár nem — egyszer le kell szállnunk a villamosról.

Az Ószövetség első szava az, hogy „Kezdetben”. És ettől kezdve minden tiszta. De ez a szó magában foglal egy teremtés előtti (teremtő) mozzanatot, nevezetesen az idő megjelenését. Mert az idő csak akkor lehetséges, ha volt „kezdet”. Mózes első könyve szerint Isten megteremtette az eget és a földet. És ugyanabban a mondatban Mózes — az ember? — megteremtette az időt. Számomra az idő érzékelése egyívású a hittel.

De mi volt a kezdet előtt?

Az időre és a térre szükségünk van. Könnyedén dobálózunk olyan szavakkal, mind a tudomány, mind a vallás oldaláról, mint a végtelen és az örökkévalóság, de ez nem lehet több pusztá — nagyzolástól sem mentes — hóbortnál. A végtelenhez képest ugyanis nem létezik nagyság, az örökkévalósághoz képest pedig nem létezik idő. Ha pedig így van, minden emberi mérték használhatatlanná válik. Az életünk válik használhatatlanná. Benne pedig a kapaszkodónk, a villamosunk és a városunk is. Szükségünk van tehát a mágikus szóra, hogy „Kezdetben...” És ezt követően szükségünk van — konkrétan — az égre és a földre. A nappalra és az éjszakára.

Reményem szerint ez a kétely és ez a bizonyosság, és ez a kétely a bizonyosságban hatja át mindazt, amit írok. Mert a kapaszkodó valóságos. A villamos is valóságos. A város is. Minden egyéb „csak” döntés kérdése.

Ahogyan André Gide fogalmazta: „Ne képzeld, Nathanael (a név ez esetben tetszés szerint behelyettesíthető — B. T.), hogy Istent máshol is megtalálhatod, mint mindenütt.”

Versek feledése és emlékezete

BÁTHORI CSABA

Vallomás

Költő, esszéista,
műfordító

Versek eredetét megtudni olyan, mintha az igazságok igazságának közelében járnánk, bepillantanánk egy tárnába, amely csak titkot rejteget, titkot titokra halmozva, de úgy, hogy ezek a titkok egyszerre tudatunk fényébe kerülhetnek, árulkodhatnak és hízeleghetnek kíváncsiságunknak. Pedig a vers csak párhuzamos története annak az ártatlan állapotnak, amelyben az ember megpróbál egyszerűen lenni, látni, láttatni, látszani és rögzíteni, még ha nincs is más szerve, csak a törzse, nincsen karja, lába, ujjja, csak szeme, csupa szem ő abban a pillanatban, eszméleti hullám és lélegzés, me-

rítés magasabbnak vélt szférákból, az önimádat viszontagságos barlangja, önbüntetés és hízelgés egyaránt: kín és gyönyörűség. A vers az öntudatnak az a helye, ahol az ember szenved, de közben szépséget hoz létre; ahol öröklött tudását egy mámoros pillanat erejéig elhajlítja a szépség kedvéért; ahol mozgósítja tárgyi ismereteit, miközben eltér a tárgyyszerű tudás megszerzett elemeitől; ahol a nyelvtan pántjaival összedrótozza tudását és öntudatlan tartalmait.

Ha utólag rápillantok verseimre, először az ötlük szemembe, hogy — noha katolikus környezet övezett ifjúkoromban — igen kevés konkrét biblikus motívum szüremkedett be szövegeimbe. Nemes Nagy Ágnes, szemérmes objektív mesterem nem fázott attól, hogy néha megnevezze újszövetségi mintáit, ha igazságát csalhatatlan erővel akarta kimondani. Lázár alakja név szerint is feltűnik az egyik versben, ott, ahol a feltámadás munkájáról esik szó („*Mert feltámadni éppolyan nehéz*”). De mindjárt látjuk is: itt a Lázár-történet egy teológiai fogalom terelőútján vezet a csúcspontig, és a bibliai „nyersanyag” csak gerjeszti, előkészíti, szilárdítja a „mondandót”.

Ahogy verseimet utóbb lapozom, feltűnik, hogy nevesített bibliai adatok helyett teológiai fogalmak, általános hangulati elemmé szélesített szüredék-alakzatok tolulnak a szövegek előterébe. Miközben a versek — a magyar költészet főáramától eltérő hangütéssel — elvont képzetek szirtjeire igyekeznek felkapaszkodni, sokszor felvillan egy-egy száraz fogalom: pokol, bűn, megbánás, isten (vagy: Isten), vezeklés, megbocsátás, és ezekkel rokon üdvtörténeti köntösbe öltöztetett szó. Ha csupán *Jel a semmiről* című, 2009-ben megjelent verseskönyvemet ütöm fel s átbotában lapozgatom, számtalan említhető pontot találok. (Mondhatom: talán túl jól érzem minden *üdvözülés* és *bukás* kínját; ezek már magukban is teológiai fogalmak, és laikus olvasó üres cafrangnak vélhetné őket.) Már a *Földi holmi* jelzős szerkezet (az első ciklus címe) vallásos mellékízt takar, kettős szempontból is: a *földi* jelző az *égivel* zökken párhuzamba, noha a másik csak kimondatlanul van jelen (de jelen van); másrészt azonban a *földi* jelző rejtett szinten — „*Földiekkel játszó égi tünemény*” — utal a transzcendencia evilági tükröződéseire, tehát ismét a teológiai elrugaszkodás édességét kínálja olvasás közben. Az első két vers, a *Gyorsulás* és a *Vörösben* szintén nem él meg a katolikus szókinccs egyik-másik eleme nélkül (a halál-tematika, úgy sejtem, eleve a vallásos-filozofikus szemlélet vízjele a költeményekben): ahogy az elsőben egyre szűkebbnek (másvilágra áhítózonak) rémlenek a tárgyak („*túl szellős minden holmi*”), máris feltolul a „*csoda*” szócska, amely megint a biblikus előélet öntudatlan jelzése itt („*és csoda és kevesebb, mint volt*”). A másodikban a hajnal pirosa idézi meg az elvont képzetet, s ad a szövegnek sötét fényt („*Mintha beljebb égne a város, / olyan vörös a reggel. // Mintha a pokollal volna határos, / siet felém ezer mogorva ember.*”). Sorolom a katolikus mitológia alapszókinccsét, a szöveg tűhegynyi vallásos lerakatait — a kis szóáradat mintegy át-átpillant a teológia régebbiről ismert fensíkjaira. Az egyik ember arca olyan, „*mintha véletlen nem*

volna halott”; a „báránnyfelhő” ugyancsak öntudatlan áldozati utalás lehet (ki tudná, milyen mélyről fakad a katolikus lélek indíttatása). A földi vonatkozás és a halálfélelem megint az égi tükröt idézi: „Maga alá gyűr ma csütörtök, / hogy ne essek idő előtt a földre.” A kötet állandó fordulata a negyedik strófa második sorában tűnik fel: „a napvilág ma más világ felé tol”. Tagadhatatlan, hogy ez a „más világ” jelzős szerkezet csak olyan vallomásban találhat helyet, amely egy életen át — akár nyers tagadás formájában — táplálkozik a gyermekkori bibliai tartalmak, prédikációk, homíliák, istenes megközelítések, életfordulatoknak adott transzcendens jelentések forrásaiból. Ebben a katolikus (vagy hitetlenül hívó) lírában csupán az történik meg szüntelenül, amit Shakespeare a IV. Henrikben Hotspur szájába ad: „Igen, mindaddig, amíg élsz, mondd az igazat, és azzal megszegyened az ördögöt (O, while you live, tell truth and shame the devil).” És a vers zárlatában megint a legmélyebbről induló igyekezet talál ismert kifejezést: „A fényt, a gyászt mindig azért szerettem, / hogy végleg megváltson a fájdalomtól.”

A versek — lapozgatok saját kötetemben — csöndes vonakodással, szelíd tagadással, a hiány panaszos emlegetésével, a botlások s egyéb negatív tapasztalatok sorolásával mégiscsak elmélyítik az isteni igényt, és mindig megidéznek azt az értékrendet, amely csak a bizalom (a „hit”) összeszedett mozdulatával szerezhető meg. Az „istszerezés” azonban csak fedőnév itt a világban és „más világ”-ban való megkapaszkodáshoz: szakadatlan ismétlése annak az óhajnak, amely a földi világban is keresi a dolgok mögötti (fölötti?) dolgokat. A versek két döntő jegyére mutatnák rá itt: 1. arra, hogy emberi létünk csak a hit aktusaiban teremthető meg, csak a hitben vagyunk képesek beérni önmagunkat, csak a kísértés legyőzésében válhatunk emberivé (hogy Jézust a kísértés legyőzése tette-e emberré, örök kérdés); 2. arra, hogy a szövegek többnyire elengedhetetlenül fontos tárgyak, eszmék és belátások fontosságát sugallják. Hitnek nevezek itt mindent, aminek jelenléte nélkül nem léphetünk át sértetlenül egyik nappól a másik napba. Paul Tillich mondta: „A hit: megragadottság attól, amihez feltétlenül közünk van”. Verseimnek „semmi”-hangsúlyozása helyettesíthető a „minden”-nel, és éppen azt jelzi, hogy ragaszkodnunk kell a világ minden „valódi tárgyá”-hoz (hogy Rilke kifejezését idézzem), amely életünk egyes szakaszait egybekapcsolja, hitelesíti, és már az emlegetés meztelen tényével egzisztenciális emelkedésünk bizonyítéka. A *Jel a semmiről* kötet *Hiányok* című verse ezt sugallja a paradox, szintetikus zárlattal: „Minden lehetnék, majdnem minden, / ha hinnem adódnék, semmit ne hinnem. // Eltűnök a forró hitelenekben. / Isten tudja, van-e másmire mennem.”

Emlékszem, milyen megrendülést váltott ki bennem az a szellem-történeti megállapítás, hogy ha a pogány misztériumok beavatottjait feltámaszthatnánk, mindannyian megerősítenének abban: üdvözítőnk, Jézus alakjának láttán — születésének első pillanatától utolsó leheletéig — a keresztény ember a két pogány hős, Héraklész és Dionüszosz visszatértere gondolhatja. A Héraklész-vallás eseményei meghökkentő

párhuzamokkal szédítették az érdeklődőt: őt is már a bölcsőjében üldözték, és ő is ezekkel a szavakkal lehelte ki lelkét: „Beteljesedett”. Mint ahogy Héra Zeusztól szerez tudomást arról, hogy a törzséből született csecsemőből Király válik, mire üldözni kezdi, úgy hallja meg Heródes a napkeleti bölcsektől, hogy Király született, mire ő is üldözni kezdi a csecsemőt. Mint ahogy Héraklész magányba vonul nyilvános működése előtt, úgy Jézus is. Mint ahogy Héraklész is egy magas hegyre csalja a Kísértő, úgy mutatja meg a Sátán is Jézusnak egy magas hegyen a világ összes birodalmát. Mint ahogy Héraklész Atyja utasításait követi, úgy Jézus is. Mint ahogy Héraklésznak is az Orákulum jósolja meg küldetését, úgy szerez Jézus is tudomást hivatásáról a Próféta szájából. Héraklész is elhagyja anyját és apját, mint Jézus. Vízen vándorol ő is, mint Jézus. Ő is az égbe száll, ő is az egész emberiség megmentője és jótévője, mint Jézus. Héraklész legnagyobb tette az volt, hogy legyőzte a halált — Jézus legfőbb tette is ez. Már a Krisztus előtti 5. században tudják a cinikus és sztoikus filozófusok, hogy Héraklész — isten fiaként — könyörög és közvetít az Atyánál az emberiség üdvéért. Nem győztem hüledezni, amikor Seneca drámáiban azt láttam: Héraklész az *egész emberiség* legnagyobb jótévője, Üdvözítő és valóságos Isten-Fiú. Még a föld alatt senyvedőknek is üdvöt és megváltást hoz. Tudjuk, hogy a színoptikus evangéliumokban a kereszt alól hiányzik a kedvenc tanítvány és Mária alakja, viszont a János-evangéliumban a Megváltó édesanyja és János ugyanúgy ott szorong a keresztfa alatt, mint ahogy ez a Héraklész-mítoszban történik: az ő halálakor is siratta őt édesanyja és kedves tanítványa, Hüllosz. A hősos így vigasztalja anyját: „Ne sírj, asszony... én most az égbe megyek.” János Jézusa így szól: „Miért sírsz, asszony?... Atyámhoz szállok most én.” Héraklész is a Logosz nevet viselte már Jézus előtt, és a negyedik evangélium ismert szavait előlegezi meg a Héraklész-vallás főalakja: „Hiszen nem ártani és nem büntetni jött el a Logosz, hanem megmenteni.” Csak mellesleg említem: Friedrich Hölderlin, a nagy német költő látnoki erővel sejtette meg ezt a rokonságot, és verseiben a hitbeli „ökumené” egyik előfutárának számít: verseiben Krisztust „Héraklész testvéré”-nek nevezte (és hasonló értelemben beszélt a tényállásról a két német filozófus, Schelling és Nietzsche is).

Mondanom se kell, ezeknek a párhuzamoknak költői szempontból más jelentősége van, mint a vallástörténet vagy a filozófia berkeiben. A költemény háttérében meghúzódó „gondolat” a vallástörténet nyersanyagát használja mintául, és egzisztenciális töltetre váltja a valóságos meggyőződést. A szinkretizmus anyanyelvén megfogalmazott tapasztalat emberre is, Istenre is vonatkozik (Jézus is ember volt, Isten volt, teljességgel átélte mindkét létezési szféra alfáját és ómegáját), és alkalmas a költői — a tételes vallástól elemelkedő — nézetrend részletezésére. És itt, a verset tudatba emelő erőfeszítés pillanataiban történik valami érdekes: úgy éreztem, megsokasodott képzeletemet éppen ez az egyetemes ismeretanyag tudta költészetté erősíteni. Lehet, hogy a költészet eszmélete nem azonos betűkkel sugallja a transzcendencia tar-

talmait, de kétségtelen, hogy tételes tudásom tárgyszerű anyagainak viszonylagos gyengülésével a művészet mezőire tereltem hitemet. Versem menetét nem egyetlen — történeti — vallás konkrét elbeszélései vezérlik, hanem az elbeszélések közös létmozzanatait, teológiai sarokigazságait, csalhatatlan útmutatóit. Még szölok pár szót az *Isten-évés* című versemről, de hogy lássuk gondolatom egész szövetét, idézem a verset egészben („*A mítosz a semmi, ami minden*” — mondja Fernando Pessoa *Mensagem*, azaz *Küldetés* című verssorozatában, 1934-ben):

*Ég megint gombostűre fűzte a földet,
gerjedt férfinak ismét megnyílt egy asszony
derékaja: s lám, ezredek óta itt zokog
ez a furcsa ifjú, a százsorszép, a százszerjő,
a százsorrettenetes! Meghalt, pokolra szállt,
és eljött megint, ferdén fúródik a vérbe,
kígyófogakkal felzabálja lágy sejtjeinket,
hogy beszívjuk a halál mérgeit, de a
semminek nyoma se legyen szívünkben.*

*Orvos ő, isten fia emberalakban, szenved
és feltámad égi atlétaként. Másvilágra liúktető
pulzus ő, a megválthatatlan rész reménytövisé.
Kicsereéli a holtak gondjait a temetőben,
ökörszeművé tesz előtt ígéret-reflektorokkal,
mindenkit bezár a legmagasabb emeletre.
Szőlőből fakad, ő maga szőlőtő, dallal és némasággal
reped ki görbe táncból és kacsokból. Öngyilkos,
torz lázadása megmintázta és kétezer éve*

*ismétli kínjainkat. Örökzöldet hord szárazon
szívárgó sebében. Húsát megrágjuk zsenge
foggal, vérét megisszuk szomjas torokkal,
megesszük isteniünket, mint urukat a mámoros
titánok. Húsa csupa tövis és szilánk, vére
tíz körömmel és karommal csusszan garatunk
falán. Mi pedig közben minden gyanútlanul egy
sárgolyóba gyúrunk kegyetlen isteniünkkel.
Megkrepálunk, feltámadunk egy sikoly körül.*

*Prométeusz, Lükorgosz, Marszüász, mind
meghalt a kereszten. És ő is, Dionüszosz, a
korhely, a haspók, a szépfüú hirtelen elporzott
üdvé ingoványán. Elillant, mint a rideg arzén.
De mind-mind itt sajog belül, mint egy
összenőtt fog. Itt forog bennünk, mint egy
sáros kerék. Itt kántál bennünk, mint egy
vörös kakas. Bele-beleköp szívünkbe, a tűzbe, hogy
egyhelyben bolyongva legyünk és ne legyünk.*

A vers, látjuk, egyetlen szívbe akar ölelni minden istent, és jelenvalóvá kíván varázsolni — a költészet érvényességi síkján — minden héroszt. Az a tény, hogy egyetlen imádás rítusát szétoldja számtalan magasztosulás szálaira, csupán látszatra érvényteleníti, mintegy gondolati lázadásának melléktermékeként, egykor homogén katolicizmusának örökölt képrendszerét. A szívnek ez a költői próbatétele, mondhatnám, csendet teremt a konkrét ökumené számára: miközben „megkísértik” egymást a rokon istenek, újra megéled az emberben az éhség, a magasság mohósága, a sértetlen tisztaság áhítata. A misztikusok a léleknek ezt a végtelen felé terjedő ágaskodását így nevezték: *Extensio animi ad magna*. A vers ennek a dialektikus fürkészésnek ad hangot, a kétely fel-felerősödő mellékhangjaival. Vagy annak a pillanatnak, amely az életünk: „Ég megint gombostűre fűzte a földet”. Azt az örökös ösztönzést, amely a sűrűsége irányuló, úrtól iszonyodó ember vágját táplálja, de sokszor csak a kétely, önvád, önkicsinyítés, néma panasz és bizalmatlanság szavait képes megtalálni. Az ember szenved, de remél. Reménye közben azonban úgy érzi: ezer szilánk tört össze vérében, szűrja lelkiismeretét minden magasabb ígélet. Ezt fejezi ki a remény és félelem testvériesülése az emberi szívben, erre utal Paschasius Radbertus lenyűgöző mondata: „A szent félelem őrzi a remény magas ormát”. De ezt fejezi ki a legrégebb evangélium, Márk szövege is, amikor ezt mondatja a „tisztátalan lélek”-től szenvedő epilepsziás fiú édesapjával: „Hiszek, Uram, segíts hitetlenségemen!” Milyen megdöbbentő ez a mondat, versem ellentett szerkezetű, archaikus eszméletű ellentmondásainak egyik legősibb mintája: nem azt mondja, amit várnánk: Nem hiszek, segíts hinnem. Hanem megállapítja: nem hiszek, és azután segíts eljutnom a hithez. (Az ateizmusban rejlő hitbeli erőfeszítés, amelynek anyanyelve más, mint a rendítetlen hitképződmények, Ernst Bloch csodálatosan gazdag könyvében, *A remény elve* című „remény-panorámában” nyert kifejezést.) Verseim és utam görbülései mind-mind ezekhez a nagy merítésű megrendülésekhez vezetnek vissza: Márkhoz, Pascalhoz, Nietzschehez és más hitetlenül hívőkhöz. És többször gondolok Kierkegaardra, aki sokrétűen üritgette hitét, hogy örökké Isten közelében maradjon még kételyeivel is. „...hogy / egyhelyben bolyongva legyünk és ne legyünk.” Vagy legyünk, és figyeljük a csendet és az óráutéseket. Lét és nem-lét határán, az ősbizalom csendjében teremtsük meg azt a szerénységet, amely nem a befejezettség jelentését adja a halálnak. Kierkegaard: „A csöndes emberek az egyetlen kis kereszténység, amely még megmarad nekünk.”

A vers kapcsán költészet és vallási ihlet kapcsolatának némely vonását is körvonalazhatom. Szemmel látható, hogy a vallástörténeti, mitológiai anyag tartalmát nem fedi maradéktalanul a költői szándék, és a vers szerzője csak gyúanyagként használja az ősi ösztönzést. A vallási indíték csupán az ellentétes indulatokra épülő, befejezetlen lépésekre tördelt tudat jellemzését célozza, és a hit bizonyosságot építő ihletét komplex, egymást cáfoló jelölések csoportjaival ellenpontozza. Ez a hovatovább megittasult, bal és jobb oldalt egyidejűleg előnyben ré-

szeszítő szemlélet itatja át a szöveget az első sortól („Ég... a földet”) az utolsóig („*egyhelyben bolyongva legyünk és ne legyünk*”). A kétségbeesés és hit-igény csak azért eshet egybe itt, mert a költészetben egyetlen fogalom és pont és vesszőcske sem azonos a tudományos vagy hétköznapi nyelv fordulataival: itt a jelölések mindig az egyes ember szellemi-lelki állapotait érzékeltetik, és hatásukat a színek, szinonimák, nyelvi jegyek, ritmikai döntések, egymásból fakadó képzetek, metaforikus pántolások és illesztések energiáiból nyerik. A költészetben — és egyes darabjaiban — minden vallásos háttérű fordulat közvetlen emberi vonatkozást nyer, minden egyetemes vetületű ismeretnek elsődlegesen emberi tétje van, s ezért a vers sugallata (bármennyire törekedjen is felruházni az egyedi tapasztalatot egyetemes állításokkal) elsősorban személyes erejével hat. Mondhatnám azt is: a vallásos utalás minden lírai megnyilvánulásban pusztán segédanyag, és soha nem tolakodhat a konkrét költői mondandó helyére. Rilke *angyalainak* csak annyiban van közük a rokon vallási képzetekhez, amennyiben szükségszerűen a keresztény vagy iszlám felfogás kelléktárából származnak; de költői-emberi tartalmuk annyira kiszorítja, leszűkíti, átlényegíti a teológiai háttérrel, hogy azzal semmiképpen nem hozható összefüggésbe (olvassuk el Rilke saját verseihez írott magyarázatait, leveleit a húszas évekből, és kissé hitetlenkedve tapasztaljuk majd, hogy még egy olyan keresztény magántulajdonnak tekintett jel is, mint amilyen az „angyal”-képzet, milyen eltérő, filozófiai-erkölcsi árnyalatot nyerhet az autonóm költői szemlélet keretei közt).

Az *Isten-evés* nemcsak az emberi-egzisztenciális mozzanat folytán szólítja meg határozottan az olvasót, hanem azzal is, hogy állításait szinte a sulykolás gesztusaival, kíméletlenül ellentett képzetláncjaival is ostromolja. A „*százszorszép, a százszorjő*” csak a „*százszorrettenetes*” köntösében képes megjelenni a tudatban, életünk minden fordulatában, és a heroszi magatartásminták is — a *pokolraszállás*ban a *feltámadást* megígérve — csak kettős minőségükben tudnak megjelenni képzeletünk küszöbe előtt. „Istenem, Istenem, mért hagytál el engem?” — talán ez az a sikoly, amelyet a költemény felidéz, az elhagyatottságnak az a mértéke, amely még az isteni szférát is övezheti. A modern teológia és a költészet egyaránt feltárta számunkra az élet emberi és isteni szférájának kettősségét: a „lenni vagy nem lenni” dilemmája (a vers zárlatában) nem csupán kitüntetett, kiváltságos helyzetekre vonatkozik, hanem minden lépésünket jellemzi. Minden *igenünk* azonos szálon függ egy *nemmel*, minden beteljesedés kezdet, minden kanyar egyenes is, minden eltűnés megjelenés, és még a halál képzete sem merül ki a befejezettség jelentésével. A vers a létezés vándorútján fogalmazódott, és annyit sejtet: egyetlen isten sem „megtalált” Isten, egyetlen ember sem „megtalált”, birtokba vehető Ember, és életünk csak úgy tökéletesíthető, ha a végét („végeit”) képesek vagyunk összekapcsolni az elejével („kezdeteivel”). Szent Ágoston ezt a szellemi-lelki létünket folyton „fertőtlenítő” hullámzást úgy jellemezte: itt a földön keressük Istent (hozzátesszem: *minden bizonyosságot*), hogy megtaláljuk; az elíziumi me-

zőkön keressük, miután megtaláltuk (a találás — pascali értelemben — csupán újra megnyitott keresés); azért rejlik el (hozzátéveszem: Isten és ember), hogy keressük és megtaláljuk; és azért kimeríthetetlen, hogy keressük, miután megtaláltuk. A Jó és a Rossz egymásra boltozódik, és egyiket csak a másik égíse alatt találjuk meg érvényesen.

Zárom kell. Csupán pár megjegyzésre futja még a hely. Emlékszem, versem létrejöttét két egyidejű olvasmányélmény és egy erdélyi kiránduláson látott érdekesség siettette. Pár évvel ezelőtt olvastam Hermann Raschke német teológus *Das Christusmysterium* című művét. A könyv, váratlan sebességgel, viszonylagossá tette addigi tudásomat, és fontos kérdésekkel szembesített. Megemlítek néhányat: Tudok-e hinni még, a régi módon, örökölt vallásom *történetekből* sugárzó tételeinek, ha látom, az elbeszéltek mögött világvallások ősmintái rejlenek? Mennyi marad Üdvözítőm megkapó mondataiból, ha teljesen lefoszlik róluk az egyszeriség azelőtt fénylő hitelessége? Míg átvett hitem rítusaiban veszek részt, egyre erősebben éreztem: származtatott vallásom Mithrász-kultusszá, Héraklész-tiszteletté, Apolló-vallássá vékonyodik. Fontos-e még az, van-e hitem alapító iratai mögött tényleges történeti személy? Vagy több isten, sőt a múltak történelem előtti nek rémlő istenei szólnak-e hozzám ugyanolyan kötelező erővel, mint annak előtte Jézus szólt? Mi a közös az áldozat és az öröm gesztusai közt? Van-e begyakorolt hitbéli szokásaim alján annyi megkönnyebbulés, hogy változatlanul mederben terelgessem elképzeléseim folyamát? Nem tagadom, ez a könyv (és a mögötte álló áramlatok) éppen a *költészet hangján* megfogalmazható „hitkétely”-t erősítették.

A másik rövid írás, amely versem egész szédítő hangnemét befolyásolta, Jorge Luis Borges egyik esszéje volt, *A Biathanatos* (John Donne tanulmányáról). Ebből tudom, hogy Sámson, ez a „példaadó férfi” Jézus emblémája (vagy szimbóluma) az Ószövetségben, a görög mitológiában pedig Héraklész archetípusa. Donne, miután — bizonyítási célzat nélkül — felsorolta az Ószövetség Krisztust elővételező szimbólumait (Ádám, Sámson, Jób és mások), a János-evangélium egyik fordulata alapján (10,17–18: „Azért szeret engem az atya, mert odaadom életemet, hogy aztán vissza is vegyem. Senki sem veszi el tőlem: önként adom oda”), arra következtet: Jézust nem a kereszten elszenvedett fájdalmak ölték meg, hanem önként „lehelte ki lelkét”. Donne ezt 1608-ban írta le; és 1631-ben, már halálos ágyán, megismételte egyik szentbeszédében. Azonban Donne — mint ahogy az én versem sem — nem erőlteti az istenkísértő érvelést. Nyilvánvaló, hogy Krisztus élete és halála az ő szemében is — mint minden keresztény szemében — a világtörténelem központi eseménye. Krisztus önkéntes halált halt a kereszten. De ez azt jelenti, hogy az elemek vajúdása, a földkerekség összes vetődése, és a világrénd valahány nagy spirituális kohója, Egyiptom és Róma és Babilon és Júdea a Semmiből bújtt elő, hogy megsemmisítse a Megváltót. Meglehet, hogy a vasat Isten a szögek érdekében teremtette, és a tüskéket a töviskorona érdekében és a vért és a vizet Jézus sebének érdekében. Donne szövege — és aztán az én versem — mö-

gött ugyanaz az eszme húzódik meg: annak az Istennek az eszméje, aki azért építi fel a világegyetemet, hogy megácsolja az akasztófát. Borges bámulatos esszéje végén felidézi a német filozófus, Philipp Mainländer alakját (1841–1876). Ő úgy gondolta, hogy mi mindannyian egy olyan Isten töredékei vagyunk, aki a nem-létre szomjúhozva elpusztította magát az idők kezdetén. A világtörténelem tehát Mainländer szerint nem más, mint e töredékek sötét agóniája. A filozófus *A megváltás filozófiája* című könyvét 1876-ban tette közzé; és még abban az évben öngyilkos lett.

Az erdélyi élmény pedig a következő. Néhány évvel ezelőtt Székelyudvarhelyen jártam, s ott ezt olvastam a főtér közelében álló egyik épület falán, egy táblán (nyilván az épület tulajdonosa, vagy egy tanárember, vagy egy eltűnéstől fázó halandó üzen ott a múltból): *Példaképem Jézus Krisztus és Széchenyi István*. Első olvasásra megütköztem azon, hogyan kerülhet egy bogba a valláslapító és a mélyen katolikus hitű magyar reformer neve. De aztán... Aztán Donne-ra, Hermann Raschkéra, Borgesre és másokra gondoltam, és megírtam magamról a verset.

Ma a kételkedéssel kezdődő gyűlölet különböző válfajainak körét éljük. Megrázó látni, hogy a gyűlölet — a „hitetlenség” — nyelven mennyi jogos és jogtalan érzelmet el lehet mondani. Ma a gyűlölet az emberiség anyanyelve. És az ember kétli, kitöltheti-e azt az életidőt, amelyet gyűlölet nélkül szánt volna neki a sors. Versemben arról a hitről és igazságról szerettem volna írni, amely „egyhelyben bolyongva” lét és nem-lét határán eltölt bennünket. Lehet, hogy igazságom félig-meddig mesének tűnik; de ez elkerülhetetlen egy olyan korban, amelyben minden félig-meddig mesének tűnő történet az igazság helyére tolakszik.

„Bátorság! Én vagyok, ne féljete!”

DÉR ANDRÁS

Filmrendező

Több rendezésemben is, akár filmről, akár színházról legyen szó, megjelennek biblikus motívumok. Inspirálnak, gondolkodni valót szolgáltatnak. Kikerülhetetlen részei hétköznapijainknak is, hiszen itt élünk Európában, egy hellén-zsidó-keresztény kultúrában. A lehetőségek közül két korábbi munkámat választottam ki, mert egymásra épülnek és sok időt töltöttem velük. *Árnyékszázad* és *Kanyaron túl* című filmjeim mögöttes teréről osztom meg gondolataimat.

Az alkotó szemét a témára függeszti, lelki szemét a Gondviselésre. Így járja be az anyagi és a misztikus létet. Ölelkezik és csatát vív, ez a dualitás löki a formai és a tartalmi megvalósítás felé. Mindez íztelen, ha nincs benne szeretet. „Szeretni akarom, hogy megismer-

hesszem, és meg akarom ismerni a világot, hogy szerethessem.” Pí-linszky szavain repülök a valóság mélyére. Kincseket találtam a fény-árban úszó körutakon túl, ahová már nem vetül a luxus kétes fény-udvara. Az ezerszer áldott nyolcadik kerület nyirkos síkátoraiban, a Golgota, József és Kálvária utcában, mocskos ipari hulladékok közt, a dantei pokol bugyrai tárultak fel a Fekete Lyuk ma már mitikus alternatív klubjában. A drog és az alkohol foglyai, a társadalom megvetett számkivetettjei. Igazságkeresésük, szeretetéttségük, a földi va-lóságon túli ismeretlen transzcendens utáni vágyakozás áldozatai. *Árnyékszázad* című filmem ennek a felismerésnek a lenyomata. Hő-seim mindent elutasítanak, ami a kispolgári, a szocialista értékrendre utal. Így a szép és az Isten fogalmát is, mert kisajátította egy általuk hazugnak ítélt rendszer. Filozófiájuk a tagadásra épül. Fordított, pa-radox logika jelenik meg. Ez a negatív teológia végigvezethető a dra-maturgián, utal, mert Pszeudo-Dionüsziosz Areopagitész szavaival élve, csak ez vezetheti el az isteni homályban rejtőzöttet a tökéletes megismeréséhez. Az *Árnyékszázad* első képsorai: amint a redőny fel-húzásával a tükröben látható alak elhomályosul, vagyis épp a fény által válik láthatatlanná, abszolút ezt sugallja. Miközben a hangku-lisszába betör Prokofjev *Tüzes angyala*. A keresztény jelképek, ame-lyek képileg és a szüzsében is megjelennek, ugyanígy disszonánsak, vagyis önmaguk tagadásai, dezillúzió áldozatai az adott közegben, ugyanakkor mégis elvezetnek a „kívánt” transzcendenciához. Ők az utolsó ítélet párába vesző néma trombitásai, kiknek felbugyogó hang-szöveire tétován égre emeli tekintetét az eltévedt társaság a film végén. A víz tükrén lépegetők péteri kétsége örvénylő mélységbe ránt-ja az óvatlan utazót. Magam is utazó vagyok. Így egyesül a szemé-lyes a tapasztalással, a bibliai ige a konvencióval. Részt kér a min-dennapjainkból, mert testet ölt a pincék félhomályában. A szabad szem nem, a lélek látja. A fenomén ott hever a háztartási hulladék alatt. Lukas, kopott bakancsa összegyógyul a mirelitáru dermedt mű-anyagtasakjaival. Ki ás le értük? A köztisztaság gépesített egységei nem monitorozzák. Egyszerűen felmarkolják, sűrítik, megsemmisítik. Nem, nem a részvét vezet. Tiltakozom ellene, mert megalázónak ér-zem, magamat kivételezett pozícióba helyezve. Nemcsak társadal-mi igazság ez, hanem a Biblia igazsága.

„Nem az egészségeseknek kell az orvos, hanem a betegeknek. Menjetek és tanuljátok meg, mit jelent: Irgalmasságot akarok, nem áldozatot. Nem azért jöttem, hogy az igazakat hívjam, hanem hogy a bűnösöket” (Mt 9,12–13).

Szabó János atyát, a „nyócker” plébánosát csak közvetve ismer-tem. Segítői, barátai, páciensei meséltek róla. Jó helyre hullott a mag. A téli fagytól szétfeszített aszfalt repedései közt kivirágzott a hiva-tás. A szenvedélybetegeket terelgette jó pásztorként. Elhajtotta a dú-san termő droglegelőről és a kvantummező felé irányította őket. Ma-gányos birkapásztor, a western hősök kései eastern rokona. Az értetlenség hívős levegője vette körül. Magányos volt, de nem volt egyedül. Mert Ő vele vándorolt. *Kanyaron túl* című filmemben állí-

tottam emléket neki és munkájának. Tovább görgettem azt a problémát, amit az *Árnyékszázadban* felvetettem.

„Fel akarom fedezni és meg akarom segíteni a dolgokat, hogy ajándékképp visszakapjam tőlük önmagamat.” Pilinszky elmékedésére később bukkantam rá, de valahol ez a szándék vezetett. Az ember minden munkájában önmagával küzd, magát akarja megérteni. Verejtékes pillanatok, még ha nem is vérrel verejtékező, bár ki tudja, kinél hogyan... Drogos filmként jegyzik, holott nálam máshol a tét. A megértés, a világ befogadása a kérdés. Előző filmemben is erre keresetem a választ egy absztrakt narratívájú, költői formában. „Képes beszéd”, tört nyelv, ahogy a kutakodó öntudat artikulálja a megfoghatatlant. Ajtók. Bezárt terek. Elvesző identitás. Várakozás. A várakozás csendje.

„Törekedjetez bemenni a szűk kapun, mert mondom nektek, sokan próbálnak majd bejutni, de nem tudnak. A ház ura felkel és bezárja az ajtót, ti kint rekedtek, és zörgetni kezdtek az ajtón: Uram, nyiss nekünk ajtót” (Lk 13,24–25).

Az ember a vágyakozás magányában védtelenné válik, sebezhetővé és könnyen elcsábíthatóvá. A „magasságbeli” csak tükör által homályosan, a kába tudat elmosódó reflexe. A fekete angyal hiába int, a vízszintes síkon távolodó ember egyre közeledik az ördög kanalában bugyogó mákonyhoz. Függővé válik. Egóját felfalja a drog gyönyört adó démona. Menekülne, de már hiába, a gyertyafény halálos bűvkörébe vonzott lepke misztikus haláltánca vár rá. Futna, menekülne, önmaga elől is, de nincs hová. Mert nincs már önmaga, az ajtók bezárultak.

A bezárt ajtóhoz meg kell találni a megfelelő kulcsot.

„Liberá me, Domine de morte eterna!” (Szabadíts meg, Uram, az örök haláltól!), Esdekel Prokofjev *Tűzes angyalában* a lány. Filmem kísérőzenéjének választottam a zenekari betéteket. A hamis próféta könnyű prédái a fausti alkuból kétségbeesetten menekülő lelkek. És ekkor kilép a fényre Mágocs József atya (Szabó János filmbéli alteregója, Bubik István utolsó filmszerepe volt): „Bátorság! Én vagyok, ne féljetez!” (vö. Mt 14,22–33). Maga köré gyűjti az elveszett fiatalokat. Kivezeti őket a metropolisz sivatagából a falusi összedőlt házba, hogy új otthont építsenek. Hogy újra építsék lerombolt önmagukat.

„Az éhezőkért és mezítelenekért jött a világra” (Pilinszky).

A film maga nem fogalmi rendszerek láncolata, hanem cselekmények sorozata. Egy történet elbeszélése. De a szüzsé és a fabula ravasz táncot járnak, olykor alig észrevehető, másszor erőteljes utalások irányítják a néző figyelmét a mögöttes tartalmakra. A narratíva változik. Az *Árnyékszázad* az avantgárd zenei és képzőművészeti kompozíciós elvei alapján szőtt koherens látomás. *A kanyaron túl* klaszszikus, bár a káosz dramaturgiát felhasználó ábrázolás. Folytatásai egymásnak. A kiutat kereső, a reményt makacsul vizslató perszóna filmjei.

Szüntelenül

Költő, író

A bibliai utalásokat legszembetűnőbben felmutató kötetem — a *Formula pietatis* című — számomra is meglepő és nem egészen érthető vagy érthetetlen dimenzióiról lenne talán a legérdekesebb és legizgalmasabb mondani valamit, de — rájöttem — erről valójában nem tudnék megfelelően írni, ezért megpróbálom a tudatos vagy tudatosítható szintek felől megközelíteni.

A nyelvi megfogalmazás, a kifejezés módja, ereje, hatása általában is foglalkoztat, de a Biblia nyelve, akárcsak a költészeté, különösségében, esszencialitásában, időtlenségében számtalan affektust és — bennünk meglévő, de talán szunnyadó — effektust képes felébreszteni. Még ha fordításokon keresztül ismerjük is a Bibliát, ezek a nyelvi áttételek még mindig és ekként is nagyon erőteljesek tudnak lenni — legalábbis számomra. Az, hogy a bibliai könyvek, szövegek — történetek, törvények, bölcsesség-gyűjtemények, álmok, üzenetek, prófécíák, filozófiai eszmefuttatások, erkölcsi tanítások — értelmezése több szinten is megalapozottan lehetséges, az szintén nagyon elgondolkodtató, ahogy az is, hogy időben is folytonosan képesek elnyerni aktualitásukat.

Bár mindenütt jelenlévő, életünket át- meg átitató bibliai jelek, utalások, hatások vannak, akár észrevesszük őket, akár nem, a kötet verseiben két bibliai szöveghelynek van a legmeghatározóbb és legfelismerhetőbb nyoma: a Zsoltároknak és az Énekek énekének. A Zsoltárok beszélői az érzelmek — dühök, örömök, csodálatok/rácsodálkozások, boldogságok, gyötrelmek, kívánságok, zaklatottságok, vívódások, megnyugvások, az Akarat megismerésére vágyódások — széles skáláját mutatják, járják be, emiatt beszédmódjuk beállítottsága, hangneme is nagyon közel áll a költészethez, illetve az egyfajta, bizonyos módon felfogott költészethez. Bármilyen helyzetből, állapotól indulnak is ki a zsoltárversek, végül különböző megfogalmazásokkal és különféle gondolati-érzelmi áttételeken keresztül mindig a bizalom és a ráhagyatkozás felismerését ismétlik.

Az Énekek éneke a mai napig a Biblia legtöbb kérdést felvető része, már az is kérdés, hogyan került egyáltalán a kanonizált szövegek közé, másrészt pedig enigmatikusságának kihívásai miatt; versként, prózaként, történetként, vallomásként is olvasható, jelentéseinek szintjei pedig folytonosan megfejtésre hívnak; a szakralitás és a profanitás nyelvi, tematikai és értelmezői rétegeit egyaránt megmozgatják; már kezdetektől fogva számos, például allegórikus, szimbolikus, de ekkleziológiai, mariológiai interpretációt is lehetővé tesznek. Mindez nagyon vonzó, izgalmas szöveggé teszi, főként, hogy egyes részei személyességig, némelykor a döbbenetig ható olvasói kihívásokat sem nélkülöznek.

Ezekon a hatásokon kívül még talán az érdekelt leginkább, hogyan, miképpen lehet a költészet nyelvét ezekre a könyvekre alapozva ma

is megszólaltatni — mondjuk T. S. Eliot 20. századi hasonló indíttású, jellegű versei után — van-e, lehet-e frissessége napjainkban is ennek a nyelvnek, és vajon nem csupán archaizáló vagy archaikus stílus(gyakorlat)-e, hanem valóban meg tudja-e mutatni a mindigelent. A kötet szerkezeti alapjául az Újszövetségben az imára vonatkozó utalások adtak mintát — „szüntelenül imádkozzatok” — és néhány misztikus — például Keresztes Szent János, Avilai Szent Teréz, Hildegard von Bingen —, akiknek írásait, vallomásait szintén a Biblia (és persze, és tagadhatatlanul személyes istenkapcsolatuk is) ösztönözte, ihlette.

A kötet kerete egy valóságosan létező, állandó imaforma — a *formula pietatis* —, amelynek felépítését a verseskönyv ciklusai is követik, átszöve rejtett vagy nyilvánvaló idézetekkel, allúziókkal, parafrázisokkal, de stilisztikai, nyelvi, gondolati rájátszásokkal is; ugyanakkor egyre-másra ki is tér a szöveg az egyértelmű olvasat elől; és van címzettje is a kötetnek, aki feltűnhet az olvasónak, de akit nem kell feltétlenül felismernie, ám keresheti vagy felismerheti olvasás közben.

ESTERHÁZY PÉTER

Válasz a körkérdésre

Író Munka előtt, reggelente, amolyan átzsilipelésként, olvasok egy negyedórát. Ahogy más, mint hallom, medítál. Az olvasnivaló többnyire vers, inkább régebbi szerzők, mint kortársak, de Kosztolányi nyelvről szóló kis írásai is megfelelnek. Azt hiszem, bármi megfelel, de ezeknél kötök ki. Olykor a Bibliánál, többnyire a Károlinál. Illetve, mivel a reprint kiadás van meg (elmulasztottam ellopni egy gyakorlatiasabban használható kiadást, nem mondom meg, kitől, egy rokontól; pedig szerintem észre sem vette volna), két súlyos darab, ha egyszer becipeltem őket a szobámba, egy ideig ott is maradnak, és akkor „ott kezdek”.

A *Harmonia Caelestis* írásakor egy ponton az az erős (úgymond szakmailag nem magyarázható, nem indokolt) késztetésem támadt, hogy kezdjem el előlről, rendszeresen olvasni a Bibliát, az Ószövetséget. Jegyzeteltem is, összefoglaltam a történeteket. Sok jó történet van ott. De nem fölhasználni akartam őket, nem apásítani; volt egy kis sunyi megfontolás mögötte, egy ki nem mondott, hogy ez majd „segít”, nem is a foglalatosság maga, hanem hogy ez valahogy jóvá lesz írva. Hát a szokásos metafizikai üzletelés. Én így meg úgy, Te pedig segíts, Uram.

De nem egészen. Ennél elemibb volt a vágyam — nem is olvasni, hanem bekebelezni az Írást. Ezért is jegyzeteltem. Hogy megjegyzzem, hogy birtokoljam. Úgy éreztem, hogy ez a föltétele a munkámnak, a dolgozhatásnak. Hogy csak ezáltal tudok abba a térbe kerülni, ahol hozzáférhetek ahhoz, amiről még nem tudom egészen, hogy mi, a regényemhez. Ezt az erős, indokolatlan vágyat jó jelnek tekintettem (okot és okozatot gond nélkül összekevervén).

Ez a foglalatosság, hogy úgy mondjam, nagyon tisztelettudó volt (a reggeli olvasás is, bár ott talán maga az olvasás hozta, hozza ezt), természetes módon vette tudomásul az Írás speciális státuszát (a kisszerű hátsó gondolatokkal együtt).

Nem így történt az *Egyszerű... Márk-változattal*. Ott íróban nyúltam a szöveghez, nem „bántottam”, nem (nagyon) cincáltam, legföljebb a ragozáson változtattam, meg olykor a túl bonyolult barokk mondatszerkezeten. Mindenesetre sima szöveggént kezelve, mintegy lehúztam az irodalomhoz.

Többször gondoltam közben Bulgakovra, a *Mester és Margaritára*, meg Joseph Heller *Isten tudjára*. Így nem volt olyan ijesztő az egész, a szöveg megérintése. Igaz, szavak közelében nem vagyok ijedős.

Az evangéliumi történetben fontos persze Jézus szerepe, hogy ez elsősorban az ő története (meg a mienk, enyém, tied stb.), de inkább azt használtam (ki), hogy ez egy *ismert* történet. Minden történetmondás újramondás, csak a már valahol valahogy tudottat lehet elmesélni, vagyis újramesélni. Ezt itt az Evangéliumnál nagyon lehet érezni — és ez (is) kellett.

A Biblia maga a szabadság

GERGELY ÁGNES

Költő, műfordító

Mindig vigasztalásért fordultam a Bibliához. Rendszerint meg is kaptam, amit kerestem. A pontosan odaillő szót, képet, történetet vagy ritmust. A Biblia nem támaszt gátlásokat. Nem mondja, hogy a szót vagy a képet nem lehet kontextusából kiragadni, nem állítja, hogy a történet anekdotává, „sztorivá” fokozza le a szöveget. A ritmust ott színezi, ahol akarja. A Biblia stílusa maga a szabadság.

Hosszabb ideig csak az Ószövetséget ismertem, s a legjobban Jákob és József történeteit. A harcot az Angyallal; a csapdákat, amelyekbe József belezuhan, mert tehetséges, mert arca van, míg testvérei jórészt arctalanok. *Álomfejtés* című versemben (1968) a börtönről írok, ahol József álmaiból megjósolja két rabtársa jövőjét: a pohárnok megmenekül, a péket kivégezteti a Fáraó. József foglya marad a saját látomásának.

Félreértésen alapul egy másik versem, a *Joachim elhagyja a várost* (1969/1984). A Biblia több Joachimot ismer: Joákim, Jojákim, Jojákin. Az én Joachimom az Esztergomi Keresztény Múzeumban látható Andrea di Bartolo picí olajképén: a hallgatag városból kilép egy megbántott ember, mögötte néptelen ablakok. Joachimot elüldözték. A valódi Joachim vétke annyi, hogy felesége sokáig gyermektelen; Jojákin az, aki „elhagyja a várost”. A festmény glóriával ábrázolja — az igazi Joachimot. De én már nem tudok a versen változtatni.

Hanem a legkedvesebb bibliai parafrázisom a *Nászéjszaka* (1959/1978), Ráchel és Jákob megfeszített vágyakozása, a hét év várakozás, amelynek végén Ráchel apja az idősebbik lányt, Leát csempészi az esküvői fátyol alá. A hangsúly mégsem a történeten van, hanem a ritmuson; minden sor eleje négy dobütés, külön rímvilággal: „...akkor Ráchel szétszaggatá az ingét, / immár rá kell bírni, hogy menjen innét, / mert veszendő a szénaágy egészen / s hét esztendő ül a tinók szemében”. A folytatást tudjuk, a szerelmesek újabb hét évet várnak; tizennégy év alatt minden jelkép értelmét veszti. „De ő csak szállt, szárnyatlan szállt az úton, / és korsaját nem kereste a kúton; / mi jöhet még? Nem nézett többé széjjel. / Egy rögeszmét ölelt meg akkor éjjel.”

Később ismertem meg az Újszövetséget; Jézus először a *Druidák* című versemben jelenik meg (1999), a neve el sem hangzik, s róla is csak annyi: „Véreből való.” A *Szekérnyomokban* (2005) a menekülőkk szellemi rokonságot keresnek: „Felkonganak a katedrálisok. / A Brandenburi versenyt nem adom. // A Szent Családra egy hatalmas árny / vár Amszterdamban...” Ugyanaz a rembrandti árny vetül mindnyájunkra.

Ez a hatalmas árny a főszereplője a *Dániel* című versnek (2009): „A gonosz ideiglenes, / de a gonosztett messze nyúl. / Sidrák, Misák, Abednegó / a kemencében lángra gyúl.” El lehet-e hinni, hogy épségben lépnek ki a kemencéből? S meddig óv meg bennünket a hit? Még kéziratban van *Az Isenheimi oltár*ra című versem, csak folyóiratközlése volt (2012). Mióta ennek az oltárnak a makettjét láttam Berlinben — Colmarba, az eredetihez, Matthias Grünewald remekléséhez nem jutottam el —, tudom, hogy a hit magaslatán ott a közös szenvedés. Az egykori jeruzsálemi piacot odaláttam a colmari ég alá, a nép óbégat, kővel dobálja az áldozatot. „Kő zúdul, rothad a gyümölcs, / legyek lepik a szavakat. / Akivel tántorog az út, / felülmarad, ha megmarad.” Tudjuk, hogy megmarad.

A 137. zsoltár (1992) nemcsak az ars poeticám, az életelvem is; itt most a két versszak végét idézem, ahogy mások szokták: „Hát kihűlt jobbom legyen rá az ámen, / ha elfeledlek egyszer, Jeruzsálem.” „És fájó orcám rángjon majd a számhoz, / ha elfeledlek egyszer, Arany János.”

Talán nem tántorít el semmi sem magamtól. Semmilyen bántás. A közelmúltban valaki beletaposott az emlékeimbe; megint a Biblia segített, ez a gyönyörű mondat: „Szolgálja tehát Jákob Ráchelért hét esztendeig, s csak néhány napnak tetszék az neki, annyira szereti vala őt” (Mózes I./29:20). A többi nem is fontos.

GYÖRFFY ÁKOS

Alszik bennem

Költő

Csak ha írok, talán csak akkor vagyok keresztény. Napok óta ez a mondat jár a fejemben. Talán nem is pontos így ez a mondat, és talán nem is igaz. Talán pontosabb lenne, ha a keresztény szó helyett

valami más szerepelne ebben a mondatban. De nincs más szavam rá, nincs pontosabb szó.

Mostanában nagyon keveset írok, tehát a fenti mondat szellemében mostanában egyáltalán nem vagyok keresztény. Azzal nyugtatom magam, hogy írás helyett viszont zenélek, és akkor biztosan az is igaz lehet, hogy amikor zenélek, csak akkor vagyok keresztény. Nem tudom. Mióta írok, nagyjából tehát húsz éve, ez a mondat mégis mindennél világosabb a számomra. Mindennél világosabb úgy is, hogy ez a mondat valójában tragikus rám nézve, ugyanis azt jelenti, hogy a gyakorlatban, az úgynevezett életben képtelen vagyok keresztényként élni.

Keresztényként élni. Lehet-e nem keresztényként élni. Valószínűleg nem lehet. Aki nem keresztényként él, az is keresztényként él, csak gyarló, bűnös, rossz keresztényként. Nincs nem keresztény élet. A lélek eredendően keresztény, írta valamelyik korai egyházatyja (nem tudom pontosan, kicsoda, és nem is biztos, hogy szó szerint így), ami éppen annyira homályos mondat, mint amennyire nem. Sosem tudtam másképp tekinteni magamra, mint keresztényre, vagyis inkább egy alvó keresztényre.

Alszik bennem valaki, aki valóban keresztény. Alszik bennem a lélek. Ez a titokzatos idegen bennem csak ritkán, pillanatokra tér magához a kómából. Kinyitja a szemét, kristálytisza, metszően éles, de nem hideg tekintete van, és képes úgy nézni mindenre, mintha először látná. Vagy inkább mintha mindig is látta volna. Mintha mindent látott volna már egészen a kezdetektől. Félreértés ne essék, nem magamról beszélek. Valamiről, amit magamban hordok, ami mélyen el van temetve bennem.

Soha nem érdekelt más, mint ez az ismeretlen részem. Sokáig azt hittem, az írás elvezethet hozzá, ehhez az idegenhez, hogy az írás majd segít közelebb férkőzni a titokhoz. Azt hiszem, ebben tévedtem. Mert az írás nem vitt közelebb hozzá. Viszont egyet s mást azért mégis az íráson keresztül tudtam meg a természetéről. Közelebb írni magam az Istenhez. Micsoda ostobaság. Miközben nem mondhatom, hogy teljesen légből kapott dolog lenne. Mégis sántít valahol, mégis csak egy az ezerféle öngazolás közül.

A kereszténységről való tudás nélkül valószínűleg soha nem írtam volna le egy sort sem. Amely tudás itt csak azt jelenti, hogy kora gyermekkoromtól kezdve tisztában voltam azzal, hogy a lelkem meghasadt, hogy van a lélekben egy nem gyógyuló seb. Egy védtelen, kiszolgáltatott, érzékeny terület a lélek sötét felszínén. Ezt a sebet azonosítottam (meglehet, tévesen) a kereszténységgel. A kereszténység egy seb a lélekben, erre jutottam úgy tizenhat-tizenhét éves korom környékén. Tulajdonképpen ma sem gondolom másként.

Ha az ember ilyen gondolatokat vagy érzeteket helyez életének centrumába, bizonyos értelemben kiírja magát a világból. Ez akár szó szerint is vehető, ugyanis sokáig feltett szándékom volt tényleg kiírni magam a világból. Hogy az írás által ne legyek jelen. Amíg írok, ne itt legyek. El innen, ezt viszont csak írás közben, nagyon ritkán sike-

rült elérni. Veszélyes és felettébb kockázatos vállalkozás, nem vitás. Az ép elméjét teszi kockára, aki ilyesmibe fog. De másba viszont nem lehetett és nem lehet fogni, mert ezen kívül nincs semmi a világban, ami igazán érdekelne. Mi tudna rabul ejteni még azután, hogy felfedeztem valamit magamban, ami valahogy mégis kilóg belőlem, kilóg egészen a csillagködökig egyfelől, és kilóg egészen a mikroszkopikus világig másfelől, de mindezeket túlra is elér, mert minden benne van: az egész teremtett világ ebben a lüktető idegenségben lélegzik.

Van valami rémisztő abban, ha arra gondolok, hogy mindez már gyerekként foglalkoztatott. Érthetetlen számomra az olyan élet, amely nem hordozza magában ezt a sebet. Olyan élet nincs, legfeljebb a látszata. Persze nem kerülhetem el, hogy ne gondoljak olykor arra, hátha mélységesen félreértem a kezdetektől ezt az egészet. Hátha valami végzetes tévedésben élek. Hogy amivel én a kereszténységet azonosítom, az valami egészen más, az valami betegség inkább, deformált valóságérzékelés. Lehetséges, hogy ez a kereszténység-kép inkább a melankóliára illik, ami olykor bizony depresszióba fordul át. Miközben a melankóliáról azt gondolom, hogy egyfajta előjáték a kereszténységhez. A melankólia mint a kereszténység előszobája.

Amint az a fenti mondatokból is tisztán kivehető, a homályban tapogatózom. A kereszténységen kívüli homály rabjaként vagyok kénytelen létezni, miközben tudom, hogy ez a homály is része a kereszténységnek. A keresztény homály.

Kilépek a kertbe, éjjel egy óra van. Rágyújtok. Akkora a köd, hogy a tőlem öt-tíz méterre álló tölgyfáknak csak a halvány körvonalait látom. Mintha soha nem álltam volna máshol, mintha soha nem láttam volna mást, mint ezeket a tölgyfákat a vastag ködleplek mögött. Azon gondolkodom, mennyire nem mondható semmi mindarról, amit itt megpróbáltam körülírni. Csendben pipázom az enyészet illataival terhes ködben, aztán visszaülök ide, a számítógép elé, és kiteszem ezt az utolsó írásjelet.

IANCU LAURA

Apriori bizalom

Költő

A Bibliától jobban féltünk, mint a Rossztól. Szegény Jeremiás bácsi — Isten nyugosztalja! —, amikor megkísértették, s mihelyst ezt észlelte, csak annyit mondott: *Állj meg, János, állj meg! Magad vagy? Állj meg, kereszteljelek meg!* De az ördög nem várta meg a keresztvetést. Úgy odalett, hogy máig is odavan! Kérdeztem apámtól, miért *szegény*, aki meghal? Jeremiás bácsi nem volt éppen koldus, még kevésbé mondható el ez Mircsá úrról, mégis, őrá is azt mondták, amikor eltemették: *Na, szegény Mircsá, annyit gyűjtött, hogy az örökéletre is elég lett volna, de a koporsóba nem fért el...*! Azt mondja erre apám:

Az élőnap nélkül a vagyon sem vagyon s a dicsőség sem dicsőség! (Micsoda gőg rejlik a létezés fogalmában! Nem így az élőnap szóösszetételben! A hideg is kiráz, amikor meghallom...) Azért szegény a halott, mert az élőnapja elfogyott. Azt az Isten adja. Kölcsön. Ha hosszú időre is, de el nem engedi! — végzi be tanítását apám.

Akkor nem jutott eszembe a kérdés, ami ma már nem hagy nyugodni, hogy vajon ha egy egész népcsoport — legalábbis a vezető réteg, amelyet a többség követ — így gondolkodik és él, mi félnivalója van a Bibliától? Mert igenis, félték az Írástól! Mint tárgytól, mint tartalomtól. A félelem okai felett megmarad a töprengés, az ellenben különösebb vizsgálat nélkül is állítható, hogy ez a félelem öröklődött. És ha kicsit kozmetikázott formában is, azon a tájon ma is öröklődik. Efféle örökség hordozója volnék én is, akár tetszik ez nekem, akár nem. (Az már egy másik kérdés, hogy miért nem írta felül a teológia, a Szentírás tanulmányozására szentelt öt esztendő ezt az örökséget?) Így aztán merőben meddő vállalkozás volt minden kísérlet, mely egy-egy bibliai motívum alkotói „felhasználására”, egy-egy alak megidézésére irányult. Ott is van a versben meg nincs is ott az a motívum, az a párhuzam, alak, üzenet. Hogy miért? Mert az ember érti is meg nem is — nem a bibliai szövegeket, hanem azok üzenetét, a láncfűzér végén pedig a nagy Istent. *Ne búsulj anyámé, Istent nem kell megérteni, elegendő, ha bízol benne!* Ez már anyám tanácsa, és valahányszor sikerült megfogadni szavát, a vers is el tudta nyerni végső formáját. A legtöbbet *Péter apostol* alakja és *a nagycsütörtöki* események körül forogtam. Öntudatlanul. Talán éppen a félelemmel átítatott hitem miatt.

Ha elhagyom az alkotás territóriumát — tételezzük fel, hogy van ilyen —, nyomban felmerül a kérdés bennem: mi közöm az apostolhoz? Pontosabban, mivel van több közöm hozzá, mint bárki másnak (lehet), és a többi bibliai szereplőhöz képest miben más ez a kötődés, vonzódás?! Jó néhány irányba elindultam a kérdés megértése reményében, de valamennyi szellemi botorkálás zsákutcában végzte. *Nem szőgyen, ha összeesel, fiam, egyszer-egyszer még hagyd el az Istent is dolgozni!* — emlékszem vissza apám szavaira. Olyankor mondta ezt, amikor így vagy úgy becsődöltem. Szóval, Péter... A sápadt, színtelen, saját árnyékára is gyanakvó kövület — de amiben mindenkitől különbözött, amiért a Bibliában nem akármilyen hely adatott a számára: megtérő. S ezt nem egyszer, de valahányszor szükséges volt, megismételte. Ez az alapállás, felállás minden úgynevezett „istenes” vers írásakor, ez a „péterfordulat” a kulcsa minden „istenes” vers(em)nek. A lényeg, avagy az üzenet: nem megismerni, nem megérteni akarni, *de* követni. Vagy fordítva: előbb követni, majd megismerni és megérteni. Hogyan lehet követni valakit, akit nem ismerünk? Bizalom nélkül sehogy. (Az általam ismeretlen összetételű gyógyszer bevételéhez is szükségeltetik némi apriori, ösztönös bizalom.) Nem mintha istenellenes vagy Istentől idegen volna a megismerés (alighanem erre a célra kaptuk az ér-

telmünket). Inkább annak felismeréséről van szó, hogy csakugyan igaz lehet a Biblia azon állítása, miszerint Istent soha senki nem látta. Ebből pedig az következik, hogy Isten nem lehet az emberi kutatásnak olyan tárgya, mint az anyagvilág objektumai, jelenségei. Erre — a Biblián keresztül — Péter apostol akciói és reakciói tanítottak meg. A versben történő istenkutatás ezért nem racionális folyamat, nem vizsgálat, hanem keresés. Az elsőrendű cél pedig nem a megértés, hanem a megérkezés. Mondják, a művészet és az alkotás motorja a feszültség, s ezzel messzemenően egyet tudok érteni. Hozzáteszem: azért, mert azt hiszem, az emberi kapcsolatok terén nincs az ember és Isten közti kapcsolatnál erősebb feszültséggel terhelt-áldott, áldott-terhelt kapcsolat. A magam részéről bizonyos vagyok abban, hogy valahol ezért születik,zülethet vers (és minden egyéb művészeti alkotás), és — az én esetemben bizonyosan — ezt a feszültséget tükrözi (szinte) minden „alkotás”.

A másik, sok gyönyörködtető keservnek helyt adó téma, esemény a *nagycsütörtök*. Valahányszor elolvasom a szöveget, mindannyiszor úgy érzem, éppen abban a pillanatban történik meg az, amiről szól, és nem csak esemény volta miatt. Mintha a szöveg maga is akkor íródna. Viaskodások közepette. És van egy pillanat, amikor hirtelen magához ránt, mintha azt akarná: legyen én is tanúja az eseményeknek. Valami olyasmit él át Jézus, aminek a világ teremtéséhez hasonlóan ezúttal sem lehet(ett) szemtanúja. Ez emberi szóval akár halálfélelemnek is tekinthető s nevezhető, de mihelyst ezt leírom, a fejem magától biccenti, hogy: neem. De akkor mi, ha nem a halálfélelem? Mi történik Jézussal nagycsütörtökön? *Leülök melléd, segíték neked búsulni, fiam!* — szokta mondani anyám, amikor erején felüli bajt készültem megosztani vele. Mintha Jézus is csak mellette ülő/imádkozó társra vágyott volna. Születésemkor az én naptáromba is beírták a nagycsütörtököt. Nem egy konkrét napra. A gerince. Ezért volna búsulás minden versem? Ha egyszer ezt megérttem, mással is megértetem.

A Biblia apropóján voltaképpen Isten-keresésemről dadogtam. Péter apostol és a Getszemáni kertben imádkozó Jézus Istenének a kereséséről. Sokat idézett szüleim, örökségem eszközeivel (is). A kenyérben nem tudok rábökni a vízre, sem az élesztőre, sem a lisztre, sóra. A Biblia szövegtestében sem tudok rábökni egyetlen szóra, egyetlen sorra, egy személyre, mondván: ez az ami, ő az, aki az alkotás pillanatait áthatja, egy konkrét vers születését meghatározza. Ha valamely bibliai előképen, motívumon fennakadok, legtöbbször a véletlen műve. Ám egyáltalán nem kételkedem abban, hogy ennek a véletlennek ne volna irányítója. De mennyire, hogy van! Az pedig cseppet sem tragédia, hogy a Bibliára kicsit úgy tekintek, mint egy fakeresztre, amelyet minden élő fában elrejtőzve látok. Hát van nagyobb csoda a keresztfán történeknél?!

Válasz a körkérdésre

Költő, író

Már elmúltam negyven éves, amikor egy társaságban a legjobb harmincas költők egyike arról kezdett beszélni, hogy kevés kínosabb dolgot tehet egy író negyven fölött, mint hogy megtalálja a Bibliát témának. Szegénységi bizonyítvány, a szellemi csőd beismerése, tétnélküliség, lerágott csont, satöbbi. És hogy ennél még az is jobb, ha az illető nem ír többet semmit életében. Okosan és viccesen érvelt, és nem a Bibliát bántotta, hanem a középszerűséget. Valahogy mégis szívesen vitatkoztam volna vele, de sajnos nagyrészt én is így gondoltam. Pedig mondhattam volna neki, hogy mutasson olyan írói témát, ami nem lerágott csont évszázadok óta, szabadságtól szerelemig, élettől halálig. Mondhattam volna, hogy bármit meg lehet jól írni. Mondhattam volna, hogy pont arról érdemes írni, amiről az irodalmárok megtiltják. És mondhattam volna azt is, hogy egy európai írónak akkor is a Biblia a témája, ha látszólag pingvinekről ír. De hát mindezt ő is tudta. Én pedig hallgattam, már csak azért is, mert éppen tankölteményt terveztem Káinról.

Tizenéves korom óta idézgettem a Bibliát a verseimben, de mindig csak módjával. A modern olvasó nagyjából a felvilágosodás kora óta vagy ásít a bibliai témától, vagy ideges lesz. Tanáros, papos prédikációt vár, erkölcsi kioktatást, képmutatást, fojtott agressziót, és végtelen unalmat. Hagyjanak engem békén a Bibliával, mondja, én vagyok a modern olvasó, nekem már nincsenek szent könyveim! És tényleg így gondolja. Persze néha azért egy kis Jézus-gyalázás belebefér a dologba, mert a modern művészetben valamilyen oknál fogva ez mindig korszerű, eredeti és vagány dolognak számít. Talán azért, mert minden egyes ilyen esetből Jézus került ki győztesen. Őt nem sikerült legyőznie se a felvilágosodásnak, se a romantikusoknak, se az avantgárdnak. Se a nácioknak — mert mindez nemcsak a művészetre vonatkozik, hanem általában a modernsége. A legsikeresebb modern támadást Jézus ellen a kommunisták hajtották végre, azzal a pofonegyszerű módszerrel, hogy a helyére álltak: megígérték a megváltást az összes létező embernek. A szeretetet, a békét és az emberiség közös, boldogabb jövőjét hirdették meg. Tulajdonképpen új Könyvet próbáltak nyitni, az Isten nélküli Legújabb Szövetség Könyvét. Talán ezzel magyarázható a rejtélyes szimpátia, bizalom és örök nosztalgia a kommunisták iránt mind a mai napig, az általuk tízmillió-számra elkövetett gyilkosságok ellenére: az emberek valahol mégis ott érzik mögöttük Jézust.

Most, amikor a Vigília feltette nehéz kérdését a Bibliához való viszonyomról, eszembe jutott ez a jó tíz évvel ezelőtti beszélgetés. És sok másik beszélgetés is, többnyire meddő, politizáló viták, amikben a rendszerváltás utáni másfél évtizedben részt vettem. Modernségről, hagyományról, politikai korrektségről, rasszizmusról, zsi-

dó-keresztény kultúráról. És náciizmusról, kommunizmusról, újra meg újra. Állandóan visszatért a kérdés, hogy vajon volt-e egy relatíve „jó oldal” a huszadik század tömeggyilkos rendszerei között. Hogy létezik-e jó szándékú gyilkosság meg rossz szándékú gyilkosság, vagy csak gyilkosság van. Én inkább az utóbbira hajlottam, bár értettem az érveket pro és kontra, de egyszer csak azon vettem észre magam, hogy szégyenkezem. Mert nem tudom, miről beszélünk. Pedig lett volna okom azt hinni, hogy legalább sejtem.

1961-ben születtem, a történelem leggyilkosabb fél évszázadának a végén. Egész gyerekkoromat végigkísérték a hírek Dél-Amerikában bujkáló náciokról. Ismertem öreg horthysta katonatisztet a szomszédban (meg a harmadik szomszédban is). Volt osztálytársam, akit Smasszernek hívtunk az apja miatt, akiről annyit lehetett tudni, hogy börtönőr volt, de felnőttkoromban kizárásos alapon rájöttem, hogy ávós verőlegény lehetett. És körülöttem minden felnőtt átélte a háborút, voltak róla emlékei. Később arra is rájöttem, hogy legalább minden második felnőtt férfi, akit ismertem, ölt embert.

De mire felnőttem, ezek az emberek nagyrészt meghaltak, én pedig, nagyjából a kilencvenes évek elejére itt maradtam, hogy most egy ideig én fogom tudni és őrizni a hagyományt. A korosztályommal együtt. És azt hittem, hogy tudom, és őrzöm, hiszen itt van mögöttem a világtörténelem legnagyobb gyilkosságsorozata. Doberdó, Auschwitz, Kolima, Hirosima. A Nagy Gyilkosság. És ez úgyis elfelejtethetlen. Itt van, segít nekem, véd és megtart. És olyan erős, hogy nekem igazából nincs is más dolgom a hagyománnyal. Mert a Nagy Gyilkosság kora maga a hagyomány. Felülírja a Bibliát, és mindent. A Nagy Gyilkosságban van az én komolyságom. Vagyis lehetek könnyed, laza, akár még cinikus is, mert a hagyomány úgyis bennem van. Tulajdonképpen azt képzeltem, hogy immunis lettem az emberi természet sötét oldalára, pusztán azért, mert az az elképesztő szerencse ért, hogy a 20. század második felében szülehettem, Európában. Vagyis rám már nem vonatkoznak azok a törvények, amik az előttem járó generációkat tönkretették. Az én kedvemért az évezred végére kikapcsolták a történelmet. Ilyeneket gondoltam. És aztán ezért szégyenkeztem.

Mert igazából arra jöttem rá, hogy én és a korosztályom rálépünk a felejtés útjára. És lassacskán bármi újra megtörténhet velünk vagy az unokáinkkal.

Es elhatároztam, hogy tankölteményt (versciklust) írok Káinról. Felhasználom hozzá a Biblia tekintélyét. Komor leszek és korszerűtlen. Bevállalom az unalmasságot, a moralizálást, az olvasó frusztrálását. A szürke, kisszerű és émelyítően biztonságos életemből következtetéseket fogok levonni az emberi fajra. Vállalom a röhejességet is, mert azt azért elég pontosan tudtam, hogy az a pár száz magyar nyelven olvasó értelmiségi, akikhez eljuthat a versem, nem állíthatja meg a világ gonosz folyamatait. De nem baj, gondoltam, ezt most muszáj megírni. Soha nem terveztem meg verseket ennyire. Soha nem használtam forrásmunkákat versekhez. Most többet is: a

Biblián kívül például Robert Graves *Héber mítoszok* című munkáját. És titkos tervem volt, hogy ha lehet, szórakoztassam az olvasót: cselekményes lesz a vers, lesz benne média, sci-fi, talán még humoros is lesz.

Egy hét az öreg Káinnal. Ez lett a címe. Hét versből áll. Az elsőben az alapgondolat van leírva, az alapmítosz, ami annyi, hogy Káin nem képes meghalni. Időről időre öntudatra ébred, vagy ébresztik, aztán másutt, más néven lappang tovább, amíg újra meg nem találják. Ilyenkor továbbmenekül. Ő a mi közös rossz lelkiismeretünk.

A hét vers Káinja öreg. Falun él vagy egy alvóvárosban, mindezenetre kertés házban. Egy nap filmesek érkeznek hozzá, hogy a régi időkről kérdezzék. Előkészítő látogatást tesznek nála, hogy megbeszéljék, mikor jöhet a teljes forgatócsoport. Kedvesen szólnak hozzá, tapintatosak, diplomatikusak, sőt, rafináltak. A nevéen szólítják ugyan, de nem mint tömeggyilkost keresik, hanem csak mint a régi idők nagy tanúját, öreg bölcsset. Hízelegnek neki, bácsizzák. Erről az előkészítő látogatásról szól a ciklus második verse.

A filmesek távozása után az öreg gyanút fog, megijed, összeszedi az emlékeit, amikre ő maga se gondolt régóta. Talán most tudatosul benne újra, hogy bizony ő maga Káin, és már megint a nyomára bukkantak. Beszélni kezd magában, mentségeket keres (ki tudja, hányadszor már életében), a gonoszról tűnődik, előveszi a Bibliát, elolvassa, morog: nem is igaz, hogy Ábel megölése után mindenki tőle, Káintól származna, mert igenis született egy öccse. Ő csak egy nagybácsi, őt hagyják békén. Két vers szól erről a morgolódásról (a harmadik és a negyedik). Majd úgy dönt, hogy mégsem várja meg a forgatócsoport érkezését. Megszökik, és otthagyja a házat üresen.

Szökése után megszólal *A szomszédok kara* (ötödik vers). A szomszédok meglepetten veszik tudomásul, hogy valami öreg náci lakott a szomszédjukban, akit megöltek. Nyilván megölték, mert azért van ekkora felhajtás az utcában. Káin volt a valódi neve az öregnek, ezt is megtudják a szomszédok, és rémlik is nekik, hogy ez valami bibliai név. De összekeverik Noéval, Noét pedig, a vízözön hajósát a vízözön teremtőjével, vagyis az Úrral, de nem veszik észre. Összezagylválnak mindent és mindenkit, Káint és Ábelt, gyilkost és áldozatot. Nekik tulajdonképpen tökmindegy az egész, az a lényeg, hogy az utcában van egy kis szenzáció. Aztán meghökkenve hallják, hogy senki nem ölt itt meg senkit, nem értik, akkor mire ez a nagy felhajtás, rendőrség, tévéstábok, hát tényleg ekkora szám, hogy egy szenilis vénember eltűnik? Az, hogy véletlenül belekeveredtek az emberiség egyik ősmítoszába, nem jut el a tudatukig. Aztán napirendre térnek az egész fölött. És a vers végén kezdődik minden előlről, talán már más utcában, más korszakban, más szomszédokkal, más tévéstábokkal és másik vén bűnösssel: de ugyanaz a csodálkozás, ugyanazok az összezagválások, ugyanaz a közöny, ugyanaz a karénekszöveg. A szomszédok kara a modern tömegtársadalom hangja. Vagyis a mi hangunk. Közhelyes, arrogáns, de egészséges és örök.

A szomszédok kara után egy *Epilógus* című vers következik. Ez egy külön tanköltemény a tankölteményen belül. Radnóti Mikós *Erőltetett menet*ének a ritmusában (nibelungizált alexandrinban) beszél az erkölcsi relativizmusról: a megbocsátás nem a megbánásból származik, hanem a közönséges felejtésből. Amire bátran számíthat minden bűnös, ha nem kapkodja el a megbánást.

„A gyilkos, hogyha büszkén fölkél és újra lépked,
Ártatlan lesz majd másutt, mert gömbölyű a lélek.”

Az *Epilógus* tulajdonképpen ugyanazt mondja, mint a szomszédok kara, csak szándékosan. És mogorva iróniával.

Az *Epilógus* nem az utolsó vers. Utána még egy következik *Káin éneke messziről* címmel, amiben Káin hatalmas, biblikus-mitologikus szörnyetegként kiabál nekünk valahonnan a dombok mögül, panaszkodik, könyörög. Szeretné, ha valaki végre meghallgatná, ha elmesélhetne mindent, amit tud, de az is jó lenne neki, ha valaki megölné végre. De mi nem segítünk rajta.

✱

A tanköltemény egy évtizede elkészült. Meg is jelent. Talán valami hatása is lett a világ menetére, bár ez bizony egyáltalán nem látszik meg a világon... Ma úgy látom, hogy a Nagy Gyilkosság elfelejtésének a folyamata vidáman tart, csak közben beindult a huszonegyedik század is.

LACKFI JÁNOS

Álom és sokkterápia

Költő, író, műfordító

— Ilyet nem szabad írni! — mondta egy kedves, konzolidált ismerősöm, aki az *Első közlés* című rádióműsorban hallotta *Valami kés* című versemet. — Jó, jó — fűzte hozzá —, álmodik bolondakat az ember, de azt jobb elfelejteni, spongyát rá.

A költemény egy olyan álmom leírása, mely (amennyiben egyáltalán hihetünk a szerző vallomásának, vagyis az enyémnek) szinte egy az egyben megjelenik a következő versben:

VALAMI KÉS

*Álmomban egy angyal rám parancsolt
öljem meg sorra gyerekeimet,
és nem vitáztam, lázadoztam akkor,
mintha törvény lenne, hogy így tegyek.*

*Fegyverem nem volt, borzadok, vonítok,
ha újra kísért az a jelenet,
miként próbáltam — botcsinálta gyilkos —
facsarni annyit óvott testüket.*

*Azon voltam, hogy minél kevesebbet
szenvédjenek — sehogyse sikerült —
nem ellenkeztek, de életképesebbek
voltak a vártnál a szervek ott belül.*

*És felébredtem, se könnyek, se verejték,
csak szívemről egy vékony réteget
hámozott le valami kés: az emlék
csontvelőmben még most is ott remeg.*

Nem tudom, egyetértsek-e laikus ismerősömmel. Helyes lenne az álmok rémeit képtelen fantazmagóriákként elhessegetni akaró megközelítés? Menjünk csak vissza az élmény nullpontjához! A mondtott álmom után valóban zsibbadtan és izzadtan ébredtem, szüntelen belső remegés uralkodott rajtam, kábultan lógattam le lábam az ágy széléről. A beteg kap úgy rohamában gyógyszer után, az alkoholisták üveg után, ahogy én kaptam fel azon melegében a füzetet és a tollat. Most két akkori szövegváltozat van a szemem előtt, és hosszasan kellett böngészgetnem a vonalas lapokat, mire kiderítettem, melyik az első, melyik a javított. Sajátságos módon, sok-sok más kézírattal szemben, itt a tisztázat a piszkozat. Alighanem olyan sokkoló volt az élmény, hogy az első, gyógyító, szinte áthúzás nélküli változat után megpróbáltam hosszabban, vívódóbban értelmezni azt.

A két első variáns között kevés a különbség, de az a kevés igen jelentős, és talán kellően megvilágítja, miként mozdult el a költemény a személyes érdekű naplójegyzettől az általánosan befogadható, mindenkire vonatkozatható mű irányába. Az első fogalmazásban az angyal parancsára jött reakció így hangzik: „nem tűnt abszurdnak, hogy így tegyek”. Az „abszurd” napjainkban lépten-nyomon alkalmazott, jószerivel levitézlett esztétikai kategória. A miniszter abszurdumnak nevezi... Zsanett számára olyan abszurd, hogy Norbi elhagyta... Ma már tapintatosan mindent abszurdnak nevezünk, amiről azt gondoljuk, hülyeség vagy szemétség. Vajon ezért olvassuk a második fogalmazványban inkább ezt: „mintha törvény lenne, hogy így tegyek”? Nyilván nem csak ezért. A Teremtés könyvében találunk nagyon hasonló esetet, jóllehet ez elsőre fel sem ötlött bennem: Ábrahám Isten parancsára elindul, hogy feláldozza fiát, Izsákot. A köznapi képtelenség felől tehát a nagyobb kultúrtörténeti mélység felé indult meg a szöveg. Hasonlóképpen alakult át a „Nem vitáztam, nem is feleseltem” ezzé a kitévellé: „És nem vitáztam, lázadoztam akkor”. A lázadás megint csak a lázadó angyalokat, az Isten ellen lázadó nép képzetét erősíti a gyermektegy feleseléssel szemben. Tágul a szemhatár, egy nagyon is behatárolt kis esemény horizontja.

A sorvégi „akkor” sem csupán a jambikus lejtés töltelékeleme, magába foglal sok kavargó gondolati irányt, melyek a végső változatból kimaradtak. Indirekt módon ott rejlik benne, hogy csak *akkor* nem lázadoztam, ébredve az ember rögtön tiltakozik rémálma ellen. Az em-

berésszel felfoghatatlan eseménnyel való szembenézés dadogó kommentárokat, didaktikus magyarázat-kísérleteket is szült. Ceruzával a lap szélére jegyeztem például a következőket: „Csak így, utólag rémülök meg: annyi / virrasztás, seb és láz és oltás után / egy káprázatot törvényként elfogadni...” Ugye milyen jó, hogy kimaradt ez a kínos, prózaszagú magyarázkodás? Én legalábbis örülök neki. Kimaradt, és mégsem maradt ki. Tömörebben, töményebben, észrevétlenül beépült a vers anyagába, mint Istenben boldogult Kőműves Kelemenné hamvai a habarcsba. A „csak így utólag rémülök meg” ott van már az emlegetett „akkor”-ban, de a vers végére is kiugrattam. Az eredeti múlt idő helyett, miszerint „az emlék / csontvelőmben fáj és remegett”, a végleges „még most is ott remeg” kifejezi az utólagos borzadályt, mégpedig jóval kevésbé szájbarágósan, mint a korábbi elképzelés. A gyerekek feletti „virrasztás, seb és láz és oltás” (szószátyár fogalmazás) pedig jóval beljebb került a versbe, nem afféle magyarázó függelék, hanem a tudatfolyamat szerves része. A „törni, facsarni a / vékonyka, fehér testeket” túlszimbolizált slamposágát ugyanis előbb a puszta „fehér testeket” majd az „annyit óvott testüket” jelentésgazdagabb, múltat és álmot egybenyitó igeneve oldotta.

Nehéz volt megállni a sajnálat kinyilvánítása nélkül is, pedig így utólag látom, mekkora hibát sikerült elkerülni. Az álmomban megölt gyermekeim iránti (jól érthető) fájdalmas szánalmamat ki kellett irtanom a versből, s ez a kéziratban is kimutatható. A „minél kevesebb kín” teatralitása és a „pedig szegények nem is ellenkeztek” könnyfakasztása helyére a jéghideg „minél kevesebbet szenvedjenek” került, hiszen egy ilyen extrém élményt tárgyaló szövegben a neveltségességet kockáztatja minden érzelmeskedés.

A mai magyar költészet egyik anyanyelvének mondható, jambikus lejtésű sorok nagyjából követik a Shakespeare-sonettek vívódó hímrím-nőrim és tízes-tizenegyes váltakozását. Ez azért fontos, mert ami ott két szerelmes test és lélek vergődése, egymásba gabalyodása, az itt a gyermekeim teste és az én testem közötti küzdelemmé válik. A vívódó forma szerelmes dulakodása hátborzongatóan felel az érzelmi lüktetés réges-régi hagyományával. Szerelem ez, szeretet, éppolyan gyilkos, talán oidipuszi küzdelem, mint a szerelmeseké. Ha freudista lennék, bizvást állíthatnám, hogy álmomban azért akartam megölni gyermekeimet, nehogy letaszítsanak trónomról a nemzedékek harcában, mint valami agg Lear királyt. Esetleg én vagyok Goya barbár festményéről a gyermekeit felfaló Kronosz. És persze Ábrahámként mindannyian „halálra nemzzük” gyermekeinket, azért adunk nekik életet, hogy az később elvételessék tőlük...

A versben a metszet felezi a sort (megint a kettősség, akár szülő és gyermekei kettőssége!), vagyis öt szótag után következik cezúra. Ez alól három hely kivétel. Nem állítom, hogy tudatosan szerkesztettem így, dehogy! Utólag azonban nagyon is logikusnak tűnik, hogy így történt. Sok ezer verssor lefordítása és megírása nyilván rávezetett az efféle taktikai fogásokra. Ott van rögtön az első sor, mely egy szótag-

gal rövidebb a kelleténél. Miért nem bírtam hozzá tapasztani azt az átkozott egyetlen töltelékszótágot? Talán mert így elharapott felütéssel, brutálisabban kezdődik a vers. És a sormetszet is átcsusszan, kettévágja az angyalt (an-gyal), kinek angyali volta felől amúgy is kétegyeink ébredhetnek. A másodszori vétés a „szenvedjenek — sehogyse sikerült” sorban következik, itt a se-hogyse metszetik kettőbe. Persze, mert valóban NEM sikerült. SE és HOGYSE. Akárcsak a metszet középre helyezése. Aztán ott van a „mintha törvény lenne” sorkezdet, itt ugye a cezúra a „len-ne” két szótagja közé esik. Mert nem van, hanem csak len-ne. Szóval nem törvény: a „lenne” szó itt mondhatni kettéhasadt kőtábla, ráadásul az Istent jelképező létige formájaként (hiszen hallhattuk, Jahve azt üzenté Mózesnek: „én vagyok, aki VAN”. A gyilkosság borzalma magát a létigét, a lét-okot szabja kettőbe).

Mindezeket, s más, termékeny hibákat sem én írtam bele a versbe, hanem a költészet íratta velem. A jelenlegi szöveg körülbelül fél óra rutinmunkával kifogástalan formába simítható, ám úgy elveszti természeti képződmény illúzióját keltő érdesített, lemart felületét. Ezzel érzésem szerint jóval nagyobb hibát követtem volna el, mint a mostani, látszólagos pongyolással. Amit a réven nyerek, elveszítem a vámon. Ki hiszi el a kiglancolt, lelakkozott formába zárva ezt a vonaglást?

Rengetegszer olvastam már fel késes versemet nyilvánosan, mégis, ma is kiver ilyenkor a hideg verejték. Ha pedig apró formai-tartalmi jelzésekkel sikerült elég hatékonyan magamtól eltávolítani, s az általánoshoz közelíteni a túlon túl bensőséges élményt, akkor talán remélhetem, hogy még sokaknak sokszor beleborsózik a háta.

MARNO JÁNOS

Izsák és kos

Költő TERELD

*a szót, vissza a csonthoz, tereld újfent
a kertre, vesződés nélkül, vesződjön
vele az ördög, tereld a szót másra,
mondd, amit álmodban (sem) gondolsz; aludj,
más szóval, aludd ki magad a kertben,
tereld a szót álmodban a kecskére,
mely egy sportpályán legel, elhagyottan,
a kapufához kötözve; szólítsd meg
most, tereld a szót a harangzúgásra,
vagy lökd vissza őt a szakadékába,
még harangszó előtt; vagy rúgd csak jól ol-
dalba. Nosza, tereld a szót a nyájra.*

Szeretném erre a versre támaszkodva megfogalmazni a kérdésre adható válaszaimat. Merthogy az idő múlásával csak megerősödött az a homályba vesző gyermekkoromból eredő képzetem, hogy a tudatunk egyszerre individuális és kollektív tudat, s mind a kétféle tudatnak megvan a maga saját eredettörténete, ideje, amely két idő kiazmatikusan úgy viszonyul egymáshoz, mint egy vonalzó mondjuk a végtelen vonalhoz. Tehát nem azt gondolom, hogy az individuális tudat a vonalzó és a kollektív a végtelen vonal, nem, hanem azt, hogy mind a kettő előfordul bennünk, mindkét szerepben. Ezt igen könnyű belátnunk, ha megértjük, hogy az individuális tudat kioltódásával, a meghalással az egész világ odavész, hiszen XY, ahogy a megszületése előtt, úgy a halála után sem képes többé tanúskodni a világ fennállása, a világ létezése mellett. Hasztalan (mert haszontalan) tudásom azonban hiábavaló is, hiszen a létezőkénszer minduntalan elsodorja és hulladékként veti ki bizonyos partszakaszokra ezt a tudásomat, halandóságomról is megfeledezhet, vagy ha éppen haldoklom, akkor is arra kényszerít, hogy azokra a dolgokra és azokra az emberekre figyeljek oda, amelyek és akik idekötnek, melyek még mindig valami öröklétet ígérhetnének nekem. Mintha a halál olyan mágnes tulajdonságával rendelkezne, amely miközben biológiailag, fizikailag magához ragad, aközben figyelmemet szétszórja, ledobja magáról, nem enged bepillantást nyernem a megsemmisülésemben.

Márpedig — és ezt a tapasztalat mondatja velem — a vers kizárólag akkor hajlandó megszólalni, mondani valamit, ami nekem, a megírójának újdonság elsősorban, ha az éppen megszületőben lévő szó nem az ittlétből származik, nem innen lát el információval, hanem gyökere szerint a nemlétből, amiről egyébiránt semmit sem tudok, amiről legföljebb hiedelmeim, vallási képzeitem, pszichés projekcióim lehetnek. A korszellemnek megfelelően természetesen kevésbé fantasztikus, kevésbé mitologikus kalandoknak vélek elébe nézni, sokkal inkább avval az abszurditással szembesülök, méghozzá reflexszerűen, hogy a tudatom kialvásával visszakerülök az örökké-nemvalóságba, így a téridő koordinátái is érvényüket veszítik, s még azt sem tudhatom, hogy vajon ez a teljes tudatvesztés nem cáfolja-e majd meg visszamenőlegesen ezt a mostani egyelőre-még-életemet. Egyszerűbben szólva: szavamat kizárólag a még nemlétből származó információ keltheti életre, máskülönben, Pilinszky szavával szólva, nincs is szavam. Igen ám, csak hogy ez a nemlét a mágnes taszító, vissza- és szétszóró oldalával reagál a közeledésemre, mindaddig legalábbis, amíg a tekintetemet ráemelem, a figyelmemet rá fókuszálom. Úgy viselkedik, mint egy vadállat, nem tűri el a szemezésemet vele.

Racionálisan tehát nem hiszek a feltámadásban, az örökéletben, jól-lehet magát a világot, a világban-létezést teljességgel csodának tekintem, megmagyarázhatatlan tüneménynek, amibe sajnos nagyon korán beleszokunk, s ezért könnyen elunjuk is magunkat benne. Esetlegesen villan csak fel olykor, hogy hiszen a világot végül is a tudatunk, a reflektivitásunk konstituálja, hogy a jelenlegi ismereteink sze-

rint a szervetlen anyag nem tud magáról, sem rólam, a szervesről, arról meg pláne semmit, hogy az én szervességem az ő szervetlenségének egy kombinációs fokozata s így tovább. A Biblia tézise, miszerint porból vagyunk és porrá leszünk, teljesen igaznak látszik, csupán arra nézvést nem mond semmit a szöveg, hogy a por, az micsoda.

Most pedig közelednék a kicsit metaforikusabb történetmondáshoz, az ürügy-vers valóságreferenciájához, aminek jelentése és jelentősége is véletlenül született, noha a motívumok elrendeződve a szövegben az ellenkezőjét sejtetik. Bár tudatos kiszámítottságot egész biztosan nem. Amikor a vers címét, a *Tereldet*, mely egyben a versmondattal indítása is, leírtam, még fogalmam nem volt arról, hogy mi lesz a következő szó (noha épp a szó lett az a szó), és kivált semmit a későbbi fordulatokról, illetve az általuk feltámasztott vallási és valláskritikai reflexekről. Ám mielőtt erről többet mondanék, hadd írjam le a gyermekkori eseményt, annak körülményeit, amelyek a vers rejtett szövése folytán többletjelentéseket hoztak létre.

Nyolc-tíz éves lehettem, amikor egy húsvéti (pénteken vagy szombaton) délután egy barátommal fölmentünk a falu teljesen üres sportpályájára, számítván arra, hogy az ünnep, az ünnepi mise vagy körmenet okán senki nem fog megzavarni bennünket a kapura rugdosásban. Így is lett, nem kellett szégyent vallanom mások szeme láttára a két ballábammal, sem a gyámoltalan vetődésekkel a kapuban — ellenben belém ivódott a kapufához kikötözött kecske látványa, s hogy néhányszor el is találtuk szegény kecskét a labdával. Nem emlékszem rá, hogy különösen zokon vette volna. Arra viszont igen, hogy bennem szokatlanul erős érzéseket gerjesztett a békés állat, a tekintete, nyugalma, a mekegése, így aztán ez az egyszeri és különleges futball-élményem jó mélyre eresztette gyökereit az emlékezetembe. Emlékszem arra is, hogy Toncsinak, a barátomnak korábban haza kellett mennie, és én még vagy fél órát ott rugdalóztam egyedül, talán sötétedésig — ja igen, ezt ne hagyjam ki az emlékből, bár ott akkor eszembe se jutott ennek a jelentőséges: a futballpálya alsó vége közvetlenül a temetővel szomszédos.

Tehát a kecskét, a bűnbakot nem a Bibliából, nem a zsidó-keresztény hagyományból emeltem át a versbe, s még írás közben sem merültek fel bennem ilyes jelentéslehetőségek. Tudom magamról, hogy ha még a szülés előtt fölvetődik ilyesmi, az a vers azonnal elvetődik, a tudat reflexiója mint valami kaparókanál vége azonnal a csírával. Nem tudhattam tehát, hogy valóban istenes verset írok, noha megszólítottam őt, de nem az eszemre, hanem a nyelvi beidegződésekre hagyatkozva (ezt nevezem itt például kollektív tudattalannak), kíváncsian lesve, szinte kívülről, és ezért még nagyobb eksztázisban, hogy mi fejlik ki a beszédből. Mondom, a bűnbak archetípusára végképp nem gondoltam, sem arra, hogy mindez húsvétkor történik — és talán inkább még a pénteki kereplés közben, mint már a szombati feltámadás sonkazabálást megelőző, diadalmas harangszavú, falusi körmenete idején. Csak amikor a záró sort leírtam, hogy „tereld a

szót a nyájra”, akkor járt át valami nagy bizonyosságérzés, hogy tényleg feltámadt — bennem — valami, ami ugyan nem erősít meg az istenhitben, mégis, hogy a hitnek megvolt, és bármikor meg is ismétlődhet, a konstitúciós ideje, azt már a zsigereimben éreztem.

Végtelen örömezzet járt át a verstől, mint mindig, ha — megélésem szerint — ilyen kegyelemben részesülök, hogy olyasvalami hang médiumává válok, amihez perszónálisan, tudatosan mindössze annyi a közöm, hogy a nélkülözése meggyötör, az adódása pedig felszabadít. Diszponálni fölötte nem tudok, amit tehetek, az az, hogy fizikailag, idegileg tréningezem magam az adomány elfogadására.

Nem tudhatom persze, hogy az olvasó, mondjuk másodszeri, harmadszeri elolvasásra belekerül-e a vers végtelenül polivalens erőterébe, ahol a szavak, a fogalmak között úgyszólván biológiai ideghálózat épül ki az olvasás révén, ez spiritualizálódik, ugyanakkor destruálódik is, miáltal a fogalmak a metaforizáció során hűsvér valósággá válnak. És a verszáró *Tereld a szót a nyájra* gondolatírím mintha genetikailag kódolná visszamenőlegesen a szövegtestet. (Mindezt azért is hangsúlyozom, mert magam semmi esetre sem sorolnám a verset az úgynevezett nyelvkritikai költészetbe, így például nem tekintem ironikusnak sem, ironikusan önreflexívnek a szövegfejléményt.)

A kérdésre tehát, hogy élek-e, illetve mely bibliai történetekkel, példákkal, motívumokkal élek a verseimben, nem adhatok igen–nem egyszerűségű választ, ahogyan azt sem tudnám megválaszolni, hiszek-e vagy sem az Istenben. Sőt. Valahányszor találkozom e kérdésre adott kategorikus válasszal, indulatossá válok, függetlenül attól, hogy a hit vagy a hitetlenség mellett voksolt az illető személy. Ezért is emlékszem vissza Kierkegaard Ábrahám–Izsák elemzésére úgy, mint ami megvilágító erővel hatott rám kamasz koromban, és egyáltalán, hogy azt a problémát tárta elébem, amivel öntudatlanul is már kisgyerekként rengeteget gyöttrődtem. Hogyan szerethetek valakit úgy és annyira mérhetetlenül, hogy annak minden követelését teljesítsem, ha éppen azt akarja, áldozzam fel magamat érte, vagy ami még ijeszetőbben hangzik: áldozzam fel neki azt, akit az élők között a legjobban szeretek. Csak mára, újraolvasva Kierkegaard-t kezdtem jobban megérteni az ő motívációit ennek a kérdésnek a fölvetésében és boncolásában, például a romantikus filozófus, a költő-filozófus pátoszát, amit nem rejthet el a barokkos vagy a skolasztikusan szofisztikált logika érvelési módja, stílusa sem; ám romantika ide vagy oda, az áldozat fogalma ma is élő, nyugtalanító fogalom, gondoljon csak Olvasóm arra, amikor egy számmára létfontosságú érzelmi kapcsolatban azon perlekedik a párjával, hogy melyikük hoz több és önzetlenebb áldozatot a másikért. És eme számonkérés közepette rendszerint egyik félnek sem jut eszébe, hogy az *in actu* perlekedés leple alatt közönséges piaci alkudozást folytatnak. Kierkegaard Ábrahám-drámájában ezt a piaci aspektust törekszik mindenáron hatálytalanítani, s a példázattal megróni általában az embert, amiért alkalmatlannak bizonyul a feltétlen hitre, a feltétlen odaadásra. A hit paradoxona szerinte elsősorban az etikai botrányban rej-

lik, abban, hogy a ne ölj, valamint a tulajdon nemzetemet, akit evidensen is a legjobban szeretek, semmiképp se áldozzam fel semmi kincsért, vagyis az érzelmi és a morális tartásomat őrizzem meg mindenáron, hogy tehát Ábrahám evvel ellentétesen az Úr szavára hallgat, aki semmi ellentételezést nem ígér a követelése fejében. A dán költő-filozófus maradéktalanul a saját korszellemének a kontextusába (Hegel, az egyházi gyakorlat, a kor teológiai diskurzusa stb.) helyezve rekonstruálja az ábrahámi próbatételt, magától értetődően adottnak tekintve azokat a pszichológiai-morális kondíciókat az Ábrahám–Izsák történetre nézvést is, amelyek a saját korát jellemezték.

Minden mitológiai eredettörténet elementáris értelmű, amely elementaritást, miközben testileg vagy/és tudattalanul akarva nem akarva szakadatlanul éljük, a személyes-szociális interpretációinkban, narrálásainkban ez az elementáris eliminálódik, olyképpen reflektálódik, hogy az egyszeri (szinguláris) tünemény tüstént belekerül egy normatív elbeszélői rendszerbe, adminisztrálódik, esetleg a történelmi emlékezet ilyen vagy amolyan tárgyát fogja képezni. A mitológikum épp ellenkezőleg: elementáris sablont kínál, amelynek segítségével a mindenkori történetiségünket mérgegethetjük, mérlegelhetjük. Ábrahám „megkísértésében” (vagy próbatételében) a zsidó mitológiában elsősorban talán nem az a legfontosabb, hogy ő a hit lovagjaként először rezignálódott, majd mégiscsak a legpokolibb félelmek és szorongások közepette haladt a fiával Mórija hegyére, hanem az, hogy ha ez az áldozat végbemegy, akkor Izrael nem születik meg, akkor egy leendő nép csírájában pusztul ki. Ennek a tétje azonban a kierkegaard-i interpretációban nem hangsúlyozódik, jóllehet azt például nyilvánvalóan tudta a dán, hogy a Golgotának, a Passiónak a pandanja rejlik a Mórija hegyi történetben. Izsák úgy viszi ölében a tűzfát és a tüzet a hegyre, ahogyan Jézus a keresztet cipelte föl a Golgotára. Csakhogy Jézus — noha fiatalabb volt még a harminchét éves Izsáknál! — éppen Izrael népéért kívánta feláldozni magát, paradox módon úgy, hogy emez áldozat révén újabb s végzetesebb bűntényre vette rá a zsidó papságot. Azonban, nézetem szerint, mind a két mítoszban ott rejlik a görög Isten-eredettörténet kalandja: Kronosz vagy Saturnus és Zeusz, az elbújtatott gyermek története (*A Saturnus felfalja gyermekét* című Goyafestmény penetráns képet ad róla!), valamint az erre is támaszkodó Oidipusz sorsdráma, amelyben előbb az apa tenné el láb alól — egy baljóslat okán — a tulajdon nemzettjét, majd később a megmentett és felcseperedett fiú Thébába tartva véletlenül csakugyan találkozik apjával, akit a jóslatnak megfelelően valóban megöl. Azt hiszem, több mint sokatmondó, hogy Freud, a tudományos gondolkodású zsidó orvos éppen ezt a figurát, Oidipuszt találta kulcsfigurának a múlt századforduló neuraszténiás és hisztériás betegeinek a diagnosztizálásához és gyógyításához. (Továbbá megtippelte a halálöszönt is, amit ugyan később visszavont, gondolom, ijedtében, mivel az implikálná magában a nihilt, a nihilizmust is, amit a felvilágosodás óta a tudat legveszedelmesebb mumusának tekint az ember, embernek tekintve Ni-

etzschét is, aki pedig talán a legihletőbb forrása volt Freud destruktív leleplezéseinek.)

A *Félelem és reszketés* mégis vigasztaló filozófiai költemény a számomra, annak ellenére, hogy rendkívül hisztériás, zsaroló és kielégíthetetlenül hiú voluntarizmust érzek benne. Mondhatni egy megvalósult — tehát hűsvérré romlott — Hamletet. Amit viszont lankadatlan izgatottsággal firtat, az minden olyan gondolkodó ember számára, aki a gondolkodásról is gondolkodik, az maga A Kérdés: lehetséges-e a gondolkodást szenvedélyessé hevíteni, és vice versa: a szenvedély alkalmas-e a gondolkodásra, belevethetem-e gondolatomat a teljesen és valószínűleg örökkévaló ismeretlenbe, például önmagamba, aki nek az örökkévalósága magában foglalja ellentétét, a semmit is, amit a mai tudásunk szerint akár a *Deus absconditus* tartózkodási helyének is felfoghatunk. Lévén az ismereteink birtokába került ittléti világ csupa olyan analitikailag dekonstruált istenképet prezentálhat csak, mint például Ábrahám istene, akik inkább hasonlítanak Szókratész daimonjához, vagy — Isten bocsá' — bármely ókori birodalom istenként, vagyis kötelezően imádott uralkodójához, akinek a lába elé vetette magát minden alattvalója, s ebből a szokásból megmaradhatott a lába elé vetés rítusa, immáron vallási, absztrakt istenfélő gyakorlatként. A kierkegaard-i *mysterium tremendum* egyszerre végtelenül bensőséges s ugyanakkor végtelenül szenvedélyes, eksztatikus megrendültséget jelent, illetve szorgalmaz, ami az erkölcsi bensőségességet képes bármikor hatályon kívül helyezni. Azt hiszem, ez még a minimalista költészet esetében is igen jelentős — mert elmaradhatatlan — mozzanat; e nélkül legfőljebb utánozhatjuk a költészetet, mímelhetjük a hagyományait, de feltalálni nem lehetünk képesek.

„Istenem... miért hagytál el engem?”

NAGY DÉNES

Filmrendező

Az inspiráció folyamatai nálam leginkább a tudatalattiban játszódnak, és ezért elsősre nem kimondhatóak, és nem csapódnak le valamely konkrét következtetésben. A Biblia sok tekintetben hatással van rám, de ezt nem direkt módon teszi. Nehéz ezért a körkérdésre egyértelmű válaszokat adnom, de a munkáimra való reflektálás által megpróbálok megfogalmazni bizonyos viszonyokat és összefüggéseket.

Filmjeim főszereplői valahogy mindig kiszolgáltatott emberek. Kiszolgáltatottak múltbeli lelki sérüléseik miatt, mert azokat még nem tudták feldolgozni és megérteni. Erősen vágnak valamire, valami ösztönös, ősi erő viszi őket előre, de vágyuk sose ér célt, illetve egy idő után mintha maga a céljuk is már kérdésessé válna. A ben-

nük izzó életakarás azonban ismét felállásra készíti őket. Életükben nincs karrier, siker, „ideális” család, tulajdon. Életük értelmét nem találták meg, önmagukat nem valósították meg. Nincsenek tisztában önmagukkal, nem tudják kik ők, naivak, mint egy gyermek.

Életük kilátástalansága és szenvedésük látszólagos értelmetlensége kétségbeejtő, és mégis folytatják útjukat az ismeretlenbe. Filmjeim általában itt érnek véget: amikor a szereplőim ismételten továbbindulnak a veszélyes és titokzatos ismeretlenbe. Ez az újra felállás és továbbindulás számomra érzelmileg a legtorokszorítóbb, legtitokzatosabb, és egyben legszomorúbb pillanat. Mert ebben a felállásban és továbbindulásban egyszerre van jelen egyfajta naiv bízakodás és egy ősi, homályos életösztön. Az ismeretlen felé való elindulás, illetve az ismeretlennel való találkozáson a saját ismerős világból való kiszakadást értem.

A világra általában úgy gondolok, hogy annak minden zegét-zugát ismerem, és amely nem rejthet komoly veszélyt vagy váratlan meglepetéseket. Viszont a filmjeimben igyekszem a világot kiszámíthatatlannak ábrázolni. Ahol a táj, a fák, az emberek mind valamilyen mélyebb titkot hordanak, mint ami elsőre látszik. Töreksem arra, hogy azokat az arcokat és tájakat, amelyek a filmjeimben megjelennek, hosszan lehessen nézni, szemlélni. Hogy ezek ne csak valamilyen információ közlése végett legyenek megmutatva, hanem a szemlélésük által valamilyen másfajta tudás, kapcsolat is megszülessen a nézőben. Az ismeretlennel való találkozásban valami elemi rácsodálkozás is jelen van, amibe a gyönyör és szépség mellett a félelem és a felfoghatatlan is belekeveredik. Hátborzongató pillanat tud lenni, amikor az emberben tudatosodik saját kicsinysége, és megérzi valamely nagyobb, iszonyatos, de egyszerre behúzó, mágneses erő jelenlétét.

Régebben mindig egy adott szereplő szemszögéből mutattam a történetet, az utolsó pár munkámnál viszont egyfajta külső nézőpontra törekedtem. Egy olyan szemszögre, ahonnan a szereplőket csendben megfigyelhetem, és amely a kívülről ránézés által meghagyja a szereplők titkát és független létezését. Ez egy szereteteli viszony, ám nem telepedik rá a szereplőre, hagyja őt létezni. Ez az ábrázolási mód ad a filmnek egyfajta objektivitást: a szereplőket önmaguk teljességében látjuk, a hibáikat és az erényeiket is. Az a célom, hogy a szereplők kiismerhetetlenné váljanak. Ne tudjuk előre minden lépésüket, és ne egy előre megírt karakterként viselkedjenek. Azt hiszem, hogy a pontosan kidolgozott karakterek lezárják a történet dimenzióit, a történetet laposabb irányba vihetik el, mert így a szereplők nélkülözik azt az alapvető titkot, amittől ember az ember, ami megfejthetetlen, és felfoghatatlan: azt a tényt, hogy nincsen magyarázat a létezésünkre.

A szereplők és a környezet ilyen fajta bemutatása már szándékom szerint önmagában hordoz egyfajta jelentést, még mielőtt bármilyen történet elindult volna. Talán valahogy úgy fogalmazhatnám más-képpen, hogy a tapasztalati megismerés helyett, illetve mellett a kon-templatív megismeréshez szeretnék közelebb kerülni.

A riporter kérdésére, hogy mi a világhoz való viszonya, Andrej Tarkovszkij azt válaszolja, hogy ő a világot érzelmi és kontemplatív szinten próbálja érzékelni, és igyekszik nem racionalizálni. A világhoz való viszonya egy állatéhoz vagy gyermekéhez hasonló, és nem a felnőttéhez, aki mindenből következtetéseket von le.

Egy másik rendező, Bruno Dumont pedig egy interjúban említi, hogy ő arról szeret filmet készíteni, amit nem ért, amire nincs magyarázata. Mint például a szerelemről vagy a gonoszról. A filmek nem azért vannak — folytatja —, hogy valamire magyarázatot adjanak, hanem titkok, és ő ezt a titkot akarja lefilmezni.

Ha arra gondolok, hogy mi készítet a filmkészítésre, akkor az induló alap mindig ugyanaz. Mindig ugyanaz a szorongató, kétségbeesítő és egyben varázslatos és megfogalmazhatatlan érzés. Bár a filmek különbözőek lehetnek, de a mélyben az alapja mindegyiknek ugyanaz. Megismerni a földi létünk értelmét.

Évekig énekeltem egy kórusban, ahol számos reneszánsz motettát énekelünk. Az egyik legmegrázóbb élményem Thomas Tallis sötét és gyönyörű Jeremiás siralmi voltak, amely Jeruzsálem elfoglalása és a templom elpusztítása utáni elkeseredett és bűnbánó könyörgés. *„Én vagyok a férfi, aki nyomorúságot látott az Úr haragjának vesszeje miatt. Elvitt engem, és a sötétségbe vezetett, és nem a világosságra. Csak ellenem fordította kezét, és csapásaival sújtott egész napon. Megfonnyasztotta az én bőrömet és húsomat, és megrontotta az én csontjaimat. Körülkerített engem, körülvelt kínnal és gyötrődéssel, sötét helyre vitt engem, mint a rég elfeledett holtakat. Körülépített engem, hogy ki ne menjek, megnehezítette az én békjóimat. Hiába kiáltottam és könyörögtem, elvette az én imádságomat, elrekesztette utaimat négyzögű kövekkel, és ösvényeimet felforgatta...”*

Ugyanilyen elemi erővel hat rám a virágvasárnapi traktusban elhangzó 22. zsoltár, Dávid elkeseredett zsoltára: *„Istenem, Istenem, te kints reám, miért hagytál el engem? Miért vagy messze kiáltásom szavától? Én Istenem napestig kiáltok, és meg nem hallgatsz? És éjjel, és nem figyelsz reám? Pedig te a szent helyen lakol, Izraelnek dicsősége! Tebenned bíztak atyáink, bíztak és megszabadítottad őket. Hozzád kiáltottak, és megszabadultak, Tebenned bíztak, és meg nem szégyenültek. Én pedig féreg vagyok már és nem is ember, emberek gyalázata és a nép megvetettje...”*

Az utóbbi két kétségbeesett könyörgés pedig valahogy a kereszthalál előtti pillanatban összegződik, amikor Jézus felkiált, és sötétség támad az egész földön, és a templom függőnye kettészakad: *„Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem?”*

Valahogy ez az utolsó előtti pillanat az, amibe belesűrűsödik a földi lét értelme. Ez az a pillanat, ami visszatekintve meghatározta életünket, amely ebben a pillanatban új értelmet nyer. Ezek a besűrűsödött pillanatok, azt hiszem, minden kudarc és csalódás pillanatában intenzíven előtörnek, és megvilágíthatnak valami addig rejtve maradt dolgot, valami mélyről feltörő elemi érzést, a saját kiszolgáltatottságunkat.

Mit tudok a kertről?

Költő Kézenfekvő, sőt szinte közhelyes a gyerekkort az Édenhez, annak elmúlását pedig a kiüzetéshez hasonlítani, ám személyes élettörténetem — s ennek következtében magánmitológiám — mégis úgy alakult, hogy gyerekkoromnak meghatározó része volt a kert, annak elvesztése pedig éppen egybeesett valamely fájdalmas ocsúdással, amelyet nevezhetünk kamaszkornak, ám a történelmi és családi események különös egybeesése folytán e változás (utólag legalábbis) többnek, másnak is tűnik.

Ezt az állítást talán az sem teszi hiteltelenné, ha nem is egy, hanem rögtön két feledhetetlen kert mai napig tartó hatásáról számolhatok be. Az egyik anyai nagyapám révén volt a család tulajdona, s bár rózsáit hajdan kertész metszette, s a ház mögött még egy salakos teniszpálya is elterült, a gyerek számára, aki voltam, nem az orvosprofesszor biztosította polgári jólét jelképe volt, hanem maga a nyár, a végtelenség. Gyümölcsfái — a cseresznyék, amelyekről a roppanós gyümölcs szinte kellett magát; a kis meggyfák, amelyek mint szomorúfűzek, sá-torként lógatták ágaikat; a citromalma, amelynek nemcsak savanykás termése, de törzse is különleges volt, s két, a földdel párhuzamos ágára a legkönnyebb volt felkapaszkodni — nemcsak a kertnek voltak részei, hanem annak az érzésnek is, amelyet most, sok év távolából esetlenül otthonosságnak neveznék, ám a kifejezést nem érzem elég találónak. Az eleve elrendeltség gazdagon termő, élő szobrai voltak számomra, s a kert maga a változtathatatlanság, a biztonság.

A másik kert apám családjának öröksége: dédapám, aki matematika- és fizikatanár volt, 1944 áprilisában ide, a badacsonyi nyaralóba költöztette egész családját (tíz gyermekét), s maga tanította őket tovább. Vastag falai között minket, unokákat mégsem kísértett a múlt, pontosabban egészen másként: nagyapánk második világháborús emlékeiről mit sem sejtettünk, gyerekkoráról sokkal inkább a falon lévő fényképek árulkodtak, a fényképeken a ruhák; vagy éppenséggel maga a ház: hogy a kútról kellett vizet behozni, s hogy a konyhában kellett fürdeni, lavórban. Mindez a badacsonyi nyaralások természetes része volt, nem kellemetlenség, csupán adottság — különben is, a lehető legkevesebb időt töltöttük a házban, hiszen ott volt a kert, a végtelen. És ez a kert tényleg az volt: amikor néhány évvel ezelőtt titokban ellátogattam (beszöktem) a gyerekkori nyarak régi színhelyére, nem azon döbbsentem meg — ami pedig várható lett volna —, hogy minden összement az emlékeimhez képest, hanem azon, hogy ez a kert valóban hatalmas.

1989. július 6-án ebben a badacsonyi kertben értesültem Kádár János halálhíreről. 11 évesen nehezen volt érthető számomra, hogyan lehet, hogy nagynéném, aki a hírt közölte, boldogan mosolyog, holott a család katolikus szemléletével (vasárnaponként a nagyszülők vezényletével mindig „elzarándokoltunk” a tördemici Római úti apró kápolnába)

bizonyára összeegyeztethetetlen, hogy örüljenek bárki halálának, ám megérezttem, hogy itt most egészen másról van szó, s azt is, hogy egészen másról lesz. Azt viszont nem gondoltam, hogy ebből a nyaralásból hazatérve — Badacsonyban mindig a szüleink nélkül, unokatestvérekkel, nagyszüleink felügyelete alatt nyaraltunk — egy másik halálhírről is szembesülnöm kell: anyai nagyapám július 13-án halt meg.

Az ő halála drasztikus változásokat hozott családunk életébe. Egyrészt anyám szinte beleőrült a gyászba: álmatlan éjszakái nem napokig vagy hetekig, de évekig meggyötörték őt is, minket is. Másrészt nagyanyámmal olyan — jóllehet praktikus — lépésekre szánták el magukat, mint például a budai kert eladása. Ez, ahogyan lenni szokott, hozzásegítette a háromgyerekes családot (minket), hogy 60 négyzetméteres lakásából egy közel kétszer akkora költözzön. Nem hatottak meg az észérvek, s a kényelmesebb körülmények sem. Minden megváltozott. Többek között viszonyom nagyanyámmal, aki számomra az igazi (kényeztető, féltő, óvó) nagymama volt: képes voltam haragudni rá, tettét bűnnek, árulásnak tekinteni, s teljes dühömmel ellene fordulni. Nem csupán a kiskamasz lázadása volt ez. És ugyanekkor körülöttünk is minden megváltozott. Azt hiszem, a '89-es nyár lehetett az utolsó, amit Badacsonyban töltöttünk. Gimnazistaként már biztosan nem jártam ott.

Ez a hosszas bevezetés — bár félek, még így is kevés volt ahhoz, hogy kiderüljön, milyenek voltak a budai kert égis éré fenyői és augusztus végéig tartó mindennapjai; illetve milyen volt a Badacsony hegy és a Balaton ölelése, amelyben megbújt-elterült a badacsonylábadihegyi kert, a maga számtalan zegzugával, gyerektitkával — azt a célt szolgálta, hogy felvázoljak valami elvesztett, ami, hiányával, részem maradt. További magyarázkodásomnak nemcsak a terjedelmi korlátok vetnek véget, hanem egy különös felfedezés is: idén nyáron egy női magazinban önálló szót találtam ezekre a „rég típusú” nyaralásokra. Állítólag ez a végtelenség, amelyet körülírni próbálok, nem más (volt), mint a „slow turizmus”, amely most újra divatba jön, s lényege az élmények valódi megélése, a természet tisztelete, a mindennapi stresszből való kiszakadás, internet s egyebek nélkül. Ami akkor természetes volt — hogyan is nyaraltunk volna másként? —, annak ma már nevet kell adni.

En tehát egy efféle slow turista maradtam. Aki akkor érzi boldognak magát, ha a nyarat egy kicsi házban töltheti, körülötte kerttel; aki természetesnek veszi, ha a konyha vagy a fürdő nincs minden kényelemmel felszerelve; aki nemhogy nem internetezik, de legszívesebben a mobilját is elrejtjen szem elől. S akinek már saját családja van, kicsi lánya, akinek nem külfölddel, de nem is aquaparkkal kedveskedik, hanem a végtelenséggel: a tér és idő végtelenségével, ami maga a nyár. Megrögzött slow turista lehetek tehát, egyúttal időutazó... Számomra ez a teljesség.

Ezt a teljességet éltem meg 2012 nyarán is. A kis ház és körülötte az apró kert megadatott: igaz, mindez csupán pár HÉV-megállóra a Margit-híd budai hídfőjétől, s ily módon pár száz méterre egy másik

HÉV-megállótól... De engem ez nem zavart: megteremtettem a magam illúzióját a kertről, s nem léptem ki kapuján. Megtehettem: a férjem eljárt vásárolni (biciklivel, mint annak idején nagyapám: igaz, ő nem a viszonylag közeli Auchanba kerekezett olyankor, hanem a viszonylag távoli Tomajra), én pedig másfél éves kislányunkra vigyáztam.

Kapcsolatom a külvilággal annyi maradt csupán, hogy irodalmi ösztöndíj kötelezett írásra, így minden délután, amikor a lányom délutáni pihenőjét töltötte, erőt vettem magamon, és leültem az — egyébként internet nélküli — számítógép elé. Legyőztem félelmeimet (jó-e, amit írok; befejezem-e időre stb.; paradox módon ezek a kételyek jelentették a külvilágot), és dolgoztam. Erőt merítettem a kertből: a kis kert hatalmas cseresznyefájából, a szomszédos elhanyagolt telek fűzfáinak susogásából. És erőt merítettem örömeimből is: ott, a nyaralás során jöttem rá, hogy ismét gyereket várok. Az írás közbeni töprengéseim gyakran kanyarodtak a boldogság mibenléte felé, mesterséges tudatlanságomat — a külvilág kizárását — egyfajta paradicsomi állapotnak éltem meg, és ennek része volt a kislányom is. Úgy éreztem, nem blaszfémia a paradicsomi állapot megélését kiterjeszteni az első emberpár helyett az első család boldog tudatlanságára.

Később ez a nyár tragédiába torkollott: nem sokkal hazatérésünk után elvesztettem kéthónapos magzatot. Gyakori eset, mondják, még az okát sem igen érdemes firtatni (és orvosomtól valóban nem kaptam választ a *miért*-re); én természetesen mégsem tudtam önmagamra statisztikai adatként tekinteni, és fájdalommat egyszerre mélyítette és tette mégis elviselhetőbbé a nyár emléke. Nemcsak a boldogságé: a sejtlemé, amely ott motoszkált bennem a kertben is, amely szinte fojtogatott alkonyatkor, s amelyet igyekeztem eltitkolni magam elől is, tekintetemet másfelé irányítva, ha vihar leverte madárfészket, törött tojást, elpusztult fiókat láttam.

Elsősorban ezt a sejtelmet próbáltam megfogalmazni később, amikor a veszteségről ciklust kezdtem írni. A ciklus mint a gyászfeldolgozás eszköze s eredménye egyszerre töredékes, sebzett, dadozó, s mégis helyet ad egészen kimunkált daraboknak is: én legalábbis ilyennek érzem a *Mit tud a kert* című verset, amelyet végül (készülő) kötetem címadó versének tettem meg. A címadás gesztusa azonban nemcsak sajátos kiüzetés-történetemnek állít emléket, hanem abból a felfedezésből is fakad, hogy amióta verset írok, kertről írok — legyen az egy társasházé vagy egy templom kertje — és e hétköznapi körülhatároltságokra is úgy tekintek, mint aki látja, érzi, de legalábbis keresi a paradicsomkert végtelenségét vagy a Getsemáné-kert magányát.

Mit tud a kert a reményről?

Mondd, vajon emlékszik-e ránk?

Vagy úgy növeszti fája gyűrűjét,

hogy nem tudja azt a délutánt?

*Diót törtél, s a reccsenés után,
ha hasadt az apró koponya,
óvatos, de bátor félkörívben
seregnyi madár gyűlt oda.*

*Aludt az első. Hűs szobában
meleg pára volt szuszogása,
tarkóján csapzott volt a haj,
s meg-megvonaglott gyöngé lába.
Sűrűsödött a délután,
s mintha olajból lenne az ég,
fojtogatón terjedt a zöld, és
közelebb jött a messzeség.*

*Eshetne már, talán ennyit mondtál.
Vagy ennyit se? Sűrű délután.
Képelem, hogy moccanatlan
szellő kapott szoknyám után?*

*Nem lett vihar, s a nagy melegben
kínna perdült egy falevél.
Aznap indultunk? Másnap?
Mindegy. Kő, kő, kifordult dióbél.*

VASADI PÉTER

Csönd-történet

*„Szeressetek mindenkit, főként ellenségeiteket, akkor mind
jobban megértitek, miért néma az igazság, s mind világosabb
fölismeréssel hagyjátok csácsogni az erkölcsöt jogról, rendről,
háláról és persze háládatlanságról, szóval mindenféle nemes és
erényes kötelességről, figyelmeztetésről és beavatkozásról...
(Dönteniünk kell) a makulátlan erkölcs és a drámai vallás
között... Krisztus (a) vallásossága miatta »bukott le«.”
(Pilinszky János: Húsvét. Nap Kiadó, Budapest, 2009)*

*„Annál jobban közeledünk egymáshoz,
minél beljebb haladunk önmagunkban.”
(Ottlik Géza)*

Költő, esszéista

Egyszer egy serdülő fickó hosszú gyaloglás után, az első szép őszi napok valamelyikén leült a magasodó fűben egy bajor domboldalon, megszabadult a rajta csüngő szerelvényektől, s belebámult a meszszire elnyúló, ködös tájba. Fáradt volt, kialvatlan, éhes. Mindegy, csak ez a mély csönd, egyedül ez maradjon most meg. Ne szóljanak

hozzá, hagyják békén. Nem kért senkit semmire, nem kérdezett, mégis megjött benne az ígélet: úgy lesz. A külső csönd mind mélyebb lett, a belső mintha megbénította volna. Ez a semmi az öröm? Nem szavakkal kérdezte. Nem tudta, hogyan. Megtörtént. Ez, ez a nem-tudom-mi, ez az? Ezt se szavakkal. Hogy megtörtént, ez csavarta az orrát. Könnyekkel küszködött. Pontosán tudta, mi ő, hol van, mi vetette ide, mi vergődik körülötte, sőt, mind pontosabban. Fölhúzott térdére, a karjaira fektette fejét. Boldog volt. Sírt. Nem magyarázta a dolgot fáradtsággal. Nem magyarázott. Így tudnék maradni örökké. Nem azt gondolta: itt. Így. Ez a néhány belső szó kissé fölkavarta. Megtörölte az arcát. Valaki néhány lépésre tőle erősen figyelte. Odapillantott. Elekes százados nézte őt. Szemével kérdezte: baj van? Baráti volt, mint mindig, most aggódott is. A fickó elmosolyodott, rázta a fejét, nincs semmi baj. Elekes szájához emelte a sípot, s háromszor, hosszan belefúj. Indulunk!, kiáltotta a körben letelepedett csoportnak. A fickó fölcihelődött, magára aggatta a szerelést. Szétáradt benne: megtörtént. Nem gondolta, nem voltak szavai, de valahogy hozzátudta, hozzáérezte: most jól van. Innen, innen... Most van jól. Nem Elekes, valaki más a harmadik raj élére szólította, és elindult a szakasz a dombon fölfelé.

*

A hit szenvedély, vagy nem hit, csak amolyan „hívőség” (s ez messze van a „megrendültségtől” [Karl Rahner]). Nehézségeivel, tünékenyen, föl-fölcsapó ujjongásaival, visszahanyatlásaival, száraz meneteléseivel, leverő kudarcaival együtt. Nem mi kérdezőnk, Ő kérdez. Nem azt, hogy mit csináltatok, hanem hogy hol vagytok? Miért hallgattok? Merre bujkáltok? Figyeltek-e még az „ugyan, semmi-ség”-dolgokra? Kis föladatakra, kis „ügyekre”, „kis senkikre”? Alig-mozdulatokra, neszezésre? A csöndesekre?... Aki megtömi magát fölösleges beszéddel, széttörmelékelt idővel, szavakkal, mindenféle hulladékkal, elnehezül. Aki elnehezül, belesápad.

*

Először a Csönd, azután — a csöndbe rejtett — Csönd (bibliai) története, a mindenfelől érkező hírnökök, ahogy lélekszakadva jelentik...; a Biblia karcsú, lassú, csupaizom állatai, ahogy beszélnek, énekelnek, ugatva elrohannak, s vonul fölének az aranycsíkos, fekete égbolt.

A Csönd mindenki, mindenben s mindenkor megtörténik, mert meg kell történnie. Vigyázzatok, figyeljétek, el ne vétsétek jöttét, előjelei vannak. Senki és semmi nem képes föltartóztatni, ha elindul. A Csönd némán uralkodik. Soha ennél méltóságosabb, szerelembe bódult, táncos, magafeledte fölvonulást, tele kimondott s még ki nem mondott szóval, az emberinek ismeretével s ábráival. Sehol semmi hazugság. Nem zsúfolódik egymáson rossz szándék a maró irigység összedobált szennyesével, mintha padlóra döntöttek volna egy hatalmas, kozmikus ruháskosarat. Sehol semmi

dohos, ravasz, gyáva régiesség, a megszokás jelentéstelen ismétléseivel. A hit mindig új, friss, a tavaszi mezőkön végigsiklott illataival érkezik, erdőből, fák gyantás törzse közül megszökött hajnalokkal, s a bölcsesség naplementéivel. Nem ér véget a kanyargó, isteni farsang.

*

Nem tudok másról sem írni, sem gondolkodni, sem másban élni (azóta...), csak ebben, s erről a Csöndről, minek másik neve Lét, s a belőle következő létezés, és a létezőkről, az életükről. Az ősmozdulatlanság utáni mozgásról. Benne élünk, mozgunk és vagyunk. Máig így van ez, mióta egyszer, talán csak másodpercekig, belepillanthattam. Ma is azt hiszem: a nyomorúságainkat betakaró, a borzalmakat fölmutató „ünnepe az egész”.

Az ősrobbanástól a Tisza-tóig

VÖRÖS ISTVÁN

Költő, író

Az önelemzés problematikus műfaj. A saját műveink értékelése. Vagy nem is az? Hiszen ki írja a verset? Ha valaki diktálja, akkor éppenséggel a névleges szerzője is vizsgálhatja elfogulatlanul, ha nem is objektíven. Az objektivitás nem a Biblia műfaja. Ha kezdetben az ige volt, akkor ez azt jelenti, hogy előbb van az, ahogy elmondunk valamit, mint ahogy megtörténik. A világ keletkezésének első pillanata, amikor a semmi vékony tojáshéját belülről — és nem kívülről — feltöri a valami (maga a teremtő születés), akár egy kikelő strucc, krokodil vagy kacsacsőrű emlős. Ez a pillanat igei természetű. A még megmérhetetlen tömegű anyag kitér a világba, létrehozva azt. Nincs súlya, mert egyelőre nem létezik mérleg és súlyfogalom, de egy ige leírhatja a mozgását. Kamaszkoromig ösztönös anyagelvűséggel tekintettem a világra, de azonnal új fölfedezéseket voltam kénytelen tenni, ahogy írni kezdtem. Egy vers súlya nagyobb, mint az őt alkotó szavak súlyának összege. Hogy lehet ez? Növelhetem vagy csökkenthetem ezt a súlyt, ahogy a szöveget változatom. Mondhatnám, az irodalom léte számomra istenbizonyíték. Ezért minden kultúraellenes megnyilvánulás melleleg ateizmus is, bármilyen körítéssel adják elő. Ráadásul még csak nem is emberközpontú ateizmus.

A körkérdésre persze itt nyilván arról illik számot adnom, hogyan szántam rá magam saját 150 zsoltárom megírására. Számos út vezetett ide. A legfontosabb talán az, hogy a költői munka megtanulása során egy súlyos hibát vétettem. Megtanultam az ihletet

gombnyomásra működtetni. Tizenöt-húsz év munkájába telt, de olyan képesség ez, amit a pályatársak jó szándékúan irigyelnek vagy rosszallóan megmosolyognak, a kritikusok számára rémálom, hiszen rá kell ébredniük, hogy ha túl sok ilyen életmű burjánzik el a magyar irodalomban, képtelenség lesz az egész áttekintése. Már most is az. Nem kis teher azonban az én számomra is az írni tudás, mert mindennapi készenlétet igényel, amit persze egy prózáirónál mindenki természetesnek tekint. Vagy egy festőnél. Versre lesni a lék mellett, és akár hetente vagy még sűrűbben kapásra találni, rengeteg munka, ami az olvasástól, a hivatalos munkától, az élettől vonja el az embert. Pedig egy idő után nyilvánvalóvá válik, hogy az ember versben tett egyre gyakoribb létélmény-felfedezései el fog-
nak veszni a betűtengerben. De egyetlen olvasó azért marad, az Isten. A mindenható egyúttal mindenolvasó is. Isten egyetlen hatalmas könyvtár, ráadásul nem passzív, hanem aktív, tehát tudatában van annak, amit tárol. Nem pusztán tárolja, hanem tudja is. Nem papír alapon vannak előtte, benne jelen, hanem nagyon is virtuális módon a könyvek. Ezért fejezem be az LIX. zsoltárt a következőkkel: „Isten az én olvasóm, / és én az ő olvasója / vagyok.”

A túl bőséges termést igyekszem összefoglaló kompozíciók köré terelgetni. Egy verses regénybe a *Heidegger, a postahivatalnok* esetében, ami az istenlátással végződik, mint Dante *Comédiája*. Vagy egy mesébe, mint amilyen a *Fénylovasok*, ahol gyerek- és mesevilág logikája és a verslogika segítségével próbálom kibontani olyan fogalmak eredetét, mint a szeretet vagy épp az Isten. Azt gondolom, újító törekvés egy meseregényben, mely műfajban egyre több megint a gügyögés. Hogy a zsoltárokkal is szeretnék valamit kezdeni, az már évek óta biztos volt. Aztán 2011 márciusában egy debreceni szállodában töltöttem majdnem egy hetet. A szobában el volt helyezve egy háromnyelvű Újszövetség, amit még kiegészített a Zsoltárok könyve is. Befogtam az évek óta tervezett munkába. Persze fölzaklatott az eredeti szöveg költői ereje, sokszor meglepő naivitása és türelmetlensége, agresszivitása, antidemokratizmusa, idegengyűlölete. Marad-e az erejéből valami, ha ezeket a mára elfogadhatatlan dolgokat leemeljük róla? Persze a mai olvasó is megteszi ezt, metaforaként, történelmi dokumentumként, költői túlzásként tekint az ilyen passzázásokra. Én viszont nekihevültem, másfél év munkájával mind a 150 zsoltárnak megírtam a saját, mai változatát, nem megtagadva semmit, nem elfogadva semmit, csak a költői erőt és az igazságkeresést. De sose vettem magamnak a bátorságot, hogy a saját szövegemben bárhol azt állítsam, a keresés találatba csapott át. Nem, nem és nem. Közben óvakodtam attól, hogy mások átiratait vagy zsoltármagyarázatokot olvassak. Viszont több magyar fordítást is kézbe vettem, aztán angolt, németet, csehét. Néha alig hittem, hogy ugyanott járok. Végül mindig kikötöttem az elsőnek alkalmazott szállodai szövegváltozatnál. Az utolsó verset 2012 nyarán egy abádszalóki szállóhajó kajütjében írtam. Aztán úsztam egyet a hajnali Tisza-tó hideg vizében.

FALCSIK MARI

Ahonnán ott vagyok

eszembe sincs hogy tisztázzam magam
s ha volna ok Istenre öklöt rázni
nem vagyok hozzá még elég titáni
most is csak kérdő és tanácstalan

és persze gyáva: félve őrzök itt
minden kegyetlen képet kérgeimben
hogy már azoktól késhegyes a nézés
miattuk bök meg mindig valakit:

porból nyalábok mintha angyalok
dicsfény darája hull az oszló füstben
megvagdalt arcát felfedi a hős

ez az a pont ahonnán ott vagyok:
ki kell csak várnom míg betelik a tétel
és felcsap a sírás — onnan már ismerős

Közelgő ünnep

nehogy beérjen már megelőzném:
mocarog bennem valami rőt fény
még lángja nő —

s miféle bentet dajkál az ember
míg ez a nyákos válságdecember
így ront elő

minden lazultabb mozdulatomra:
meg nem harap de hangja goromba
hogy megijeszt

burkomon át a szívemet éri
mi mindent kell még idén megérni
miért vezetsz

hová ez elszánt fénykeresésben
ha nem tudok már nem félni mégsem?
igen tudom:

*hogy nőne lángja hogy mégis hinnék
de tűrni meddig megtudni mit még
én Jézusom?*

Az én Krisztusom

Jakab Tibor szobrára

*olyan ez az én Krisztusom
benéz hozzám a kulcslyukon
vagy legalább is biztos benézne
ha fuldokolnék a létezésbe
én azért kinézek hozzája gyakran
mikor már majdnem megfulladtam
fölröpiülök a keresztfára
ő meg csak rám néz karja kitérve
s már lök is a hitembe vissza
míg alant lebeg a szikla*

Jakab Tibor: *Krisztus*

RÓNAY GYÖRGY

Három elmélkedés a jászolnál

A bölcs

*Az értelem megtorpan, de a hit
bátran tovább megy. Hiszem, bár nem értem,
hogy Isten is, ember is egy személyben
a Gyermek ebben a jászolban itt.
És mert hiszek, remélem is, amit
hívón nem is lehetne nem-remélnem:
hogy ki leszállt az emberségbe értem,
emberségemnél többre is tanít.
Hítem remélni késztet és reményem
új hitre sarkal, s kettejük frigyében
megszületik bennem a szeretet,
s e hármasság által Gyermeked
magamnál többé: így tesz, Uram, engem
hasonlóvá Hozzád a kegyelemben.*

A pásztor

*Uram, az ember őrzi künn a nyáját
s nyomában messze földeket bejár,
míg jó kövér legelőt nem talál,
hol szép gyapjasra húzik majd az állat;
úton van érte folyton, egyre fárad,
míg egy szép napon tűnődve megáll:
letenné gondját, megpihenne már
bárányaként valami jó karámnak.
Olyankor aztán idejön, a jászol
kövére hajtja homlokát a pásztor,
és mint a vén juh olykor a juhász
térdéhez: kisdéd lábához juhász.
Csapzott jószág, csupa bogáncs az árva.
Mégis, Jó Pásztor, vedd be majd a nyájba.*

A számár

*Engem, Uram, gyakorta ütlegetnek,
s rám raknak mindenféle terheket;
vizet hordok, zsákokat cipelek,*

*míg a lovak jóízűen legelnek.
S megvallom, rút fülemnek, nagy fejemnek
több kíméletet nem is kérhetek;
ilyennek adtad: ezt az életet
hozhattam el csak kiseded Gyermekednek.
Gyarló ajándék, jól tudom, de tán
lehelletem meleg párája jó lesz,
s gyors lábam is, ha öldököl Heródes.
Dicsőségedből ne tekints le rám;
de ha majd szenvedsz, Jézus, arra kérlek,
hadd szenvedjek, csúf szolgád, én is érted.*

SÜVEGES GERGŐ

Az igazi karácsony

A szerző újságíró, coach,
négygyermekes édesapa.

Óvodai karácsonyra mentünk, gondoltuk, megnézzük, milyen ügyesek a gyerekek. Sár volt és még tíz nap karácsonyig. Mindenfelé járt az eszünk; csomagok, képeslapok, utolsó beszerzések, logisztika... földhözragadt intéznievalók. Egy valamire nem gondoltunk: hogy találkozunk az igazi angyallal — és önmagunkkal.

Akkor történt, amikor *még* ketten és *már* ketten voltak óvodások éppen. *Még*, mert Marci iskolába készült; és *már*, mert Annamari azon az őszön kezdte el az óvodát. Egy évig viszont egy csoportba jártak, együtt készültek hát hetek óta a karácsonyi ünnepségre. Nagy izgalommal: Marci a keretmesét mondó család fejének szerepét kapta; felelősen és kedvesen be kellett eresztenie a betlehemeseket, Annamari pedig — mint az egyik legkisebb — angyal lehetett. Méghozzá éneklő angyal, mert — ahogy továbbadta az óvónénik instrukcióit — „a legkisebbeknek nem muszáj beszélniük”. Számunkra ugyan úgy tűnt, ez csak az előadásra érvényes, mert addig... otthon, utcán, játszótéren, szánkón, jégen, havon; minden utunkon elkísért az ovis karácsony csivitelő izgalma.

Ami nem is csoda, hiszen Annamari — mint sokszor elmondta — angyal lesz, és majd meglátjuk, hogy repülni is fog. Persze, Manócska, válaszoltuk mosolyogva, egy angyalnál az a minimum, hogy tud repülni. Nagy komolyan bólintott, hogyne tudna repülni; majd mondta tovább, lelkendezve, „elénekeljem az éneket? figyelj, Apa, elénekelem...”, és így tovább. Angyalba pácolódtunk hosszú heteken át.

Aztán elindultunk a nagy nap reggelén együtt, hogy megnézzük azt a híres repülő angyalt — s persze nem kevésbé híres bátyját, vagyis a mesebeli apukát. Az óvodában minden szereplő megkapta angyalhajpántját, csillagát, subáját, botját, köntösét, bárányát — kinek mi járt, majd kezdetét vette a játék. Annamari arcán először

az izgalom pirossága látszott. Csillogó szemmel tartotta az aranyfényű betlehemi papírcsillagot („tudod, Apa, úgy kell fogni, hogy felém legyen a ragasztós oldala”); a megfelelő pillanatban magasra is emelte („azt nagyon nehéz tartani, mert vigyázni kell, nehogy eltörjön”); de az izgalom helyén hamarosan valami más is megjelent.

Egyre fátyolosabb szemmel pislogott az óvó nénikre, a gyerekekre, a szülők mosolygó hadára. S amikor a műsor végén ki-ki átadta szüleinek saját ajándékát, a kézzel gyúrt és becsomagolt szappant, őt nem a szappan és nem a lelkendező szülői hála érdekelte. Fejét Anya vállába fúrva csak annyit mondott: „Mégsem tudtam felrepülni...”

Csak akkor, ott, a karácsonyi műsor utáni percekben, Annamariit ölbén tartva, nedves arcát törölgetve döbrentünk rá, hogy az elmúlt hetek szünet nélküli kotkodácsolása nem csak kislányos csacsogás volt. Ígéret volt a mi számunkra, és meggyőződés — saját maga számára. Csak akkor jöttünk rá, hogy az ő fejében a valóság és a mese *tényleg* összeér. Hogy amit mond, azt *hiszi* is, és nem jából mondja.

Hetek óta a bizonyosság tudatában készülődött: az angyalok tudnak repülni. Ő angyal lesz az óvodában, tehát: fog tudni repülni. Most meg itt pityereg karácsony örömeiben.

Hogyan lehet egy földre huppant angyalt megvigasztalni?

„Nem baj, Manócska, azért nagyon ügyes angyal voltál a padlón állva is” — mondtuk neki biztatásul, majd mentő ötletként hoztátettük: „Hiszen te tartottad magasba a csillagot, amelyik megmutatta, hol lehet megtalálni a kicsi Jézust!” Gyanakodva felnézett, nem csak elhessegetni akarjuk-e a csalódását. Mi viszont egyre komolyabban folytattuk: „Mindenki csak a csillagodat nézte, azt kereste! Hiszen te mutattad meg az utat mindenkinek: a pásztoroknak, a bölcseknek, minden látogatónak!”

Annamari elgondolkodva nézett, a savanyú arcocskája lassan kerekedett. „Én voltam az útjelző?” — kérdezte nekibátorodva. „Te bizony, és csuda ügyes útjelző voltál! Az angyaloknak az is dolguk ám! Fontos dolguk!”

A kislány mintha megemelkedett volna az ölemben. Nem repült, de nem volt messze tőle. Fejében újrájátszotta az előadást, s kibökte az óvatos végeredményt: „Akkor mégiscsak igazi angyal voltam...”

Én biztos vagyok benne, hogy az volt.

S a szemébe nézve arra is rájöttem, hogy nem csak az óvodások lehetnek igazi angyalok.

Igaz, repülni mi sem tudunk.

De az útjelző csillagot... azt mi is magasra tarthatjuk.

Hóangyal

A szerző meseíró, szerkesztő.

— Már nagyon várom a fehér karácsonyt! — sóhajtott pizsamában az ablaknál álldogálva Juli.

— Biztos nem jobban, mint én! — pillantott fel könyvéből a testvére, Kata.

— Akkoj is én vájom a legjobban! — toppantott indulatosan Máté, a kisöccsük.

— Ne veszekedjétek, drágáim! Azt mondták a rádióban, hogy éjszaka biztosan esik majd a hó. Szép hóangyalokat csinálhattok a kertben — békítette a testvéreket az anyukájuk.

— Hányat kell még aludni? — kérdezte Máté.

— Már csak egyet, mindig elfelejtet? — fortyant fel Juli.

— Ne dühöngj, Juli! Máté még nem tud számolni. Te sem ismered a számokat ennyi idős korodban!

— De igenis ismertem! Sokkal nagyobb és okosabb vagyok, mint Máté!

— Ha okosabb lennél, nem bántanád folyton az öcsédet csak azért, mert kisebb, mint te! — fordult hozzá anya. — De most már ideje aludni. Reméljük, reggelre tényleg leesik az első hó! Jó éjszaka, drágáim!

A szomszédban Cimpa úr izgatottan hajtogatta össze a tervrajzát, aztán még órákig bütykölt valamit a műhelyében. Feltaláló volt, és nem nagyon szerette a szomszéd gyerekeket, mert túl hangosan játszottak, és zavarták a munkájában.

— Majd adok én nektek fehér karácsonyt! De azt biztos megemlegetitek! Nem fogtok itt nekem álló nap kiabálni a kertben! Ilyen hóradírt még nem látott a világ, amit én most megalkottam! Egyetlen szempillantás alatt eltünteti a havat a gyerekek alól, aztán majd angyalokodhatnak a sárban! Kíváncsi leszek rá, mit kapnak az anyuktól a sáros ruhájuk miatt!

Másnap verőfényes reggelre ébredt a világ, csak úgy szikrázott a nap a friss hótakarón.

— Gyorsan öltözzünk föl! — kapkodott Kata.

— Kéjem a kesztyűmet! — türelmetlenkedett Máté.

— Juhéjj! — ujjongott Juli.

A testvérek rekordsebességgel kapkodták magukra a ruháikat, és kivágtattak a kertbe. Anyjuk mosolyogva nézte a boldogan kurjongató kis csapatot az ablakból. De Cimpa úr a szomszédban dühösen a távirányító után kapott. Arra utasította a hóradírt, hogy tüntesse el a gyerekek alól az összes havat.

— Csináljunk hóangyalt! — kiáltotta Kata.

— Három hóangyal egymás mellett, gyönyörű lesz! — lelkesedett Juli.

— Mi az a hájom? — értetlenkedett Máté.

— Majd meglátod, gyere, feküdjünk le a hóba! Egy, kettő, három! — nevetett Kata.

A gyerekek egyszerre huppantak a földre. Puha hótakaróra számítottak, de egy kicsit keménynek bizonyult. „Mi ez? Nem is hó? Hova tűnt? Ez csak sár. A sárban tapicskolunk? Jaj, mit szól majd anya, ha meglátja a ruháinkat!”

Anya az ablakból figyelte a hangos csapatot, akárcsak Cimpa úr. Azt is látta, hogy a hallgatag szomszéd irányította azt a különös gépet, ami egy szempillantás alatt eltüntette a hótakarót. Egyáltalán nem haragudott a gyerekekre. Annál inkább a szomszédra. Kinyitotta az ablakot, és halkán kiszólt.

— A ruha miatt ne aggódjatok! Láttam, hogy Cimpa úr tüntette el a havat valami rémes kütyüvel! Nem tudom, miért ilyen gonosz...

A gyerekek először szomorúan bámultak egymásra, nem értették, miért rontotta el a szomszéd bácsi a játékukat. A nap váratlanul elbújt a felhők mögé, és hatalmas pelyhekben hullani kezdett rájuk a hó. A testvérek a szájukkal próbáltak elkapni egyet-egyét. Újra önfeledten kacagtak. Cimpa úr viszont egyre dühösebb lett.

— Már megint esik ez az átkozott hó! Meg kell várnom, hogy befedje a földet...

Chili, a kiséger, a gyerekek barátja is látta, amikor a hóradír eltüntette a hótakarót, és nagyon mérges lett rá. Chili amilyen kicsi volt, olyan bátor.

— Nem szégyelled magad? Elrontottad a gyerekek játékát! — dörrent rá a nagy gépre.

— Én csak a parancsot teljesítettem! — dadogott zavartan a masina.

— Meglátjuk, teljesíted-e most is! — fortyogott tovább Chili, és teliszórta a gyorsan növekedő hótakarót mindenféle limlommal. Két cimborája, Pityóka és Puliszka is segített neki.

Amikor Cimpa úr észrevette az egereket, még dühösebb lett. Vörös arccal nyomkodta a távirányítót, de a hóradír nem engedelmeskedett. Végül Cimpa úr kirentott a szobából, és ráförmedt a hóradírra:

— Ha nem hajtod végre a parancsomat, apró darabokra törlek! Ne felejtse el, hogy én hoztalak létre! Könnyen el is pusztíthatlak!

— Nézzük, most mitévő leszel! — válaszolt egykedvűen a hóradír, majd a gyanútlanul álldogáló Cimpa úr fejére borította az előzőleg felradírozott hóhalmot.

Cimpa úr hóhoz, pontosabban szóhoz sem jutott: betömte a száját a rázúduló hórengeteg.

A gyerekek habozás nélkül elkezdtek kiásni a bajba jutott Cimpa urat, de nem boldogultak. Egyre kevesebb reménnyel lapátolták, kaparták, hányták el a havat. Végül a három egér is megsajnálta a szomszédot, aki már alig kapott levegőt. A kis állatok szorgalmasan kapirgálták a hótömböt, de hiába. Anya ismét kiszólt az ablakból.

— Gyerekek, mondjátok meg annak a masinának, hogy ő is segítsen nektek, különben nagy baj lesz!

A hóradír elszégyellte magát, és néhány másodperc alatt eltűntette a hótömböt.

Cimpa úr tátogva állt. Amikor végre megértette, hogy kiszabadult a hó fogságából, lerogyott a földre, és halkan bocsánatot kért a gyerekektől.

— Ne haragudjatok rám! Nagyon zavart a hangos játék, ezért akartam eltüntetni az összes havat a kertből.

— Mi nem hajagszunk! Játsszunk hóangyalosat! Jössz velünk, Cimpa bácsi? — kérdezte Máté, majd leheveredett a hóba, és föl-le mozgatta a karját meg a lábát, mintha csak repült volna. Kata és Juli is ott szálltak mellette. Cimpa úr először csak nézett maga elé, aztán ő is lefeküdt a hóba, utánozta a gyerekeket. Furcsa hangulatba került. Úgy érezte, szabad. És boldog. Nagyon boldog.

Délig hancúrozott a gyerekekkel a hóban, aztán elégedetten tért haza.

Éjjel nem tudott aludni. A hóradírt átalakította hókotró géppé, és sokáig bámulta a hold fényénél a négy angyalnyomot.

Amikor végre elálmosodott, és elindult az ágya felé, valami nagy fényt látott. Négy angyal szállt le az égből. Egy kicsi, egy közepes, egy nagyocska meg egy embermagasságú. Vizsgálgatták a hóangyalokat. Aztán váratlanul mindegyik befeküdt abba a nyomba, ami megfelelt a méretének. Próbálgatták a szárnyaikat, nevetgéltek, még hógolyóztak is.

Chili, Pityóka és Puliszka is kióvakodott az egérfészekből, és követtek a példájukat. Az egérek és az angyalok teljes egyetértésben játszadoztak az éjszaka közepén. Cimpa úr hosszan bámulta őket. Még pislogni is elfelejtett. Aztán megdörzsölte a szemét, és mire újra kinyitotta, eltűnt az előbbi látomás.

— Á, csak képzelődtem! — dűnnyögött az orra alatt.

Pedig mindannyian tudjuk, hogy ott voltak azok az angyalok, hiszen másnap reggel még mindig látszott a nyomuk a hóban!

A nagypapa-csillag

1963-ban született Bottonyán. Költő, író, a Bárka folyóirat munkatársa.

Nyár eleje volt, ragyogott a júniusi nap. Annabé és apa úgy döntöttek, meglátogatják nagymamát. Míg anya süteményt csomagolt, választottak egy mesekönyvet a polcra, aztán kihozták a biciklit a tárolóból. Apa segített Annabének beszállni a gyerekülésbe, a kislány az ölébe vette Zöld Ötöst, és már indultak is.

Nagymama a földszinten lakik, ezért az emeleti szobákban Annabé is ritkán jár. De aznap annyira szép idő volt, hogy úgy gondolták, ideje lehozni az emeletről a kék műanyagmedencét. Amikor beléptek nagymama egykori szobájába, Annabé meglátott egy régi családi fotót a falon.

— Ki az ott nagymama mellett? — kérdezte.

— A nagypapád — felelte apa.

— De hát nekem nem is ő a nagypapám! — csodálkozott Annabé.

— Mindenkinek két nagypapája van — magyarázta apa. — A te egyik nagypapád anya apukája, a másik nagypapád az én apukám. Csak az én apukám már nem él, ezért nem találkoztál vele soha.

— És ő most hol van? — kérdezte Annabé.

— Felköltözött a mennyországba — felelte apa.

— Milyen jó, hogy régen valaki lefényképezte, mert így én is láthatom! — mondta Annabé.

A kék műanyagmedencét együtt hozták le a lépcsőn, aztán apa felfújta a hátsó teraszon. Annabé a kis zöld locsolókannájával segített melegvizet hordani, hogy minél hamarabb fűródhessen. Pamacs, a máltai selyemkutya nem mehetett a vízbe, őt nagymama mosdótálban fürdeti, és persze Zöld Ötös sem mehetett, hiába víziló, valójában azért csak egy plüss, a plüssök pedig mosógépben szoktak fürdeni.

Amikor Annabé megunt a lubickolást, kilépett a medencéből, és odafutott nagymamához, aki a terasz padláján ült.

— Milyen volt nagypapa? — kérdezte. — Szerette Pamacsot?

— Amikor a nagypapa még élt, egy másik kutyanak volt, a Csutak — mondta nagymama. Aztán kicsit elgondolkodott, és még hozzátette, hogy nagypapa mindig úgy csinált, mint aki nem szereti a kutyákat, de amikor egyszer Csutak elveszett, azonnal beült az autójába, és egészen sötétedésig járta az utcákat. Mindenütt kereste, és amikor végre meglét, mosolyogva hozta.

Annabé és apa általában délelőtt jönnek nagymamához, ám néhányszor már voltak este is. Először két hónappal később, egy augusztus végi estén feküdtek ki a hátsó udvarra, hogy megnézzék a hullócsillagokat. Zöld Ötös akkor nem volt ott, de nagymama kiült velük a terasz padlájára, hogy együtt figyeljék az eget.

— Mama, te tudod, miért van olyan sok csillag? — kérdezte Annabé.

— Azt mondják, ha valaki meghal, eggyel több csillag lesz az égen — felelte nagymama. — Bizonyára azért van olyan sok, mert

már nagyon sokan meghaltak, hullócsillagból viszont, látod, nagyon kevés van.

— Úgy is mondhatjuk, hogy egy se — mondta Annabé.

— Most például egy se — helyeselt nagymama.

Hullócsillagot aznap tényleg nem láttak, csak egy denevért, aztán három villogó utasszállító repülőt és két műholdat, amelyek ugyanolyan gyorsan haladtak az égen, mint a repülők, de egyenletes sárgás fénnel világítottak. Újabb két hónappal később azonban, amikor nem is számítottak rá, Annabé és apa végre megpillantott egy hullócsillagot is.

November legeleje volt, hűvös, őszi idő. Ilyenkor már nagyon hamar sötétedik. Mielőtt elindultak volna otthonról, apa felszerelte a lámpákat a biciklire. Azt tervezték, hogy meglátogatják nagymamát, aztán együtt kimennek a temetőbe. De nagymamának annyira fájt a lába, hogy nem tudott velük tartani. Inkább egy nagy csokor virágot szedett a kertben, mécseseket tett mellé, és megkérte őket, hogy vigyék ki nagypapa sírjára.

— Nagypapa nem a mennyorszámban van? — kérdezte Annabé.

— Ő ott van, csak a teste van a temetőben — felelte nagymama.

— Akkor látogassuk meg! — javasolta Annabé.

Elköszöntek nagymamától, és felültek a biciklire. Annabének útközben annyira fázott a keze, hogy bedugta apa kabátja alá.

A temetőkapuban gyönyörű látvány fogadta őket. Égő gyertyák és mécsesek között sétáltak egészen nagypapa sírjáig. Ott apa odaadta a kislánynak a virágcsokrot, hogy tegye a vázába, ő pedig meggyújtotta nagymama mécseseit, és azt a gyertyát is, amelyet otthonról hoztak.

Amikor végeztek, megálltak a sírral szemben, és figyelték, hogy milyen szép.

— A mennyország messze van? — kérdezte Annabé.

— Eléggé — felelte apa.

— Akkor oda vonattal vagy busszal kell menni.

— Oda nem jár se vonat, se busz — mondta apa. — A mennyország fent van, arra, nézd csak! — mutatta.

Annabé felnézett az égre, és azonnal felkiáltott.

— Ott egy hullócsillag!

— Tényleg — mosolygott apa.

— Nevezzük el nagypapa-csillagnak! — kérte Annabé. — Biztosan ő küldte nekünk!

— Biztosan — helyeselt apa.

— Kár, hogy már lehullott — mondta Annabé.

— Kár — mondta apa is.

— De az jó, hogy együtt láttuk! Így legalább mindig emlékezni fogunk rá!

— Bizony — felelte apa. Aztán Annabéra nézett, és megfogta a kislány kezét.

Indultak haza, mert már későre járt.

Javasangyal

„Emil Cramer meghökkenően tárta ki a szemét,
mert észre se vette, hogy lehunyta az előbb.”
(Ray Bradbury)

1975-ben született Pécsen.
Költő, kritikus. Legutóbbi
írását 2014. 11. számunk-
ban közzöltük.

Az elfogadásról

— Honnan tudjam, hogy veled beszélgetek, nem pedig magamat szólongatom? — kérdeztem óvatoskodva.
— Én nem kételkedem a létezésedben. Te miért nem fogadsz el engem? — csodálkozott az angyal.

A látásról

— Azért nem látsz sehol, mert mindenhol ott vagyok — mondta az angyal. — Ha képes leszel *mindent* látni, engem is észreveszel.
— S ha csak téged pillantalak meg?
— A mindenség tárul föl előtted.

A testről

— Mire való a test? — kérdeztem. — Ölelésre? Alkotásra? Munkára? Játéokra?
— Létezésre — felelt az angyal.

A virágokról

— Gyönyörűek a rózsáid — szólt elismerően az angyal. — De ne felejts el fényeket is ültetni a kertbe.

Az anyagról

— Mire való az anyag? — kérdeztem.
— Hogy *éljen* — felelt az angyal.
Később hozzátette:
— A test se más: sűrűbb lélek.

A szerelemről

— Honnan ismerem fel a szerelmet? — kérdeztem.
— Hogy nem lesznek kérdéseid, csak válaszaid; azután már válaszaid sem maradnak, csak te és ő; végül eltűnsz te is, és ő is, még Isten is, mert mindannyian feloldódtok egy személytelenül boldog jelenlétben — derült föl az angyal *hiánya*.

Istenről

— Hol találom Istent? — kérdeztem.
— Ahol keresed — felelt az angyal.

A békességről

— Néha végtelen békességet érzek. De csak pillanatokig tart — keseregtem.
— Ne fuss az óramutató után, nem oly panorámás az ő útja. Maradj a pillanatban! — tanácsolta az angyal.

A szavakról

— Néha azt érzem, a szavaim bölcsebbek nálam — borongtam.
— Mert ezek nem a te szavaid — intett az angyal.
— Ezért nem tudok úgy élni, ahogy az írásaim tanácsolják?
— Inkább mert írsz, ahelyett hogy élnél.
— Akkor hát ne írjak?
— Írj úgy, mintha élnél; és élj úgy, mintha írnál — hagyott magamra az angyal a mindenséggel.

A zenéről

— Egy másik világ anyanyelve — mondta az angyal a zenéről.
— Azért nem értjük?
— Azért tartjátok gyönyörűnek.
— Mesélj arról a világról! — kértem.
— *Istendimenzió* — mondta az angyal, és gyöngéden álomba dúdolt.

A szeretetről

— Szeresd... — mondta az angyal.
— Kit? — kérdeztem.
— Szeresd, még mielőtt tudnád, kit — fejezte be a mondatot az angyal.

A jelenlétről

— Kinek a jelenléte vagy? — kérdezte az angyal.
Azóta gondolkodom a válaszon (mert azóta tudom a választ).

A tanácstalanságról

— Mit tennél a helyedben? — kérdezte az angyal mindig, ha tanácstalannak látott.

A fényről

— Kisütött az Isten! — ujjongtam a felhők elvonultán.
Az angyal az elégedett tanítók arckifejezésével bólogatott.

A felhőkről

— Ha felhők takarják el a napot, se félj: Isten takarja el Istent — szólt az angyal új tanítása.

A fákról

— Mi a fák titka? — révedtem el a liget szépségén.
— Ha tőlük kérdezed, megsúgják — mosolygott az angyal.

A tengerről

— Nem kell a víz felszínére tapasztanod a füled, hogy halld a tenger szívverését — mondta az angyal.
— Mit értesz ezen?
— *Mindent.*

A félelemről

— Ez az, amit Istenen kívül mindenki tud — mondta az angyal a félelemről.
— És mindenki rosszul — tette hozzá később.

Az örömről

— Öröm jelzi, ha jó úton jársz — mondta az angyal.
— És az ember mindig örül, csak nem veszi észre — tette hozzá később.

A tisztaságról

— Addig vagyok tiszta, míg be nem piszkollak — mondta az angyal, a nevében.

Rólad

Amikor rólad kérdeztem, az angyal a boldogságommal válaszolt.

Virág utcai angyalok

Halmi Tamásnak

1971-ben született. Író, szerkesztő, a Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziumának az igazgatója Pécssett. Legutóbbi írását 2014. 1. számunkban közöltük.

Az utóbbi napokban, hetekben az égiek mintha játszadoztak volna velem. Akárhányszor kimentem a kertbe dolgozni, pár percen belül eleredt az eső. A felhők mintha összebeszéltek volna, pillanatok alatt összepofozkodtak a fejem fölött. A mennyei ornamentika, mint valami hirtelen jött művészettörténeti korszakváltás, a gótika világosságából a román vaskos sötétségébe csapott át. Nagy émelységessé vált az ég, s a sötét felhőkből az esőcseppek egyre intenzívebben áztatták a kertet.

Kezemben a sövényvágó olló egy darabig minden reakció nélkül dolgozott tovább a levendulásban. Egyedül voltam. Gondolataimat kikapcsolva dolgoztam, amíg lehetett. Élveztem, ahogy lassan átnevedesedett az arcom, a kezem: ahogy a természet a birtokába vett. Régi, paraszti őseimnek megérzett, megörökölt, s legfőképpen sohasem tanult mozdulataival vágtam az illatos növényt. Száz tő. Nem kevés, pláne így esőben. De nem akartam feladni. A vége persze mindig az lett, hogy bemenekültem a kert végi faházba, ahol a felhasogatott tűzifa társaságában bosszankodtam egy jót a félbehagyott munka látványán.

Ez a kis építmény amúgy rendszeres menedékem, kedves otthonom volt, messze az utca frontjától, fáktól árnyalt, eldugott zug. Ide csak az jött, aki ide akart jönni. Csak úgy ide tévedni nem lehetett. A bejárata előtt mélybordó pompájában ácsorgott egy sokat látott vészilvafa, amely tavasszal rózsaszín virágesővel terítette be a zöld nyugalom kárpitját, a pázsitot. Nem messze onnan nyújtogatta apró ágait legújabb szerzeményem, egy pinea csemete. Kertész barátom azzal kecsegtetett, hogy pár éven belül sudár mandulafenyő lesz belőle. Hittem is, nem is. Szememmel mindenesetre gyakran simogattam végig fiatal hajtásait, mintha ezzel akartam volna ösztönözni a növekedését, s olykor abban a hitben éltem, hogy ténylegesen tettem is.

Itt ültem hát hétről-hétre a nyitott ajtóban és vártam, hogy alábbhagyjon a zivatar. Hallgattam az esőcseppek koppanását a leveleken, s némán törtem a diót, amely nagy kupacokban várta, hogy enyhítsem vele bánatomat. Komótosan, minden ideges, kapkodó mozdulatot kerülve dolgoztam és teljes figyelmemet arra összpontosítottam, ahogy szétreccsennek kalapácsom alatt a barna maghéjak. Volt ebben valami megnyugtató. Csak valahogy az agyam hátsó zugában mocorgott valami kötelességféle érzés, amely nem hagyott békén, s tönkretette váratlanul jött lelkigyakorlatomat, s egyre sorvadó reménnyel gubbasztottam árvaságomban.

Legutóbb, amikor megint a megszokott s agyonázott száműzetésemet töltöttem a faházban, meglepő felfedezést tettem. Ahogy

ott ültem az ajtóban a Garai Pista bátyámtól örökölt kopott, szétnyitható faszéken, s dűhhullámokat lövellve igyekeztem elállítani az esőt, arra lettem figyelmes, mintha valakik sutyorognának a közelben. Némi nyújtózkodást követően két, piszkosfehér szárnyú angyalon akadt meg a szemem, akik fázósan húzódtak be a tornácomra, az eresz alá. Szárnyukat a hátukon összehúzza várták a zivatar végét. Miközben beszéltek, szájukból a szavak melegen, kékes szürkén jöttek elő, mint a cigarettafüst. Olyan volt ez, mint a tükörre csapódó párás lehelet. Szemük olvadó gyémántként lánholt, alakjuk pedig meglepően kicsi volt, és valami lilás köd vette őket körül. Egy-egy könyvet tartottak a kezükben, és akármilyen furán is hangzik, de verseket olvastak fel egymásnak. Nem törődve a hirtelen jött viharral, teljes átszellemültséggel merültek bele a strófák poétikájába.

A látvány annyira bizarr volt, hogy percekig meg sem lepődtem a megjelenésükön, sőt igyekeztem még levegőt sem venni, hogy elcsípjek néhány mondatfoszlányt felolvasásaikból. Biztosra vettem, hogy észrevettek, de úgy tűnt, nem törődtek velem, hogy megláttam és kihallgattam őket. Sőt, mintha kifejezetten ez lett volna a szándékuk, mintha azt akarták volna, hogy észrevegyem őket. A váratlanul megtapasztalt mennyei derű teológiája áradt szét bennem. S bár korábban nem éreztem betegnek magamat, a jelenettől teljesen megfiatalodtam. *Úgy látszik, az irodalom akkor is gyógyít, ha nem vagyunk betegek.*

Mire újra rájuk pillantottam volna, már sehol sem voltak. Teljesen elbizonytalanodtam. Csak a képzeletem játéka lett volna az egész? Hiszen még arra is emlékeztem, hogy az egyik fiú volt, a másik pedig lány... ha egyáltalán az angyaloknak van neme. De ez is csak egy érzés volt. A mennyiség és a milyenség valahogy nem volt kompatibilis fogalom velük kapcsolatosan.

Akárhogy is, a kedvem kivirágosodott, kivilágosodott, akárcsak az ég, s én értetlenül, mégis valami új, eddig nem érzett lendülettel vettem bele magamat a munkába. Órákig dolgoztam szótlánul. Már alkonyodott, amikor a kora őszi hűvös bekergetett a házba. Amikor a tornácon ledobtam a csizmámat, meglebbent a lábam alatt valami. Lehajoltam érte, s hamarosan mosolyogva álltam ott a kezemben egy kisebb, fehér tollpíhével.

'56 karácsonya

A szerző előadóművész, Németországban él. Legutóbbi írását 2014. 8. számunkban közöltük.

Mikor kijöttem a hentestől, akkorát estem a jeges lépcsőn, hogy majdnem eldobtam a teli cekkert. Herz bácsi nem hiába szögelte sűrűre a bakancsom talpát jancsiszöggel. Éppen egy hete mondtam a Mamának, hogy így most már sosem kopik el a cipőtalpam. Avval azért nem dicsekedtem, hogy ha a szöges bakancsban svungot veszek, végigcsúszhatom az iskolafolyosót. — Na meg szikráztatni is lehet vele a kövön. Azért hagytam, hogy a verekedős Bogdán ronggyá rúgja a gumisarkú cipőjét, mikor utánozni akarta a szikrarúgást. Nem mondtam neki, hogy ez csak fémmel megy. Egyébként Herz bácsi nem kért pénzt a szögekért, mert tudta, szegények vagyunk. Persze ő se volt egy Rócsild, de a pincében, ahol lakott, a meleget ingyen kapta a kazáncsótól, ami az ágya mellett vezette a forró vizet. Meg Kócos is melegítette éjjel a lábát.

Szóval, visszatérve a húsbolt elé; feltápászkodtam, s levertem magamról a havat. Közben vigyorgtam, mert még jobban kiröhögik az embert, ha dühös képet vág. Visszapakoltam a szétszórt ennivalót a szatyorba. A kétforintos kolbászt — ami nagypapának lesz karácsonyra — még időben elkaptam Kócos elől. Kárpótlásként azért törtem neki egy darabot, majd megszámloltam a pénzt, megvan-e még a visszajáró. Kiló kenyér három forint, két kiló a kolbászból, az négy, a csecsemőtej, amit én kapok jegyre a tbc miatt, az egy ötven lesz.

Mire hazaértem, mama már összevarrta a száraz kenyérhéjjal tömött zsákot, és feladta a disznónak a nagypapa címére. Nem kellett messzire vinni, mert a postához tartozott a szolgálati lakás. Azért lakhattunk ott, mert mama vezette a hivatalt. Még mindig jó szaga volt a belső falaknak, mert a háború előtt ez még kocsma volt. Az utcai fal helyett vasrolóval zárt üvegajtók szolgáltak, ezért nappal is égetni kellett a villanyt. De éjjelente nagyon szerettem hallgatni a hóvihart, mikor a mérges szél rázogatta a sorozat lyukasztotta redőnyöket. Azok a lukak úgy kerültek oda, hogy egyszer egy szovjet golyószóró mérges lett, mert zárva volt a kocsma, mikor ihatnékja volt a vörös csillagos gazdájának.

Este már minden kész volt a hajnali indulásra. Mama még meghallgatta az időjárást a rádióban. Megnyugodott, hogy vasárnapra csak kellemes havazást mondott a Dunántúlra, hófúvás nélkül. Az ágyban még végiggondoltam az ajándékokat. Pajtás legfeljebb kap majd egy darabot a kétforintosból, ha már Kócos is evett belőle. Nagypapának úgyse fog feltűnni, mert a két kiló igazán soknak látszik. Mílnak, a nagykedvű kandúrnak nem kell ajándék, mert jobban szereti a saját maga fogta frisset.

Csak azt sajnáltam, hogy Imre nagybátyám nem lehet közöttünk. Éppen egy hónapja üzent külföldről, mert a lövöldözés után elmenekült. De csak azért, mert mint a legfiatalabb tisztre, ráfogták, hogy

rossz irányba fordította a lövegtornyot. Ezért, ha itthon marad, felakasztják. Azt meg ki szeretné? — persze, hogy elment. De nagypapa nagyon várja, hogy karácsonykor üzenjen a rádióban. Mama hiába mondta neki, hogy szenteste nem beszélhetnek egyszerre százezren.

Éppen erre gondoltam, mikor már csörgött is a vekker. Hiszen nem is volt még éjszaka! De egy órával később már frissen szálltunk át a Körtéren a hévről a hatvanegyesre. A zöldszerelvényen szerettem hazavillamosozni, mert csak két kalauz volt a négy kocsihoz. Így a Hengermalom utcáig csak kétszer kellett átszállnom az üresbe, ha a harmincöt fillért meg akartam spórolni.

Mikor kiindult a vonat a pályaudvarról, rögvest előkerültek az elemóziás kosarak az egész szerelvényen. Az utasok ették a sonkát, kolbászt, és pucolták hozzá a kemény tojást és vastagon szelték, zsírozták a kenyeret. Csak pár pillanatra állt meg a kéz, mikor a vonat a hegy alatt haladt. Mikor az alagútból újra világosba értünk, a paraszt néni mellettem nagyon forgatta a fejét, hogy hová lett az éppen megpucolt tojása? Tőlem forgathatta — nekem csukva volt a szám...

Mikor befutottunk a Kelenföldre, úgy nézett ki a szerelvény, mint-ha egy háborús vonat érkezett volna a Délből, ahol a frontról térő katonák végre enni kaptak.

Aztán fütyült a vasutas, a kocsikkal együtt mozgásba jöttek a borosüvegek és a demizsonok is. Budaörs mellett már néhány kupéból kiharsogott a nóta a sertéshizlalda felé. A havazás miatt csak az elfutó akácfákat és a villanydúcokat lehetett látni, de tudtam, hogy a szürkeségben ugyanúgy guberálnak a varjak a szántón, mint ahogy a Jóisten tanította nekik.

A kupében is lett volna látnivaló, de elaludtam, és csak Fonyód felé keltett fel a mama. A Máriai állomástól átgyalogoltunk a keresztúri vasútig, ahonnan aztán fapadossal érkezünk Kéthelyre.

Mikor kiszálltunk, rögvest meglátott a Remény. Egy pokróc volt a hátán, s azonmód hozzánk szaladt volna örvendezni, de a szekérhez volt szerszámozva. Nagypapa felpakolta a málhánkat, s egy óra múlva már hazaértünk. Megöleltük egymást Pajtással, majd az istállóba mentem köszönni a tehénnek, borjúnak és a negyven nyúlnak, de lehet, hogy néhányan észre se vettek a ketrecükből. Bezzeg a disznó már az ól ajtajára könyökölve vigyorgott. Azért volt olyan boldog, mert őt nagymama anyának szánta. — Megnyugtattam, hogy a kenyérzsákja útban van.

Időközben besötétedett és a hó is újra eleredt, ezért a konyhába mentünk, ahol már égett a petróleumlámpa.

Vacsora után nagypapa nem mesélt a hajdanvolt muszka háborúról, hanem a telepes rádió keresőgombját tekergette, hogy meghallgassa a Szabad Európát. Olyan zajt csapott a szerkezet, hogy Milu — aki időközben megjött — felborzolta hátán a szőrt, és bemászott a priccs alá.

— Zavarják Szombathelyen — mondta nagypapa, de azért reménykedve hallgatta a rádió recsegését. Elálmosodtam. Később a tiszt-

taszobában mennyei volt bebújni a dunyha alá, ahol már meleg szeretettel várt a sütőből kivett két téglá.

Reggel kéken szikrázott az ég, de Zala felett már csak a kedvező szélre várakoztak a Somogyba készülő hófelhők. Én még éppen az éjjel esett havat hánytam az udvaron, hogy itatni lehessen a vályúnál, mikor átjött Maklári Gyuri, a haverom. Elújságolta, hogy a mamája szabadföldre ment a tanítóval, s ezért most az apja kénytelen lesz egy másik anyát keresni a házhoz, mert nem győzik ellátni az állatokat. Pláne, hogy szerződéses bikát is nevelnek. Közben vi-gyorgott. Megvigasztaltam, hogy fognak találni asszonyt, mert tudják a faluban, hogy a bika nagy pénzt hoz a konyhára. De gyorsan kellemes karácsonyt kívántam Gyurinak, mert nagypapa már befogott. Egyébként itt nem volt mód a lovaknak a téli csengőhordás. Hiszen csak a szekerünk lett most szánkó, mert becserélte a kerekeit kétoldalt egy-egy vékonyabb, felgyalult végű gerendára. Remény is megvetően vette volna le a nyakáról a csilingelő, úri paripának való ékességet.

Felmentünk a Sári hegyre lehozni egy kishordó bort, karácsonyfát, miegymást. Alighogy beálltunk a pincéhez, éppen meghozta a havat a reggel látott felhőkkel a szél, de azért még rá lehetett látni a Balatonra. Remény beállt a diófa alá, csupán megszokásból, mert most lomb helyett csak a pokróca védte. Nagypapa körbejárta a pincét, majd eltartott, míg mindent a szánkóra pakoltunk. Utoljára még leaggatta a tíz fűrt otellót a négy fehérrel, akik már a szüretkor tudták, hogy karácsonyig rafián fognak lógni a pincegerendáról, mint a denevérek.

— Azért fejfelé, hogy ne érjenek egymáshoz a szemek — mondta nagypapa, mikor megkérdeztem.

Hazafelé Remény röhögve húzta a szánkót a könnyű teherrel, mert eszébe jutott, hogy micsoda ehhez képest az őszi trágyahordás a kerékagyig sáros csapáson.

A hegyen elszaladt velünk az idő. Éppen a félnégyes Somogyszobi vonat fütyült, mikor Remény a jászla elé került az istállóba. Majd Új-lak felé is elkattogtak a kerekek az állomásról, s végleg csend ült a tájra. A kutyák se ugattak, nehogy felijesszék a Kisdedet, ha netán korábban érkezne.

Már csak pár eltévedt hópehely kereste helyét, de azért tisztára söpörtem a ház előtt az utat, hogy el ne essenek a betlehemesek.

Később visszavittem a ciroksöprűt az istállóba, és boldog karácsonyt kívántam az állatoknak. Szerintem csak a ló meg a tehén értette, mert a disznó, amikor felkerestem, két lábbal a vályúban állt és úgy ette a főtt krumplit. Épphogy csak röhögve felnézett.

Éppen akkor szólt ki mama, hogy megjött a Jézuska, de mielőtt bejövök, mossak kezet. Örültem, mert tavaly tovább tartott, míg nagypapa helyire faragta baltával a karácsonyfát. Most is nagyon szép volt, egészen a gerendáig ért. A piros szőlőfűrtök a fa egyik oldalán kapaszkodtak közel a törzshöz, a fehérek meg a másikon csüngtek meg-

hatódva. — A szaloncukrok valamikor még a díszruhában lógtak az ágról, de ma már sejtelmem sincs, hogy mit rejteget a csillogó külső. — Elénekeltek a *Menyből az angyalt*, aztán mentünk vacsorázni a tisztaszobába. Milu nem kért, biztos máshol evett. Pajtás persze szokása szerint, már a levegőbe kapta el a csontokat. Vártam, hogy mikor csinálunk helyet a betlehemeseknek, de nagymama mondta, hogy idén nem járnak felénk, mert kevesen vannak. A pásztorok fele elszéledt az állatokkal együtt, és a három király is eltéveszthette a járást valahol a határvidéken. Sokan meg családostul idegenben vándoroltak, hogy ott várják a Kisjézus születését, na meg a további évtizedeket.

A rádióban szép templomi zene szólt, míg az éjféli misére készültünk, de ahogy kiléptünk a kiskapun, már vad recsegésbe torzult az orgonaszó. Nagypapa a készülék mellett várta, hogy hátha meghallja fia üzenetét a pokoli hangzavaron keresztül.

Pajtás már csak daczból sem jött velünk a misére, mert tavaly nem engedték be a templomba, mikor utánunk szökött. Talán mert mezítláb volt — gondolta.

Szép volt az éjszaka, mikor az éjféli misére ballagtunk. Útközben nagymama elmesélte az első karácsonyát, mikor frissmenyecske volt, és éppen karácsonyra kapta meg nagypapa első levelét tizenhatban a muszka frontról.

Ahogy a templomban beültünk a padba — én persze a legszélére, mert így közvetlen az oltárra látok — egy pillanatra be kellett hunyni a szemem. A tűlevél és a frissgyanta illatától úgy éreztem, mint ha a fenyvesben lenne a szentmise. Angyalok imádtak a jászol körül, és ott heverésztek az erdei állatok. De eltűnt a varázslat, mert utolsóként kondult a harang, mire felzúgott az orgona megszentelt zenéje. Muzsikája kihallatszott a Kisjézust köszöntők énekével a templomból, és továbbgördült a falun, végig a berekig. Még a mezei nyulak is hallhatták volna, ha ébren vannak. Aztán egy darabig a ministránsokat néztem. Itt is olyan piros vállkendőjük és szoknyájuk volt, fehér karinggel, mint Budán az én misés ruhám a Szent Adalbert templomban.

Maklári Gyuri ma nem volt köztük az oltárnál. Ő a jobboldali soron lógatta fejét a bikakedvelő apja mellett, aki bicskával faragott arccal meredt az oltárra. Gyuri érdekesebbnek vélte a lábait, mert azokat bámulta. Még csak nem is harangozott velük. Végre a mise végén még mindnyájan boldogan elénekeltek az Ő gyönyörű szépet. A nótázás alatt az ember belülről szinte érezni vélte a meleget a szíve táján.

Közben, haver módra átnéztem Gyurira, de ő csak bámult maga elé — talán felé lobbant egy közeli gyertya füstje, az marta a könnyeket a szemébe. Biztos most döbönt rá, hogy tavaly ilyenkor itt ült mellette a mamája, és most nem érti, hogy mért ment el csak úgy? Hiába is kérdezte a mise alatt a Kisjézust. De aztán eszébe juthatott, hogy honnan is tudná a ma született pici Megváltó megmondani, hiszen még nem tud beszélni.

BUCZKÓ DÓRA –
LENDVAI CSENGE

Lackfi Jánossal

Mikor játszott fontos szerepet életében a hite? Volt-e olyan helyzet, amikor nagyon fontos volt az, hogy hisz?

Egy francia pap azt mondta, a Gondviselés olyan, mint egy ejtőernyő, mindenkinek ott van a hátán, de aki nem nyitja ki, sosem veszi ezt észre. Én tizennyolc évesen, felnőtt megtérőként, valamivel az esküvőm előtt ismertem fel, hogy ez a csomag ott van a hátamon. Persze ne felejtjük az ezzel párhuzamos felfedezést sem: mármint hogy mindannyian zuhanunk, és mihelyt nem figyelünk az ejtőernyő-dologra, hanem magunktól próbálunk kapálózni, menekülni, akkor szabadesésünk folytatódik. Vagyis megtanultam, hogy folyamatosan a hit függvényében kell átgondolni minden napomat és tettemet, így próbálok élni azóta is. Megtapasztalom viszont, milyen könnyen rutinná válhat a hit, és távolodom el tőle a saját kényelmem szolgálatában. Rengetegszer menekülőre fogom, mint Jónás próféta, pontosan tudom, hogy Ninivébe kellene menni, és mégis valami furfangos fedezéket keresek inkább, szenvedélyt, függést, mely esetleg ártatlannak látszik, de a fontosabbtól (Istentől, a másiktól) mégis elvon. Szóval nem csak kegyes duma, hogy minden egyes reggel fel kell venni a keresztet!

Mint ötgyerekes apa milyen eszközökkel tudja átadni gyermekeinek a keresztény életszemléletet és a keresztény élet szépségeit?

A misére járás és az esti imádság fontos alapkövei közös hitéletünknek. Hirtelen megnőttek a gyerekek, a legidősebb huszonegy éves, a legkisebb tizenegy. Ezzel párhuzamosan éreztük, hogy a kicsi koruktól hagyományos esti imaalkalmak kiüresednek, pusztá szokássá válnak vagy a beszéd egész másfelé kalandozik. Félig-meddig bántuk csak, mert ilyenkor van mód beszélgetni, de az imaidőt mégiscsak felfalták a melléktémák. Úgyhogy egy ideje minden napnak van imafelelőse (kapóra jön, hogy heten vagyunk), aki saját ízlése szerinti zenét, szöveget, interjút, verset, képet hozhat, és irányítja a szokásos részek, a napi evangélium, a kötött imák, a hálaadás menetét is. A gyerekek örömeinkre nagyon komolyan veszik ezt, és sok szép élményt kaptunk már tőlük. Akinek persze éppen hullámvölgyben van a hite, és nem szívesen jön imádkozni, annak a döntését is tiszteletben tartjuk. Különben a hit szinte mindennel kapcsolatosan előkerül, beszéd tárgya, nem tartozik afféle szégyenlősségi zónába. A kertben nőtt karalábétól a pénzügyekig és a párválasztásig mindenhez hozzá tud szólni a Jóisten, már ha beengedjük gondjaink közé.

Mit gondol, hogyan lehetne a fiatalokat a hit felé terelni a modern világban, ahonnan kive-

Sokat segítene, ha mi, keresztények tudnánk változni, és kevésbé lennénk savanyúak, érzéketlenek, saját igazunkban megátalkodottak. Ha tudnék nyitottan közeledni a másikhöz, nem úgy, mint a farizeus, aki egy szempillantás alatt leméri egy képzeletbeli cols-

szett az, hogy keresztény életet élni jó?

tokkal, hogy az adott vámos mekkora bűnös, hiszen ezt is, azt is, amazt is tette... Hanem meghallgatva őt, érdeklődve sebzettségei iránt, saját nyomorult, belső küszködésem tudatában. Sokszor még saját családukbán sem tudunk felülkerekedni tetszési vágyunkon és hatalomvágyunkon, ezért eltitkoljuk gyengeségeinket, és kíméletlenül „rárepülünk” a másik hibáira. Márpedig ez nem egy vonzó kereszténység-kép a kívülállók számára. Nyitott, befogadó közösséggé kell lennünk, közel kell lépnünk a többi emberhez. Ez irgalmatlanul nehéz, pedig megéri.

Mindig közvetlen, vidám személyiségnek ismertük meg, honnan meríti az állandó jókedvét, optimizmusát?

No, megvannak azért a belső nyavalygásaim, hisztijeim, búskomorságaim, szívfájdalmaim, vívódásaim. Ha Jézusnak pokolra kellett mennie, akkor mi miért úsznánk meg? És ha elkerüljük a fájdalmakat, ha nem kelünk át rajtuk, mint a (vér)Vörös-tengeren, akkor féltő, hogy afféle fogyasztói véglények maradunk, a sok tuti cucctól észre se vesszük, hogy élünk. De persze életem jelentős részében, ha kis harcimat megküzdöttem, valóban jókedvű emberke vagyok, lányaimat halálra fárasztom szóvicceimmel, és legtöbb munkámat is, legyen az konyhabútor-készítés, írás, fellépés vagy műfordítás, nagy kedvvel, habzsolva végzem. Különösen fontosnak tartom, hogy az irodalommal kapcsolatban örömteli, jókedvű művekről is szó essék, mert sokszor az az érzésünk, mintha a magyar könyvben az összes verset ugyanaz a búbánatos szakállas bácsi írta volna. Nos, ennél jóval színesebb, izgalmasabb, elevenebb a kép.

Az Ön hivatása nem teljesen hétköznapi. Mennyire hat ez ki a mindennapi és a valószínű életére, az istenkapcsolatára?

A sokféle, változatos feladat, utazgatás (évi kilencven-száz fellépés) mozgalmasabbá és kuszábbá is teszi az életem rendjét, mint amilyen egy nyolc órát dolgozó hivatalnoké. Bár manapság azért ritka, ahol ilyen patikamérlegen lenne kidekázva a munkaidő... Amúgy is rendszertelen alkat vagyok, tehát meg kell küzdenem a rendszer istenkapcsolatért. Sok mindennel próbálkoztam, a zsolozsmától a belső imáig, a rózsafüzértől a lectio divináig, mind-mind egy-egy korszakot jelentettek. Amúgy persze az irodalomért is meg kell küzdenem, ha nem akarok szenteltvízzel hígított valóságot ábrázolni, de azt se szeretném, ha a hit kimaradna írásaimból.

Mikor és honnan jött rá, hogy írói pálya a hivatása? Ebben mennyire segítette a hite?

A választásban semennyire. Nem vallásos családban nőttem fel, de valami mélyről jövő istenhit volt bennem, igaz, volt közvetlen rokon, aki erről le akart beszélni. Azt azonban inkább csak homályosan éreztem, mit is keresek, mit is vár tőlem az Isten. Mire a katolicizmust választottam, a szakmámban már elindultam. Mindamellett szavakkal dolgozom, és mint bármely emberi tevékenységhez, ehhez is elkel a Szentlélek sugalmazása. Van valami megfoghatatlan abban, ahogy a holt betűcsoportok energiái egyszerűen összeadódnak, sugárzani kezdenek. Persze ezekkel a mágikus pillanatokkal nem sokra megyünk, ha nincs bennünk a szakmai eljárások begyakorlásához szükséges alázat. Aki rövidtávú futó szeretne lenni, gyúr-

jon fel magára száz kiló izmot, úgy álljon oda a benga állatok mellé, különben nem sokra megy az (amúgy Isten-adta) tehetségével.

Őn a magyar nyelvvél, szavakkal dolgozik nap mint nap. Hite megélésében szakmája talán az imádkozáshoz áll a legközelebb. Az Istennel való beszélgetés során előjön-e írói kreativitása? Szokott-e esetleg versekben imádkozni?

Annyi típusú imádság után és mellett most egy ideje Jézus-naplót vezetek, úgyhogy a mesterségem a legváratlanabb módon jött segítségemre. Számítógépen levelezek Jézussal, még ha ez személytelennek is tűnhet. Számomra viszont eleven tapasztalat, hiszen sok kedves ismerőssel is napi email-váltásban állok. A túlzott irodalmiaskodást a naplóban igyekszem kerülni, mert ha sokat vacakolnék a szövegek kidolgozásán, az már nem az Istenről szólna, hanem az írásról. Nyersen sem hagyom ugyanakkor a szöveget, hiszen az sem én lennék. Volt egy korszakom, mikor nagyon szigorú voltam magammal, ha „páváskodni”, irodalmazni kezdtem Isten jelenlétében, hiszen ez afféle gyerekes tetszeni vágyás, melyen ő úgyis átlát. Ma már elnézőbb vagyok, ha jön egy metafora, egy ötlet, megragadom, de igyekszem nem elmerülni a tetszelgésben. És van például egy imaformám, amikor végtelenített dicsérő vagy kérő zsolnárokat gyártok szóban, ekkor viszont szinte örömet lelem a leleményességben, igyekszem a világ egyes részleteit minél színesebben az Úr lába elé hordani.

Volt esetleg olyan fordulópont, ahol az élete gyökeresen megváltozott és ebben hite is részt vett?

Ó, hát hogyné, életem alapvető döntése egy időben jött a megtéréssel. Húszévesen lettem elsóáldozó, mégpedig az esküvőmön, amikor feleségül vettem huszonhárom éve hű társamat, Julit. Ez minden későbbit meghatározott, azt, hogy sok gyermekünk lett, azt, hogy reménytelen helyzetekben számtalanszor hagyatkoztunk örült módon a Gondviselésre, és miközben mindenki a fejét fogta vagy minket szapult a rossz döntésünk miatt, egyszeriben minden megoldódott. Kinyílt az ejtóernyő. Váratlan és érthetetlen módon kölcsönt kaptunk többször is, vagy az ölünkbe pottyant egy-egy díj, ösztöndíj, és tovább tudtunk lépni. Hinni kellett abban, minden józan számolgatás ellenére, hogy ebből az amúgy nem túl jól fizető szakmából el tudom majd tartani a családot, pedig ez csak a Jóisten matematikája szerint való esély. És a lelkiekben is mindig megérkezett az, amire szükségünk volt. Ha berozsdásodtunk, kétségbeestünk, megfogyatkoztunk hitünkben, mindig jött valaki, aki feltöltött bennünket, vagy akin nekünk kellett segíteni, és így ráébredtünk, hogy vannak nálunk rosszabb helyzetben lévőök.

Ismertebb személyként költészete mellett személyisége is fontossá vált az emberek számára. Előfordult-e olyan, hogy konfliktusba keveredett személyes nézetei, vallás/hite miatt valakivel?

Viták voltak természetesen, és mindaddig, amíg ez el nem mérgesedik, nincs is vele semmi baj. Ha valaki nagyon köti az ebet a karróhoz, meghúzok egy határvonalat, mert a terméketlen, esetleg sebző huzavonának nincs sok értelme. Volt egy-két barátunk, aki részben a hitünk diktálta életforma miatt távolodott el tőlünk, de olyanok is, akiket ez vonzott hozzánk. Nem hívő barátaim, ismerőseim nagy része egészséges kíváncsisággal, nyitottsággal áll a hittemhez, talán mert nem szeretném azt fegyvernek használni, és mert engem is érdekel, ki miért gondolkodik másként. Egy kedves

barátunk mesélte, hogy mikor megtért, nagyon félt, mit szólnak korábbi, inkább liberális szellemű barátai a hírhez. Egyiküknek egy könyvesboltban beszélt erről, mire az illető rábökött egyik könyvemre, és azt mondta: ez az ürge is keresztény, emiatt ő elhiszi, hogy ez nem rossz dolog. Nagyon megrendített a dolog, ez valami kiérdemelhetetlen bizalom. No meg elvakult hívő olvasóhoz is volt szerencsém, sajnos, aki nem érti a humort, hozzá van szokva az édeskés tanmesékhez, és kifejezetten átkokat szórt rám és családomra Isten nevében. Ezt azonban ellensúlyozza a rengeteg kedves, lelkes, hívő és nem hívő olvasói visszajelzés.

Köztudott, hogy az írás mellett a fényképezés is foglalkoztatja. Milyen témák érdeklik Önt a fotózás során? Van-e esetleg hittel kapcsolatos ezek között?

Fotósnak lelkes amatőr vagyok, bár nagyon élvezem csinálni, és volt már néhány kiállításom is. Mindamellet a fotó az időről szól, és az időről szóló beszédből nagyon nehéz kihagyni Istent. Illetve nyugodtan kihagyhatjuk, akkor is benne marad. Az egész világ Isten órásboltja, idő lüktet a gyíkok torkában, a bolygók és atomok táncában, a sejtek szaporodásában, a szél lengette füvekben, a szálló porban, a hullámzó vízben, a korhadó és az évgyűrűsödő fában. Úgyhogy bármit fotózok, Isten fotózhatatlan arcát próbálom elkapni egy bögrében, egy rohadt almában, egy rozsdás kerti lapátban vagy egy fenyőtobozban.

Ön 2013-ban elnyerte a Prima Primiissima díjat. Hogyan fogadta ezt a megtiszteltetést? Milyen érzés átvenni ezt az igen nagyhírű díjat?

Fiatalon kaptam meg, úgyhogy mindenképpen összegzésre készítettem. Muszáj volt tudomásul vennem, hogy nem kell feltétlenül mérgezett egéreként szaladgálnom, minden feladatba ész nélkül belevetni magam, nyugodtan felhagyhatok a nagy bizonyítási kényszerrel. Hiszen már sok mindent leraktam az asztalra. Tizenhét év után a tanítást is abbahagytam, hogy többet foglalkozhassak az írással. Kicsit nyugodtabb azóta az életem, meg persze izgalmasabb is, mert új távlatok bomlottak ki előttem. Varázsfuvola-librettót írtam, ovis-ménzás verseskönyvet, kötetnyi minimesét, és egy felnőtteknek szóló regényen dolgozom. Meg persze fatárolót barkácsolok, szőlőt metszek, szekrényt alakítok át, van sok beszélgetés idehaza, bár sosem elég, egészóval tevékenykedem. Nem a nyugdíjra várok...

ADVENTI KÖNYVVÁSÁR

Karácsonyig könyveink 20–50% kedvezménnyel vásárolhatók meg.

Megvásárolható vagy megrendelhető a Vigilia Kiadóhivatalban és a honlapunkon:

1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.

Telefon: 36-1-317-7246; 36-1-486-4443; Fax: 36-1-486-4444;

E-mail: vigilia@vigilia.hu; Honlap: www.vigilia.hu

SOMMAIRE

LÁSZLÓ LUKÁCS: Sa naissance — notre naissance

JÁNOS SZÉKELY: Il est descendu du ciel

Motifs bibliques dans la littérature et le cinéma hongrois contemporains

Réponses d'écrivains, poètes et cinéastes à l'enquête de Vigilia

- Poèmes de Mari Falcsik et György Rónay
- Prose de László Bartusz-Dobosi, Gabi Both, Tamás Halmi, Ottó Kiss, László Kisslaki et Gergő Süveges
- Entretien avec le poète János Lackfi

INHALT

LÁSZLÓ LUKÁCS: Seine Geburt — unsere Geburt

JÁNOS SZÉKELY: Vom Himmel herabgekommen

Biblische Motive in der zeitgenössischen ungarischen Literatur und Filmkunst

Antworten von Schriftstellern, Dichtern und Filmregisseuren auf die Rundfrage der Vigilia

- Gedichte von Mari Falcsik und György Rónay
- Prosa von László Bartusz-Dobosi, Gabi Both, Tamás Halmi, Ottó Kiss, László Kisslaki und Gergő Süveges
- Gespräch mit dem Dichter János Lackfi

CONTENTS

LÁSZLÓ LUKÁCS: His Birth — Our Birth

JÁNOS SZÉKELY: He Came down from Heaven

Biblical Motifs in Contemporary Hungarian Literature and Cinema

Responses of Writers, Poets, Film Directors to the inquiry of Vigilia

- Poems by Mari Falcsik and György Rónay
- Prose by László Bartusz-Dobosi, Gabi Both, Tamás Halmi, Ottó Kiss, László Kisslaki and Gergő Süveges
- Interview with the Poet János Lackfi

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, HAFNER ZOLTÁN, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomdai munkák: Séd Nyomda Kft., Ügyvezető igazgató: Katona Szilvia

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364

Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadó-

hivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekkzámla száma: OTP.

V. ker. 11707024–20373432. Előfizetési díj: egy évre 5.640,- Ft, fél évre 2.820,- Ft, negyed évre 1.410,- Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál

(H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 18.000,- Ft/év vagy 100,- USD illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10–14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 550 Ft

VIGILIA

*Minden kedves Olvasónknak
áldott Karácsonyi Ünnepeket
kívánunk!*

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- A piaristák 300 éve Magyarországon
- Vigilia 80
- Báthori Csaba, Buda Attila,
Gergely Ágnes, Muszatics Péter,
Pomogáts Béla és Toldi Éva tanulmánya
- Falcsik Mari, Fecske Csaba,
Halasi Zoltán, Halmai Tamás,
Iancu Laura és Turczy István írása

nka

Nemzeti Kulturális Alap

